

การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาบริหารนิยธรรม ๗
ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี
THE SANGHA'S ADMINISTRATION ACCORDING TO
THE SEVEN BHIKKHU APARIHANIYADHAMMA
OF THONGPHAPHUM DISTRICT, KANCHANABURI PROVINCE

พระครูวิลาสกาญจนธรรม (เล็ก สุธมฺมปญฺโญ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๔

การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขอปรินิยธรรม ๗
ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

พระครูวิลาศกาญจนธรรม (เล็ก สุธมฺมปญฺโญ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**THE SANGHA'S ADMINISTRATION ACCORDING TO
THE SEVEN BHIKKHU APARIHANIYADHAMMA
OF THONGPHAPHUM DISTRICT, KANCHANABURI PROVINCE**

**Phrakru Wilardkanchanadhamma
(Lek Sudhammapañño)**

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Management)**

**Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2011**

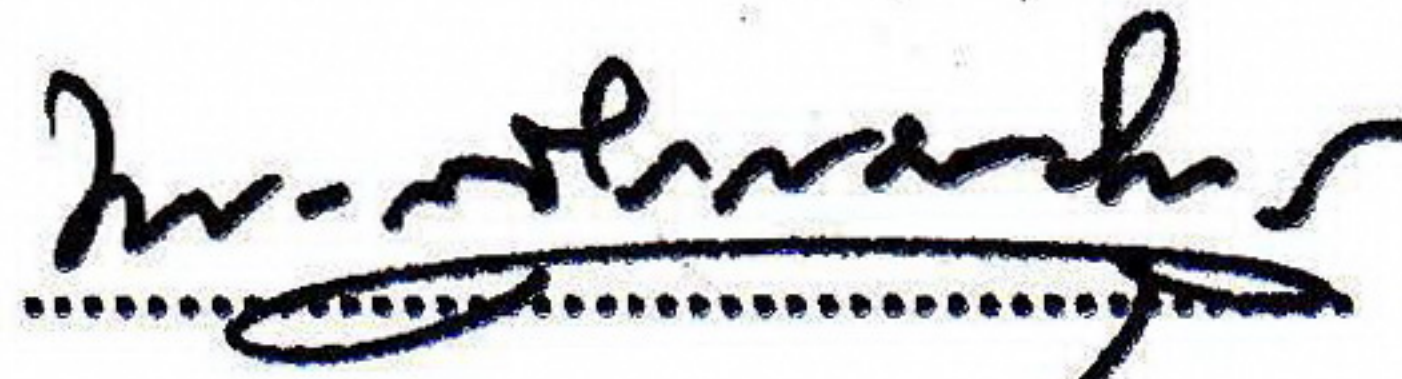
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

.....
(พระสุธีธรรมานุวัตร,ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์		ประธานกรรมการ
	(รศ. ดร. พระครูปริมาณุรักษ์)	
		กรรมการ
	(อาจารย์ ดร.ทรงวิทย์ แก้วศรี)	
		กรรมการ
	(ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม)	
		กรรมการ
	(พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตฺติปัญโญ)	
		กรรมการ
	(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)	

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม	ประธานกรรมการ
	พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตฺติปัญโญ	กรรมการ
	อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต	กรรมการ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระสุริยวรมานูวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ

(พระครูปริมาณรักษ์, รศ.ดร.)

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.ทรงวิทย์ แก้วศรี)

..... กรรมการ

(ผศ.ดร.สุรพล สุธะพรหม)

..... กรรมการ

(พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ)

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งโต)

คณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร.สุรพล สุธะพรหม ประธานกรรมการ

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ กรรมการ

อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งโต กรรมการ

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาขุปรีหานิยธรรม ๗
ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี
- ผู้วิจัย** : พระครูวิลาสกาญจนธรรม (เล็ก สุทธิมปญโญ)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : ผศ.ดร. สุรพล สุยะพรหม ป.ธ.๔, พธ.บ., M.A., Ph.D.(Pol.Sc.)
 - : อาจารย์พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ พธ.บ.(1st class), ศศ.ม.
 - : อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต พ.ม.ช., พธ.บ., M.A., Ph.D.(Pub.Admin.)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาขุปรีหานิยธรรมของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ (๑) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาขุปรีหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี (๒) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาขุปรีหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล (๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาขุปรีหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่พระภิกษุในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน ๒๐๑ รูป ซึ่งผู้ศึกษาทำการสำรวจ (Survey Research) และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์เพื่อหาค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลการวิจัยพบว่า

การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาขุปรีหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี นั้น การวิจัยแบ่งได้ออกเป็น ๓ ส่วน ส่วนแรกคือศึกษาความคิดเห็น ซึ่งผลปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาขุปรีหานิยธรรม ๗ ว่าอยู่ในระดับ “มาก” (๔.๓๐ จาก ๕) และพิจารณาผลแยกตามหัวข้อธรรมย่อยทั้ง ๗ ข้อก็พบว่า หัวข้อที่เกี่ยวกับการให้ความเคารพผู้อาวุโสกว่า และหัวข้อที่เกี่ยวกับการประชุมโดย

พร้อมเพรียงกัน ได้รับคะแนนความคิดเห็นในระดับ “มากที่สุด” (๔.๖๓ และ ๔.๖๐) นอกนั้นก็อีก ๕ หัวข้อย่อยแม้มีคะแนนไม่ค่อยต่างกัน แต่จัดอยู่ในระดับที่ “มาก” ทุกหัวข้อ โดยมีหัวข้อย่อยเกี่ยวกับการหมั้นประชุมเป็นเบื้องต้น และหัวข้อเกี่ยวกับการยินดีในเสนาสนะป่า มีคะแนนน้อยที่สุด (๓.๘๓ และ ๓.๘๘)

ส่วนที่สองศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อความคิดเห็น พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความแตกต่างของความคิดเห็นอย่างมีนัยสำคัญเด่นชัดคือ ปัจจัยด้านการศึกษาสามัญ (sig.= .30) ส่วนปัจจัยด้านการศึกษาทางธรรม (sig.=.014) และปัจจัยด้านพื้นที่การปกครอง (sig. = .01) แม้ผลทางสถิติจะระบุว่าส่งผลให้เกิดความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ แต่เนื่องจากการกระจุกตัวของกลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาสามัญถึงร้อยละ ๕๘.๒ อยู่ในพื้นที่ปกครองเดียวกันคือตำบลท่าขนุน เขต ๒ จึงทำให้ไม่สามารถสรุปได้ว่าเป็นเพราะทั้ง ๒ ปัจจัยส่งผลร่วมกัน หรือเป็นเพราะปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเพียงอย่างเดียวหรือไม่ ซึ่งต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมต่อไป จึงจะสามารถสรุปได้ ส่วนปัจจัยด้านอายุ แม้มีผลต่อความคิดเห็นอย่างมีนัยสำคัญ (sig. = .001) แต่เมื่อพิจารณาดูว่าการกระจุกตัวของประชากรที่อายุ ๒๐ – ๓๐ ปี ในช่วงพรรษาไม่เกิน ๕ พรรษาอย่างมากผิดปกติ และเมื่อพิจารณาช่วงเวลาการเก็บข้อมูลที่อยู่ในช่วงเข้าพรรษา จึงอนุมานได้ว่า ช่วงเวลาดังกล่าวมีกุลบุตรบวชมาใหม่เป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดกลุ่มพระใหม่ที่ยังไม่ค่อยได้ศึกษาเล่าเรียนธรรม มากกว่าในช่วงเวลาที่ไม้อยู่ในพรรษา จึงส่งผลให้พระบวชใหม่ ที่อยู่ในกลุ่มอายุ ๒๐ – ๓๐ ปีดังกล่าว มีความคิดเห็นที่แตกต่างจากพระเก่าที่ส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มอายุ ๓๐ – ๔๐ อย่างมีนัยสำคัญ (sig. = .001) จึงยังไม่อาจสรุปได้ว่าปัจจัยด้านอายุ มีผลต่อความคิดเห็น จนกว่าจะมีการศึกษาเพิ่มเติมในช่วงนอกพรรษา

ส่วนที่สาม ศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี คือ ๑) ควรมีการประเมินผลการทำงานของพระสังฆาธิการ โดยให้คณะสงฆ์นอกพื้นที่เป็นผู้ดำเนินการประเมินอย่างเป็นกลาง ๒) ควรจัดกิจกรรม สัมมนา อบรม เพื่อให้เกิดการพบปะกันระหว่างพระภิกษุ ๓) เจ้าอาวาสควรให้การสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลี และทางโลก แก่พระภิกษุ-สามเณร อย่างเต็มความสามารถ ๔) ส่งเสริมให้เจ้าอาวาสเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้ในการบริหารจัดการวัด โดยนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการพัฒนาวัดให้มากขึ้น เป็นต้น ๕) ควรมีการจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ระหว่างวัดและชุมชน ๖) ควรดูแลสอดส่องพระภิกษุ-สามเณร ภายในวัดอย่างทั่วถึง

Thesis Title : The Sangha's Administration according to
the Seven Bhikkhu Aparihaniyadhamma
of Thongphaphum district, Kanchanaburi Province

Researcher : Phrakru Wilardkanchanadhamma (Lek Sudhammapañño)

Degree : Master of Arts (Buddhist Management)

Thesis Supervisory Committee

- : Asst. Prof. Dr. Surapon Suyaprom, B.A., M.A., Ph.D. (Pol.Sc.)
- : Phrakrusangharak Keittisak Kittipañño, B.A.(1st class), M.A.
- : Dr. Phichet Thangto, B.A., M.A., Ph.D.(Pub.Admin.)

Date of Graduation : February 16, B.E. 2555

Abstract

This research, "The Sangha's Administration according to the Seven Bhikkhu Aparihaniyadhamma of Thongphaphum District, Kanchanaburi Province", has three main objectives. Firstly, study the opinion of bhikkhus on The Sangha Administration in Thongphaphum District, Kanchanaburi Province according to the Seven Bhikkhu Aparihaniyadhamma. Secondly, compare and analyse the opinion of bhikkhus on The Sangha Administration in Thongphaphum District, Kanchanaburi Province according to the Seven Bhikkhu Aparihaniyadhamma classified by personal factors. Finally, study the problems of, the obstacles in, and the recommendations on The Sangha Administration in Thongphaphum District, Kanchanaburi Province.

The sample for this research is randomly-selected 201 monks in Thongphaphum District, Kanchanaburi Province. This research used survey research and questionnaires to collect data and used statistics software to analyses and computes frequency, percentage, mean and standard deviation.

The result indicates that

This research is divided into three parts. The first part is the studying of the opinions. The results shown the opinion on the governing sangha that they adapted the principle of the Seven Bhikkhu Aparihaniyadhamma in their adminitration with the score exceeds the level "a lot" (4.30 of 5). When separately considered in detail of each section in the Seven Bhikkhu Aparihaniyadhamma , the "respect for seniority" and

“meeting in harmony” are the two topics ranked in the “most” with the score of 4.63 and 4.60 respectively. All of the rest were ranked “very” and have slightly different points. The two topics with the least points are “meeting regularly” and “enjoy the benefit of wilderness dwellings”, 3.83 and 3.88 points respectively.

The second part studied the personal factors that might affect their opinions. The results show that the formal education is the factor that has the most influence in these sample opinions (sig. = .30). The “Dhamma scholar level” and the “administrative area” factors have significant level of .014 and .01 respectively. Statistically, both of them can also consider as an influence factor. However, 58.2 percent of the sampling with formal education are in the same administrative sub-district, the Thakhanun II. Hence, the result is inconclusive because it is obscure that both factors affect the opinions jointly or individually. The further study in this issue is needed. The age of respondent factor is also has a significant influence on the sample’s opinions (sig. = .001). After closely examined the results, there is an unusual concentration of the sampling population in the age of 20 to 30 years whom ordained for 5 years or less. Moreover, some data were collected during raining season which often has a lot of novices. The novices during raining season have less or in-progress Dhamma scholar level than in other seasons. As a result, the novices, mostly aged between 20 to 30 years, yielded different opinions from the senior monks whom are in other older age groups. Especially, the one between 30 to 40 years old differs significantly (sig. = .001). The result is also inconclusive until further study of the opinions in other seasons.

The third part studied problems of and recommendations on the governing of sangha with the Seven Bhikkhu Aparihaniyamma in Thongphaphum District, Kanchanaburi Province. The results are (I) A panel of administrative bhikkhus’ Performance should be evaluated and conducted by another panel from other area with honest; (II) Should have meetings, activities or seminars between monks for better relationship; (III) Chief abbot should supports both Dhamma and Formal education to all those who ordained at his best; (IV) Promotes chief abbots to take modern visions, especially new technologies, to use more in their monastery’s managements and developments; (V) Should have creative activities to promote relationship between monastery and community and Should take care all of those who ordained.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ของ คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อันประกอบด้วย ผศ. ดร. สุรพล สุยะพรหม, อาจารย์พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ และอาจารย์ ดร. พิเชฐ ทั้งโต ที่ได้ให้คำปรึกษา แนะนำ ดูแล เอาใจใส่ ให้ความช่วยเหลือในการปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์

ขอขอบพระคุณ อาจารย์พลตรี ดร. วีระ วงศ์สรรค์ และอาจารย์วันชัย สุขตาม ที่ได้ถ่ายทอดความรู้ในวิธีการดำเนินการวิจัย จนสามารถนำเอาความรู้นั้นมาใช้ในการทำวิจัย จนสำเร็จเป็นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์พระครูปลัดสุรัสวดี สิริปัญโญ, อาจารย์ ผศ. พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, อาจารย์พระมหาไยตะ ปยุตโต และขอขอบพระคุณ อาจารย์ผดุงวรรณทอง, อาจารย์วันชัย สุขตาม ที่กรุณาให้คำแนะนำแก้ไขโครงร่างวิทยานิพนธ์ ด้วยความเมตตาเป็นอย่างยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ ผศ. พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ และขอขอบพระคุณ อาจารย์ ผศ.ดร.รัชนนท์ อิศรเดช, อาจารย์ ผศ. ประสิทธิ์ ทองอุ่น, อาจารย์ ดร.ยุทธนา ปราณีต และอาจารย์วันชัย สุขตาม ที่ได้เมตตาช่วยกันตรวจสอบ แก้ไข แบบสอบถามเพื่อการวิจัยในฐานะผู้เชี่ยวชาญ จนได้เป็นแบบสอบถามที่นำมาใช้งานจริงได้อย่างสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณและขอขอบคุณคณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ อันประกอบด้วย รศ. ดร. พระครูปริมาณุรักษ์, อาจารย์พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ, อาจารย์ ดร. ทรงวิทย์ แก้วศรี, ผศ. ดร. สุรพล สุยะพรหม, อาจารย์ ดร. พิเชฐ ทั้งโต ที่ได้กรุณาแนะนำให้แก้ไขด้วยความเมตตา

ขอกราบขอบพระคุณหลวงปู่พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินทปญโญ) ที่เมตตาเปิดการศึกษาตั้งแต่ระดับ ป.บส. และ พธ.บ. มาจนถึง พธ.ม. และท่านเจ้าคุณอาจารย์พระราชวิริยาลังการ (แย้ม กิตฺติธฺโร) ที่เมตตาสาธนาต่องานด้านการศึกษา มาจนถึงปัจจุบัน

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณ นายแพทย์ประสิทธิ์ - คุณสุภาวดี ชันธิกุล, คุณณัฐกิตติ์ - คุณโชติกา สวัสดิพิฤกษา คุณกมลลา สุวรรณธรรมา และคุณจิราพร ชื้อตรงต่อการ ที่คอยช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ทั้งการส่งภัตตาหารและการอำนวยความสะดวกด้วยยานพาหนะ

คุณค่าและประโยชน์ใดๆ อันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องสักการบูชาเพื่อแสดงกตเวทิตาคุณต่อบิฑา มารดา ครูบาอาจารย์ ญาติสนิทมิตรสหาย ที่เป็นกำลังใจสนับสนุนในทุกๆ เรื่อง รวมทั้งท่านผู้มีพระคุณทุกท่านที่ได้ช่วยเหลือจนงานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงลงไปด้วยดี

พระครูวิลาศกาญจนธรรม (เล็ก สุขุมปญโญ)

๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(จ)
สารบัญตาราง	(ช)
สารบัญแผนภาพ	(ฎ)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๕
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ	๖
บทที่ ๒ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารทั่วไป	๗
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์	๑๐
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองสงฆ์	๔๔
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง	๔๙
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับหลักภิกขุอุปนิยัตติธรรม ๗	๕๗
๒.๖ ข้อมูลเกี่ยวกับคณะสงฆ์ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี	๖๐
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๓
๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๗๕
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๗๗
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๗๗
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๗๗
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๗๘
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๘๑
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๘๑

บทที่ ๔	ผลการศึกษา	๘๓
๔.๑	ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	๘๓
๔.๒	ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่าง	๘๕
บทที่ ๕	สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๑๘
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๑๘
๕.๒	อภิปรายผลการวิจัย	๑๒๒
๕.๓	ข้อเสนอแนะ	๑๒๕
บรรณานุกรม		๑๒๘
ภาคผนวก		๑๓๔
แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย		๑๕๑
ประวัติผู้วิจัย		๑๕๖

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๑. จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามตำบล	๗๘
๒. จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	๘๔
๓. ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับผลความคิดเห็นของพระสงฆ์ ต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาบริหารนิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ของพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างโดยภาพรวม	๘๖
๔. ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ ต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาบริหารนิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ในด้านที่ ๑ การหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์	๘๗
๕. ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ ต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาบริหารนิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ในด้านที่ ๒ การพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุมและพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ	๘๘
๖. ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ ต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาบริหารนิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ในด้านที่ ๓ การไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธรเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติ	๘๙
๗. ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ ต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาบริหารนิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ในด้านที่ ๔ ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง	๙๐
๘. ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ ต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาบริหารนิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ในด้านที่ ๕ การไม่ลู่อินาจนตณหา คือความอยากที่เกิดขึ้น	๙๑
๙. ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ ต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาบริหารนิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ในด้านที่ ๖ การยินดีในเสนาสนะป่า	๙๒

๑๐. ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ ต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ในด้านที่ ๗ ภิกษุยังตั้งสติไว้ภายในว่า “ทำอย่างไร เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลงาม ที่ยังไม่มาฟังมา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก” ๙๓

๑๑. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ ตามหลักกติกุขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามอายุ ๙๕

๑๒. การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด(LSD) ของการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามระดับอายุ ๙๖

๑๓. การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด(LSD) ของการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธรเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมาทาน ศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติ จำแนกตามระดับอายุ ๙๗

๑๔. การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด(LSD) ของการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง จำแนกตามระดับอายุ ๙๘

๑๕. การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) ของการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการไม่ลู่อานาจต้นหาคือความอยากที่เกิดขึ้น จำแนกตามระดับอายุ ๙๘

๑๖. การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) ของการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการยินดีในเสนาสนะป่า จำแนกตามระดับอายุ ๙๙

๑๗. การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด(LSD) ของการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านภิกษุยังตั้งสติไว้ภายในว่า “ทำอย่างไรเพื่อนพรหมจรรย์

ทั้งหลายผู้มีศีลงาม ที่ยังไม่มาฟังมา ท่านที่มาแล้วฟังอยู่อย่างผาสุก” จำแนกตามระดับอายุ ๑๐๐

๑๘. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามพรรษา ๑๐๑

๑๙. การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด(LSD) ของการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการไม่ลู่อำนาจต้นหาคือความอยากที่เกิดขึ้น จำแนกตามระดับพรรษา ๑๐๒

๒๐. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ๑๐๓

๒๑. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางธรรม ๑๐๔

๒๒. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางบาลี ๑๐๕

๒๓. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ๑๑๐

๒๔. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ ๑๑๑

๒๕. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติ ๑๑๒

๒๖. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขุปริ
 หานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านภิกษุเหล่าใด
 เป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำ
 ของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง ๑๑๓

๒๗. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขุปริ
 หานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการไม่ลู่อ่านาจ
 ตัณหาคือความอยากที่เกิดขึ้น ๑๑๔

๒๘. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขุปริ
 หานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการยินดีใน
 เสนาสนะป่า ๑๑๕

๒๙. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการปกครองคณะสงฆ์ ตามหลักกติกขุปริ
 หานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านภิกษุยังตั้งสติ
 ไว้ภายในว่า “ทำอย่างไรเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลงามที่ยังไม่มาพึงมา ท่าน
 ที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก” ๑๑๖

๓๐. สรุปผลการทดสอบสมมติฐานของการวิจัย ๑๒๐

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๑. การปกครองคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ ส่วนที่ ๑	๖๒
๒. การปกครองคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ ส่วนที่ ๒	๖๓
๓. กรอบแนวคิดการวิจัย	๗๖
๔. สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย	๑๑๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลัก โดยใช้ระบบย่อคำ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.ม.(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.จ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬวิภังค์	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

๒. การระบุเลขหมายพระไตรปิฎก

ในงานวิจัยฉบับนี้ ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลัก การอ้างอิงพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีใช้ระบบระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ขุ.ธ.(บาลี) ๒๕/๓๒๑ - ๓๒๒/๗๒ หมายความว่า การอ้างอิงนั้นระบุถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมปทปาลิ ฉบับภาษาบาลี พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๓๒๑-๓๒๒ หน้าที่ ๗๒ ส่วนพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย จะระบุ เล่ม / ข้อ / หน้า/ เช่น ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๒๑ - ๓๒๒/๑๓๓ หมายความว่า ระบุถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ฉบับภาษาไทย พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๓๒๑ - ๓๒๒ หน้าที่ ๑๓๓ เป็นต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การบริหารงานคณะสงฆ์ ถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญ เพราะถ้ามีระบบบริหารที่ดี พระพุทธศาสนาก็จะมีความเจริญมั่นคง การบริหารที่ดีนั้น จะต้องมีการรูปแบบวิธีการจัดการหรือมีแนวคิดที่ดี ซึ่งขึ้นอยู่กับ การแบ่งงาน มอบอำนาจ กระจายงาน ให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารระดับต่าง ๆ รับผิดชอบตามความรู้ความสามารถของตน และพัฒนาการในด้านต่าง ๆ เพราะการบริหารคณะสงฆ์ปัจจุบันนี้ มีอำนาจรัฐและจารีตประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้อง เมื่อมีอิทธิพลเกิดขึ้น ต้องอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นเกณฑ์ในการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ การบริหารคณะสงฆ์จึงถือว่าเป็นหัวใจหลัก ในงานบริหารจัดการกิจการของคณะสงฆ์ ไม่ว่าจะเป็นด้านการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม มติ ข้อบังคับหรือระเบียบมหาเถรสมาคม และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช^๑

งานการปกครองคณะสงฆ์ เป็นองค์กรหนึ่งที่สามารถช่วยพัฒนาคณะสงฆ์ให้มีความเจริญรุ่งเรือง ในปัจจุบันมีหน่วยงานที่เรียกว่า “องค์กร” อยู่มาก ทั้งในภาครัฐและเอกชน แม้การปกครองคณะสงฆ์ ก็มีผู้นิยมใช้คำว่า “องค์กร” เช่นเดียวกัน ทั้งที่บัญญัติว่าด้วยการคณะสงฆ์ไม่ปรากฏคำนี้อยู่เลย แต่เมื่อว่าโดยลักษณะการปกครองหรือการดำเนินกิจการคณะสงฆ์แล้ว ย่อมจัดเป็นองค์กรได้ เพราะการปกครองคณะสงฆ์นั้นโดยรูปแบบมี สมเด็จพระสังฆราช ทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทุกคณะ และมีหน่วยบัญชาการคณะสงฆ์ หรือศูนย์รวมอำนาจการปกครองคณะสงฆ์คือ มหาเถรสมาคม เป็นสถาบันปกครองคณะสงฆ์สูงสุด จากนั้นมีหน่วยงานย่อยลดหลั่นกันตามสายงาน ทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ทุกหน่วยงานมีความสัมพันธ์กัน และโยงเข้าสู่ผู้บัญชาการคณะสงฆ์ คือองค์สกลมหาสังฆปริณายกทั้งสิ้น จึงขอเรียกว่า “องค์กรปกครองคณะสงฆ์”

พระสังฆาธิการนั้น มีหน้าที่ในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะบ่งชี้ความสำเร็จ ในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไป ก็ต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และมี

^๑ กรมการศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

บทบาทโดยตรงต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์^๒

วัดและพระสงฆ์ มีบทบาทสำคัญต่อประชาชนและสังคมมาตั้งแต่ต้น ไม่ว่าจะเป็นแหล่งให้การศึกษา การอาชีพ การรักษาโรค การพิจารณาตัดสินความ การให้คำแนะนำสั่งสอนและปรึกษา สร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งการทำกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องที่รวมอยู่ในวัด ต่อมาบทบาทดังกล่าวได้ลดน้อยถอยลงตามสภาพทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง มีการแบ่งความรับผิดชอบกิจกรรมบางอย่าง ที่วัดเคยมีบทบาทออกไป เช่น การศึกษา การรักษาพยาบาล เป็นต้น

ประกอบกับวิถีชีวิตของประชาชน ที่รับเอาอารยธรรมทางตะวันตกเข้ามามากขึ้น ตลอดจนความจำเป็นในการประกอบอาชีพ ทำให้บุคคลที่เคยเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัดลดลงไปด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างวัด(พระสงฆ์)กับประชาชนก็ห่างกัน ขาดความร่วมมือในการทำนุบำรุงดูแลรักษาวัดและกิจการในพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร ทำให้โอกาสของประชาชนที่จะได้ศึกษาเรียนรู้หลักธรรมน้อยลงไป มีผลให้คุณธรรมจริยธรรมในสังคมเสื่อมลง

อีกทั้งยังมีวัดหลายแห่งได้มุ่งเน้นการพัฒนาในด้านวัตถุ มีการก่อสร้างที่ใหญ่โตสวยงาม ใช้งบประมาณจำนวนมากจนเกินความจำเป็น ไม่สอดคล้องกับสภาพชุมชน เศรษฐกิจ และการใช้งาน เกิดการทำลายสภาพแวดล้อมของวัด มุงหารายได้เข้าวัดมากเกินไป ตลอดจนพระสงฆ์ก็ไม่สนใจที่จะศึกษาเล่าเรียนหลักธรรม แล้วนำไปเผยแผ่แก่ประชาชน ทำให้เกิดวิกฤติศรัทธาในหมู่ประชาชนต่อพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้มองเห็นหลักธรรมอยู่หลายประการด้วยกันที่จะสามารถนำมาประยุกต์ใช้แก้ปัญหาคณะได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักได้แก่ หลักภิกขุอุปนิหัยธรรม ๗ ประการคือ

๑. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ประชุมกันมากครั้ง

๒. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ

๓. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังไม่บัญญัติสิ่งที่เรามิได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่เราได้บัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมันตามสิกขาบทที่เราบัญญัติไว้แล้ว

๔. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังสักการะ เคารพนับถือ บูชาภิกษุผู้เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู บวชมานาน เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายกและสำคัญถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง

๕. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งตัณหาก่อให้เกิดภพใหม่ที่เกิดขึ้นแล้ว

^๒ กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒

๖. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังเป็นผู้มุ่งหวังเสนาสนะป่า

๗. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังตั้งสติไว้ภายใน ว่า “ทำอย่างไร เพื่อนสพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลงามที่ยังไม่มาพึงมา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก”^๓

ในปัจจุบันงานกิจการคณะสงฆ์มีเพิ่มมากขึ้น ทำให้พระสังฆาธิการจำเป็นต้องเร่งปรับตัวในการทำงานเชิงรุก เพื่อกระตุ้นให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารงานคณะสงฆ์มากขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะพระสังฆาธิการผู้มีบทบาทในการปกครอง ที่อาจจะดูแลการบริหารได้ไม่ทั่วถึง เพราะไม่มีหลักยึดถือเป็นแนวทางในการบริหาร กลายเป็นภาระของเจ้าคณะปกครองชั้นสูงขึ้นไปที่จะต้องเอาใจใส่ดูแลเป็นพิเศษ

หากทางคณะสงฆ์นำเอาหลักภิกขุอธิปไตย ๗ นี้ มาใช้ในการบริหารปกครอง ย่อมจะทำให้องค์กรคณะสงฆ์มีความเจริญมั่นคง ประชาชนให้ความเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เพราะมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นก็มีผู้ที่รับผิดชอบอย่างแท้จริง

อำเภอทองผาภูมิเป็นอำเภอหนึ่งใน ๑๓ อำเภอของจังหวัดกาญจนบุรี มีการแบ่งเขตการปกครองเป็น ๑๐ ตำบล^๔ มีทั้งหมด ๕๓ วัด มีพระภิกษุสามเณรจำนวน ๕๒๐ รูป^๕ เป็นพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะปกครอง ๑๒ รูป (เจ้าคณะอำเภอ ๑ รูป รองเจ้าคณะอำเภอ ๑ รูป เจ้าคณะตำบล ๑๐ รูป) เป็นเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ๖๓ รูป (ไม่รวมเจ้าคณะทั้ง ๑๒ รูป)

การบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิในปัจจุบันนี้นั้น หากจะนำไปเปรียบเทียบกับอำเภออื่น ๆ แล้ว ก็ยังนับว่าอยู่ในระดับที่ดีกว่าบางอำเภอ แต่ผู้วิจัยต้องการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ อย่างสมบูรณ์มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ ว่าได้ปฏิบัติหน้าที่ตามพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และกฎหมายตราสามดวงอย่างไร ได้นำเอาหลักภิกขุอธิปไตย ๗ ไปประยุกต์ใช้ในการบริหารคณะสงฆ์อย่างไร เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนและพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นต่อไป ทั้งยังเป็นกรณีศึกษาเพื่อนำไปวางแผนพัฒนากิจการคณะสงฆ์อำเภออื่น ๆ อีกด้วย

^๓ ที่.ม.(ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๒-๘๓

^๔ ประกาศสำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครองกระทรวงมหาดไทย เมื่อ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๐

^๕ สถิติจากบันทึกข้อมูลการอบรมพระนวกะ คณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๔, กองงานเลขานุการเจ้าคณะอำเภอทองผาภูมิ (พระครูกาญจนเขตวิมล), ๘ สิงหาคม ๒๕๕๔.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขุปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขุปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขุปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีขอบเขต ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหา ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาแนวคิดของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ ตามหลักกติกขุปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาประชากรในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ได้แก่ พระภิกษุจำนวน ๔๑๑ รูป^๖

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านสถานที่

พื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย ได้แก่ พื้นที่อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๓.๔ ขอบเขตระยะเวลา

ขอบเขตระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ รวมระยะเวลาทำการวิจัย ๑๐ เดือน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ ความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ ตามหลักกติกขุปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นอย่างไร

๑.๔.๒ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ ตามหลักกติกขุปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

^๖ สืบได้จากบันทึกข้อมูลการอบรมพระนวกะ คณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๔, กองงานเลขานุการเจ้าคณะอำเภอทองผาภูมิ (พระครูกาญจนเขตวิมล), ๘ สิงหาคม ๒๕๕๔.

๑.๔.๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการปกครองคณะสงฆ์ ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรีมีอะไรบ้าง

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๑.๕.๑ สมมติฐานที่ ๑ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรีแตกต่างกัน

๑.๕.๒ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๓ พระสงฆ์ที่มีวุฒิทางการศึกษามีต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิทางการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๕ พระสงฆ์ที่มีวุฒิทางการศึกษาทางบาลีต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ความคิดเห็น หมายถึง ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการทำวิจัยที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

การปกครอง หมายถึง การดูแล การให้ความคุ้มครอง ตลอดจนทั้งแนะนำสั่งสอนอบรมพระภิกษุ สามเณร และคฤหัสถ์ ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด ให้ประพฤติอยู่ในพระธรรมวินัย ตามกฎหมายของบ้านเมือง กฎข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง และการประกาศของมหาเถรสมาคม

คณะสงฆ์ หมายถึง หมู่พระภิกษุผู้อุปสมบทตามพระบรมพุทธานุญาต แล้วพำนักอยู่ในเขตปกครองใดปกครองหนึ่ง โดยมีประธานคณะสงฆ์เป็นผู้ควบคุมดูแล

หลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ หมายถึง หลักการร่วมกันรับผิดชอบต่อหมู่คณะ และช่วยป้องกันไม่ให้หมู่คณะเสื่อม นำหมู่คณะไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ๗ ประการ คือ

๑. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังหมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ ประชุมกันมากครั้ง

๒. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ

๓. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังไม่บัญญัติสิ่งที่เรามีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่เราได้บัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นตามสิกขาบทที่เราบัญญัติไว้แล้ว

๔. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังสักการะ เคารพนับถือบูชาภิกษุผู้เป็นเถระเป็นรัตตัญญูบวชมาเป็นสังฆบิดรเป็นสังฆปริณายก และสำคัญถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง

๕. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งต้นหาก่อให้เกิดภพใหม่ที่เกิดขึ้นแล้ว

๖. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังเป็นผู้มุ่งหวังเสนาสนะป่า

๗. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังตั้งสติไว้ภายในว่า “ทำอย่างไร เพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลงามที่ยังไม่มาพึงมา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบถึงระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๗.๒ ทำให้ทราบผลเปรียบเทียบตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๗.๓ ทำให้ทราบถึงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ผู้ทำการวิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับ การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปทานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยมีแนวทางในการศึกษาค้นคว้าทางด้านแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์มาไว้ดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารทั่วไป
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับหลักภิกขุอุปทานิยธรรม ๗
- ๒.๖ ข้อมูลเกี่ยวกับคณะสงฆ์ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารทั่วไป

Luther H. Gulick และ **Lyndall Urwick** นำเสนอกระบวนการบริหารงาน ๗ ประการ เรียกโดยย่อว่า “POSDCORB” เป็นกระบวนการบริหารงานที่นำเสนอไว้ในหนังสือ “Papers on the Science of Administration” ในปี พ.ศ.๒๔๗๙^๑ โดยมีกระบวนการบริหารงาน ดังนี้

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนงานในการปฏิบัติงาน ตลอดจนวิธีการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้
๒. การจัดหน่วยงาน (Organizing) หมายถึง การจัดโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ และการแบ่งส่วนของงานให้เหมาะสมและลงตัว
๓. การจัดสายงานและการจัดตัวบุคคล (Staffing) หมายถึง การบริหารงานด้านบุคลากรอันได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การรักษาสภาพการทำงานและการควบคุมการปฏิบัติงานของบุคลากร

^๑ Luther Gulick and Lyndall Urwick, **Papers on the Science of Administration**, (New York : Institute of Public Administration, 1937), pp. 37-38.

๔. การอำนวยการ (Direction) หมายถึง การดำเนินการตัดสินใจและสั่งการในการปฏิบัติงานของส่วนต่างๆ ให้ดำเนินไปอย่างมีระเบียบแบบแผน ทั้งในลักษณะงานทั่วไปและในลักษณะงานเฉพาะ ตลอดจนการให้คำแนะนำและควบคุมการปฏิบัติงานในทุกภาคส่วน

๕. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การร่วมมือกันของบุคลากรในการปฏิบัติงานตามส่วนต่างๆ ให้ประสานสอดคล้องกันอย่างกลมกลืน

๖. การรายงาน (Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานให้ผู้บริหารงานและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบถึงความเคลื่อนไหวและความก้าวหน้าของกิจการต่างๆ ภายในหน่วยงาน

๗. งบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การควบคุมการใช้จ่ายให้รอบคอบและรัดกุม รวมถึงการจัดสรรงบประมาณและการจัดทำบัญชี

เทเลอร์ (Frederick W Taylor) บิดาแห่งการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ได้พัฒนาการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ซึ่งมีพื้นฐานอยู่ในหลักการ (Principles) ที่สำคัญ ๔ ประการ^๒ คือ

๑. ต้องมีการคิดค้นและกำหนดวิธีที่ดีที่สุด (One Best Way) สำหรับงานแต่ละอย่างคือ ต้องมีการกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุดที่ช่วยให้สามารถทำงานเสร็จจุล่งไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ มาตรฐานของงานจะต้องมีการจัดวางเอาไว้ โดยมีหลักเกณฑ์ที่ได้พิสูจน์มาแล้วว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุดจริง และในเวลาเดียวกันการจ่ายผลตอบแทนแบบจูงใจต่างๆ ก็จ่ายให้ตามผลผลิตทั้งหมด

๒. ต้องมีคัดเลือกและพัฒนาคนงาน โดยตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของการรู้จักงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับคนงาน นอกจากนี้ต้องมีการอบรมคนงานให้รู้จักวิธีการทำงานที่ถูกวิธีด้วย และในการคัดเลือกคนงานจะต้องมีการพิจารณาเป็นพิเศษที่จะให้得人ที่มีคุณสมบัติที่ดีที่สุดตรงตามงานที่จะให้ทำ

๓. ด้วยวิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีการทำงาน ควบคู่กับการพิจารณาคณานนี้ คนงานจะไม่คัดค้านต่อวิธีทำงานใหม่ที่ได้กำหนดขึ้น เพราะโดยหลักเหตุผลคนงานทุกคนจะเห็นจริงถึงโอกาสที่เขาจะได้รับรายได้สูงขึ้นจากการทำงานถูกวิธีที่จะช่วยให้ได้ผลิตผลสูงขึ้น

๔. การประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและคนงาน ฝ่ายบริหารควรจะได้ประสานอย่างใกล้ชิดเป็นประจำกับคนงานที่เป็นผู้ปฏิบัติงาน แต่ต้องไม่ใช่โดยการลงมือปฏิบัติงานที่ควรจะเป็นงานของคนงานเท่านั้น

^๒ เทเลอร์, อังในธงชัย สันติวงษ์, องค์การและการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๔๗ - ๔๘.

จากหลักการดังกล่าว พบว่าวิธีการต่างๆ ล้วนแต่เป็นวิธีการที่มีหลักเกณฑ์ตามหลักวิทยาศาสตร์ ทำให้เกิดทฤษฎีการบริหารขึ้นมาและได้เสนอแนะว่า ผู้บริหารต้องมีบทบาทเป็นจุดกลางของปัญหาและความสำเร็จของกลุ่มที่จะต้องรับผิดชอบนำเอาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพของกลุ่มมาวิเคราะห์และปรับปรุงหาทางออกให้ได้เป็นผลดีที่สุดสำหรับกลุ่มให้ดีขึ้นและมากขึ้นเรื่อยๆ

ทฤษฎีการบริหารของเฮนรี ฟาโยล ได้เสนอทฤษฎีการบริหารโดย มีความเชื่อว่าเป็นไปได้ที่จะหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหาร (Administrative) ซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นการบริหารอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาล โดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหาร (Management Functions) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทาง การบริหาร ๕ ประการ^๓ คือ

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำ การคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงาน หรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีโครงของงานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของ และตัวคน อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึง หน้าที่ในการสั่งการงานต่างๆ ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งจะกระทำให้ผลสำเร็จด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำให้เป็นตัวอย่างที่ดี จะต้องเข้าใจคนงานของตน จะต้องเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานของคนงาน และองค์การที่มีอยู่ รวมถึงจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดทั้งขึ้นและลง นอกจากนี้ยังต้องทำการประเมินโครงสร้างขององค์การและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของตนเป็นประจำอีกด้วย หากโครงสร้างขององค์การที่เป็นอยู่ไม่เหมาะสมก็จำเป็นต้องปรับปรุงเช่นเดียวกัน ถ้าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาคนใดหย่อนประสิทธิภาพ การไล่ออกเพื่อปรับปรุงกำลังคนที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องทำ

๔. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

๕. การควบคุม (Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว

^๓ Price, Alan, **Human Resource Management**, In a Business Context, 2 edition, (London: Thomson Learning, 2004), p. 110.

จากแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ของนักวิชาการหลายท่าน พอที่จะสรุปได้ว่า เครื่องมือที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จหรือล้มเหลวควมมีประสิทธิภาพหรือไร้ประสิทธิภาพขององค์กร เรียกว่า “การบริหารงาน” ซึ่งเป็นการวางแผนทางในการทำงานร่วมกันของบุคลากรในด้านต่างๆ และการใช้ทรัพยากรต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม โดยทั่วไปการบริหารงานมักจะมีลักษณะที่เป็นขั้นเป็นตอนในการปฏิบัติงานซึ่งเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์อีกรูปแบบหนึ่ง ในการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นต้องกำหนดลำดับขั้นตอนและกำหนดขอบเขตอำนาจหน้าที่เอาไว้อย่างชัดเจนเพื่อให้ได้มาซึ่งประสิทธิผลสูงสุด

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์หรือสถาบันสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าจะทรงดูแลด้วยพระองค์เอง ทรงอยู่ในฐานะประมุขและทรงให้ความสำคัญเสมอภาคในการบัญญัติสิกขาบทต่างๆ พระองค์จะทรงทำท่ามกลางสงฆ์ สังฆกรรมต่างๆ ที่กระทำได้ต้องได้รับเสียงเอกฉันท์จากคณะสงฆ์จึงจะสามารถดำเนินต่อไป ทำให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปอย่างรวดเร็ว สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงทิ้งไว้เป็นมรดกมาถึงปัจจุบันก็คือ พระธรรมวินัยซึ่งจะเป็นหลักในการที่สถาบันสงฆ์จะใช้เป็นสื่อในการสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้กับชาวโลกต่อไป และจะเป็นสิ่งกำหนดบทบาทหรือจุดยืนในด้านความสัมพันธ์ระหว่างสงฆ์กับสังคมชาวโลกในปัจจุบันและอนาคตอีก ด้วย^๔ เช่นเดียวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ย่อมต้องมีความผู้นำหรือภาวะผู้นำในการบริหาร การบริหารตามหลักภาวะผู้นำนั้น มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำที่มีหน้าที่ในการดูแลปกครองคณะสงฆ์ แม้ว่าจะเกิดปัญหาจากภายในและภายนอกคณะสงฆ์ก็ตาม พระพุทธองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้รอดพ้นจากภัยต่างๆ ได้ จนกระทั่งเสด็จดับขันธปรินิพพาน หลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว พระมหากัสสปะ ผู้เป็นพระสาวกสำคัญยิ่งที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะสงฆ์ให้เป็นประธานใหญ่ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ที่ถ้ำสัตตบรรณในเขาเวภารบรรพตเขตกรุงราชคฤห์^๕

หลังจากสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๓ พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระมหาเถระไปประกาศพระพุทธศาสนา ๙ สายและประเทศไทยได้รับผลจากการเผยแผ่คราวนั้นด้วย^๖ ทำให้พระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานในดินแดนสุวรรณภูมิ อันเป็นที่ตั้งของประเทศไทยและอีกหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มาตั้งแต่ยุคกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีของไทย และมีการ

^๔ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๔), หน้า ๓๒.

^๕ สง่า หล่อสำราญ, ตำนานพระพุทธสาวก, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗.

^๖ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) และ ดร.ระวี ภาวิไล, พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒), หน้า ๙.

ใช้หลักภาวะผู้นำควบคู่กับหลักพุทธธรรมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์มาโดยตลอดจนถึงในยุคปัจจุบันนี้

๒.๒.๑ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล

๒.๒.๑.๑ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

การบริหารคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้นยังไม่มีเป็นรูปแบบในลักษณะที่เป็นองค์การบริหารจัดตั้งตามลักษณะองค์การบริหารทั่วไป เหมือนในปัจจุบัน แต่เป็นการทำหน้าที่ของพระภิกษุทุกรูปที่อยู่ร่วมกันในอารามนั้น ๆ มีสิทธิเท่าเทียมกันในการช่วยเหลือทำหน้าที่ดูแลรักษา และดำเนินการให้ชีวิตความเป็นอยู่ของภิกษุแต่ละรูป เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติ เรียกว่าเป็นการปกครองโดยธรรมวินัย^๙ โดยภาพรวมแล้วสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงดำเนินการปกครองด้วยวิธีการคัดเลือก กลั่นกรองบุคลากรมาบวชในพระพุทธศาสนา มีพระธรรมวินัยเป็นฐานรองรับ ทรงให้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย เพื่อนำไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นเอง

การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะใหญ่ เป็นสมาชิกของสังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ถ้าไม่สามารถฝึกฝนอบรมจิตใจของตนให้หลุดพ้น หรืองดเว้นจากจากความโลภ ความโกรธ ความหลงได้อย่างเด็ดขาดแล้ว ย่อมจะเกิดความขัดแย้งในหมู่คณะนั้น ๆ เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันรับผิดชอบ และเข้มงวดกับการคัดเลือกสมาชิกที่เข้ามาในสังคมสงฆ์ ด้วยกฎหมายหรือแบบแผนจารีตประเพณี กฎเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นเครื่องรองรับสถานภาพแห่งการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ กฎหมายและแบบแผนที่คนส่วนใหญ่ของสังคมให้ความเห็นชอบร่วมกันว่า สามารถใช้เป็นมาตรการมาตรฐานแนวทางควบคุมความประพฤติปฏิบัติแต่ละบุคคล ให้อยู่ในกรอบเขตอาณัติที่ถูกต้องและดีงามตามประเพณี ทั้งนี้ก็เพื่อให้สังคมสงฆ์สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข และไม่ก่อให้เกิดจลาจลกระทำการอันไม่ควรที่เรียกว่าภินทนาการในภายใน จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงแผ่ข่ายคือพระญาณอันยาวไกล ทรงทราบถึงอนาคต “เพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับศาสนาของพระองค์เอง อาศัยพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้เป็นตัวแทนของพระองค์ เหมือนคราวที่พระอานนท์ทูลถามว่า “เมื่อพระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้ว จะมอบอำนาจหน้าที่การดูแลคณะสงฆ์แก่ผู้ใด” พระ

^๙ พระมหาธรรมมรุต อริยธมฺโม, การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์สุรวัดณ์, ๒๕๔๓), หน้า ๕๗.

^{๑๐} แสง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๕.

พุทธองค์ตรัสว่า “ดูก่อน..อาณนฺท พระธรรมและวินัยใดที่เราได้แสดงและบัญญัติไว้แล้ว เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว พระธรรมและวินัยนั้นแหละ จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย”^๙

ดังนั้น การบริหารปกครองพุทธบริษัทสี่ในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ทรงมีความระมัดระวังและพิถีพิถันเป็นอย่างยิ่ง ในการรับสมาชิกเข้าสู่หมู่คณะหรือสถาบันสงฆ์ ในยุคแรก ๆ พระองค์ทรงคัดเลือกสมาชิกที่เข้ามาใหม่ด้วยพระองค์เอง คือ ทรงประทานการอุปสมบทแก่พระปัญจวัคคีย์ มีพระอัญญาโกณฑัญญะเป็นต้น จากนั้นก็ทรงมอบอำนาจแก่คณะสงฆ์ในการคัดเลือกคฤหัสถ์สมาชิกที่มายุใหม่ด้วยญัตติจตุตถกรรม แต่ถึงกระนั้นก็มีมาตรการที่รัดกุมมาก เช่น ผู้ที่จะอุปสมบทต้องเป็นผู้ชาย มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไป และเป็นคนที่มียาวะสมบูรณ์ ไม่พิกุลพิการ ไม่เป็นโรคที่สังคมรังเกียจ เป็นต้น^{๑๐} และพระองค์ยังทรงกำหนดคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์และพระสงฆ์ที่จะกระทำการยอมรับสังฆกรรมแห่งการรับสมาชิกใหม่หรือพระภิกษุ โดยทรงบัญญัติให้พระภิกษุใหม่แต่ละรูปมีพระอุปัชฌาย์ คือเมื่อจะบวชต้องมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้ดูแล นั้นหมายถึงพระภิกษุผู้บวชใหม่ ต้องมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้ดูแลเหมือนบิดาดูแลลูก ดังที่พระพุทธองค์ตรัสกับพระภิกษุตอนประกาศพระพุทธศาสนาใหม่ๆ ว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์จักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในสัททวิหาริกเหมือนบุตร สัททวิหาริกจักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในอุปัชฌาย์เหมือนบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว อุปัชฌาย์และสัททวิหาริกจักมีความเคารพยำเกรงประพฤติกมลเกลียวกัน จักถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ในธรรมวินัยนี้^{๑๑} ผู้บวชใหม่ยังไม่รู้หลักการและแนวทางในการศึกษาปฏิบัติที่ถูกต้อง ควรแนะนำให้ความรู้พื้นฐานเบื้องต้น ยิ่งเมื่อมาอยู่รวมกันมากๆ ขึ้น ก็มีปัญหว่า ผู้เข้ามาใหม่นั้นบางคนเข้ามาแล้ว อาจจะมีความรู้สึกแค้นแค้น ไม่ได้ได้รับการแนะนำให้ฝึกฝน ศึกษา เรียนรู้ ทำให้ไม่ได้รับประโยชน์จากคณะสงฆ์เท่าที่ควร เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติให้มีอุปัชฌาย์ขึ้นมา^{๑๒}

ในช่วงต้นสมัยพุทธกาลยังไม่มีการบัญญัติวินัย เพราะจำนวนพระภิกษุสงฆ์มีน้อย และทุกรูปต่างก็ตั้งใจประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด ต่างสำนึกดีว่า อะไรเป็นสิ่งที่ควรทำหรือไม่ควรทำ

ครั้นต่อมา พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักการ คือ พระโอวาทปาติโมกข์ ไว้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ ได้แก่

๑) การไม่ทำบาปทั้งปวง

^๙ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๑๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๑๙/๑๘๔.

^{๑๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๕/๘๑.

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๕๔.

- ๒) การทำกุศลให้ถึงพร้อม
- ๓) การทำจิตของตนให้ผ่องใส
- ๔) ความอดทน ความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง
- ๕) พระนิพพานเป็นบรมธรรม
- ๖) ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต
- ๗) ผู้เบียดเบียนผู้อื่นไม่ถือว่าเป็นสมณะ
- ๘) ความสำรวมในพระปาติโมกข์
- ๙) ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร
- ๑๐) การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด
- ๑๑) การประกอบความเพียรในอธิจิต^{๑๓}

พระโอวาทปาติโมกข์ จัดว่าเป็นอุดมการณ์ในการเผยแผ่ จัดเป็นพุทธกิจ ไม่ใช่กิจของพระสาวก ต่อมา เมื่อผู้ที่เข้ามาบวชมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น พระสารีบุตรจึงกราบทูลขอให้พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบท เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ยังไม่ถึงเวลาที่พระองค์จะทรงบัญญัติสิกขาบท ถ้ายังไม่มีความเสียหายเกิดขึ้นในหมู่ พระองค์จะไม่ทรงบัญญัติสิกขาบท เมื่อเกิดความเสียหายขึ้น จึงจะทรงบัญญัติ เวลาต่อมา เมื่อเกิดความเสียหายขึ้นแก่สงฆ์ พระผู้มีพระภาคจึงได้ทรงบัญญัติอาณานปาติโมกข์ และทรงอนุญาตให้พระสงฆ์สวดอาณานปาติโมกข์ทุก ๑๕ วัน

อาณานปาติโมกข์ หมายถึง พระพุทธบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้กำกับความประพฤติของสงฆ์เหมือนการออกกฎหมายควบคุม อันจะเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคง อาณานปาติโมกข์ มี ๒ อย่าง ได้แก่

๑) อาทิพรหมจรรย์ คือ ความประพฤติอันประเสริฐที่เป็นส่วนเบื้องต้น หมายถึง ศีล คือ ความประพฤติอย่างปกติ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติอาทิพรหมจรรย์ เพื่อกำกับความประพฤติของบรรพชิต เพื่อป้องกันความเสียหาย จัดเป็นสิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์

๒) อภิสมาจาร คือ มารยาทในสังคม ว่าด้วยระเบียบที่พึงปฏิบัติ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ระหว่างบรรพชิตกับบรรพชิต บรรพชิตกับคฤหัสถ์ เป็นมารยาทของภิกษุ จัดเป็นสิกขาบทที่มานอกพระปาติโมกข์

อาณานปาติโมกข์ เป็นระเบียบความประพฤติทางกาย และทางวาจา เป็นระเบียบที่พึงปฏิบัติในสังคมของพระอริยบุคคล ดังพระพุทธดำรัสว่า เธอทั้งหลายจงเป็นอยู่อย่างผู้มีศีล ถึงพร้อมด้วยปาติโมกข์ จงเป็นอยู่อย่างสำรวมระวังในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร เห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่เถิด^{๑๔}

^{๑๓} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙/๑๙๑.

^{๑๔} ม.มู. (ไทย) ๑๒/๖๔/๕๖.

ครั้งต่อมาเมื่อมีจำนวนพระภิกษุเพิ่มมากขึ้น การอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะใหญ่ ๆ ไม่
ว่าจะเป็นสังคมคฤหัสถ์หรือบรรพชิตก็ดี ซึ่งมีพื้นฐานแตกต่างกัน ถ้าไม่ได้ฝึกฝนตนเองให้อยู่ใน
ประเพณีวัฒนธรรมที่สังคมนั้นๆ กำหนดไว้ ย่อมจะก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งได้ เพราะต่าง
คนต่างคิด ต่างคนต่างทำ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการเรียบเรียงกฎเกณฑ์กติกาที่
คนส่วนใหญ่ยอมรับ มาใช้เป็นแนวปฏิบัติ ซึ่งสามารถควบคุมความประพฤติของสมาชิกในหมู่
คณะ ให้เป็นไปในทางเดียวกัน ก่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในสังคมนั้น ๆ

การบัญญัติพระธรรมวินัย หรือสิกขาบท พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหลังจากที่มี
พระภิกษุจำนวนมากขึ้น เพราะมีผู้ประพฤติไม่เหมาะสม ประพฤติผิดนอกกริตนอกทาง ด้วย
เหตุผลดังกล่าว ทำให้พระพุทธเจ้าทรงพิจารณากำหนดขอบเขตข้อวัตรปฏิบัติ สำหรับเหล่าพระ
อริยสงฆ์และสมมุติสงฆ์ได้ประพฤติปฏิบัติ เพื่อไม่ให้กระทบกระเทือนหรือสั่นคลอนให้คนนอก
ศาสนาได้ติเตียนได้ พระพุทธเจ้าอาศัยผลแห่งการกระทำของพระภิกษุผู้ประพฤติผิดนั้น แล้วนำมา
เป็นข้อบัญญัติ เพื่อป้องกันมิให้ใครต่อใครประพฤติผิดเช่นนั้นอีก ในการบัญญัติแต่ละครั้งล้วน
เป็นมติคณะสงฆ์เห็นร่วมด้วยทุกครั้งไป และสิกขาบทเหล่านั้น มีทั้งหนักและเบาตามแต่
โทษานุโทษนั้นๆ เป็นที่น่าสังเกตว่า การบัญญัติพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์ มิได้บัญญัติ
เป็นหมวด ๆ หมู่ ๆ หรือเรียงตามมาตราหรือข้อหนักเบา แต่เป็นการบัญญัติตามความผิดที่
พระภิกษุประพฤติผิด และการบัญญัติพระธรรมวินัยหรือสิกขาบทพระพุทธองค์มิได้ทรงบัญญัติ
ล่วงหน้า และพระธรรมวินัยหรือกฎข้อบังคับที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นมานั้น สามารถ
นำไปใช้ได้ตลอดกาล และไม่มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้คล้อยตามโลกหรือตามสถานการณ์
บ้านเมือง จึงนับได้ว่าพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้านั้น เป็นธรรมนูญแห่งชีวิตของพระภิกษุ
สงฆ์อย่างแท้จริง

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้เหตุผลในการบัญญัติ
สิกขาบทไว้ดังนี้

๑) เมื่อใดความเสียหายเกิดขึ้น เมื่อนั้นพระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามประพฤติ
เช่นนั้นเป็นอย่างๆ ไป

๒) ตั้งแล้วไม่เลิกถอน แต่จะเพิ่มหรือแก้ไขให้เหมาะสมที่จะประพฤติได้ ถ้ายังหลวม
อยู่ ไม่พอจะห้ามความเสียหายนั้นเด็ดขาด ทรงบัญญัติรัดเข้าไปอีก ถ้าตึงนักก็แก้ไขให้หย่อน
ลงมา

๓) ตั้งแล้วไม่เลิกถอน แต่เพิ่มอนุบัญญัติ พระบัญญัติที่ตั้งไว้ครั้งแรกเรียกว่ามูล
บัญญัติ ข้อที่ทรงบัญญัติเพิ่มเติมทีหลังเรียกว่าอนุบัญญัติ^{๑๔}

^{๑๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗), หน้า ๙-๑๐.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ชี้แจงว่า วินัยคือระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์แบบต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นโดยอาศัยหลักธรรมคำสอนนั้น และเพื่อให้คำสอนหรือหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้นั้น ให้เกิดผลเป็นจริงเป็นจังขึ้นมา และเกื้อกูลการนำสู่จุดหมายของพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า^{๑๖} และวินัย คือการจัดตั้งวางระบบและระเบียบแบบแผน กับทั้งบทกฎหมาย ระเบียบ กฎเกณฑ์กติกา ที่เป็นข้อกำหนดในการจัดตั้ง รวมทั้งการจัดการให้คนประพฤติปฏิบัติ หรือให้กิจการดำเนินไปตามตัวบทกฎหมาย เมื่อคนตั้งอยู่ในวินัยโดยปฏิบัติ ตามสิกขาบทก็เป็นผู้มีศีล ศีลจึงเป็นคุณสมบัติของคน เป็นสภาพการฝึกฝนพัฒนาที่อยู่ในตัวคน^{๑๗}

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อประโยชน์ หรือวัตถุประสงค์ที่เสมอกัน ๑๐ ประการ^{๑๘} ย่อได้เป็น ๕ หมวด^{๑๙} คือ

๑) เพื่อประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวม

(๑) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ คือเพื่อความดีงามของสถาบันสงฆ์ทั้งหมดโดยส่วนรวม ที่มีความเรียบร้อยอยู่กันด้วยดี ด้วยการตั้งวินัยขึ้นมาบนฐานแห่งความยอมรับร่วมกัน

(๒) เพื่อความสำคัญแห่งสงฆ์ ไม่ใช่เฉพาะแต่อยู่เรียบร้อยดี ต้องอยู่สุขสบายของส่วนรวม

๒) เพื่อประโยชน์แก่ตัวบุคคล

(๑) เพื่อกำราบผู้เกียจคร้าน คือคนหน้าด้าน

(๒) เพื่อความอยู่ผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก

๓) เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์ คือคำนึงถึงผลดีและผลร้ายที่จะเกิดกับชีวิตของมนุษย์ เช่น เรื่องความดี ความชั่ว เป็นต้น โดยมุ่งที่จะสร้างสภาพแวดล้อมต่อชีวิตที่ดีงาม

(๑) เพื่อปกป้องอภิสวะอันจะบังเกิดขึ้นในปัจจุบัน

(๒) เพื่อปกป้องอภิสวะอันจะบังเกิดขึ้นในอนาคต

๔) เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปที่เป็นสังคมใหญ่ คือ เพื่อผลดีแก่จิตใจของประชาชน ทำให้คนมีจิตใจผ่องใสด้วยอาศัยความดีงามของพระสงฆ์เป็นสื่อ

(๑) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส

(๒) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว

๕) เพื่อประโยชน์แก่ตัวพระศาสนา

^{๑๖} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) และ ดร.ระวี ภาวิไล, พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑.

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, อ้างแล้ว, หน้า ๖๑.

^{๑๘} วิ.ม. (ไทย) ๓๙/๒๗-๒๙.

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, อ้างแล้ว, หน้า ๖๒.

(๑) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระธรรมวินัย

(๒) เพื่อถือตามพระธรรมวินัย นั่นก็คือเพื่อช่วยคำจูงให้ระเบียบแบบแผน และระบบต่างๆ เกิดมีผลในการปฏิบัติตามหลักการอย่างหนักแน่นมั่นคง เป็นไปตามวัตถุประสงค์อย่างมั่นคง

จะเห็นได้ว่า พระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เพื่อประโยชน์แก่การปกครองภิกษุสงฆ์ ซึ่งเรียกว่า อาณาปาติโมกข์ ซึ่งก่อนพรรษา ๒๐ นั้น ทรงประทานโอวาทปาติโมกข์เป็นหลักการไว้ แต่เมื่อพระสงฆ์ภิกษุชนมีมากขึ้น มีความประพฤติเสื่อมเสียมากขึ้น จึงทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อควบคุมหมู่สงฆ์ดังได้กล่าวมาแล้ว

จึงเชื่อได้ว่าพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า มีความสำคัญในการเกื้อกูลนานาประการและเป็นหลักชัยในการปกครองคณะสงฆ์ ผดุงศาสน์ได้อย่างมั่นคงถาวร ดังที่พระพุทธองค์ทรงปรารภกับพระอานนท์ก่อนที่พระองค์จะปรินิพพานว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอมีตนเป็นที่พึ่งเกิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย จงมีธรรมเป็นที่พึ่งเกิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย ดูก่อนอานนท์ ธรรมวินัยได้อันเราแสดงไว้ว่า บัญญัติไว้แล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย โดยการล่วงไปแห่งเรา”^{๒๐} นี่ก็แสดงชัดว่า ธรรมวินัยทั้งหมดเป็นเหมือนศาสดาของชาวพุทธ เพราะฉะนั้น ถ้าหากว่าสงฆ์สำคัญ วินัยก็สำคัญ คือวินัยเป็นตัวที่ทำให้สงฆ์ดำรงอยู่ และให้สงฆ์อยู่อย่างเป็นระบบเป็นรูปแบบ ที่เป็นไปตามพระพุทธประสงค์นั่นเอง^{๒๑} พระพุทธเจ้าวางกรอบพระธรรมวินัยเพื่อเป็นแบบแผนข้อวัตรปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะและทรงป้องกันภัยอันตรายจากอสังฆธรรมที่จักเกิดขึ้นกับพุทธศาสนา พระธรรมวินัยเป็นกรอบและแนวการปฏิบัติดำรงตน ให้อยู่ในขอบเขตอันเหมาะสมในสมณภาวะ เพื่อความผาสุกและความเรียบร้อยในหมู่คณะ อันเป็นประโยชน์เกื้อกูลทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์นั่นเอง และการบัญญัติพระธรรมวินัยหรือข้อสิกขาบทแต่ละข้อนั้น ล้วนมีเหตุผลแห่งการบัญญัติทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นสิกขาบทเล็กๆ น้อยๆ ก็ตาม โดยการยอมรับแห่งคณะสงฆ์เป็นเสียงข้างมาก พระพุทธเจ้าบัญญัติพระวินัยโดยผ่านมติการยอมรับจากคณะสงฆ์ร่วมกัน โดยกำหนดกฎเกณฑ์ในการถือปฏิบัติ คือ ภิกษุถือข้อวัตรศีลสิกขาบท ๒๒๗ ข้อ ภิกษุณีถือข้อวัตรสิกขาบท ๓๑๑ ข้อ สามเณรถือข้อวัตรสิกขาบท ๑๐ ข้อ อุบาสก-อุบาสิกาถือข้อวัตรสิกขาบท ๘ ข้อ และชาวบ้านทั่วไปถือข้อวัตรสิกขาบท ๕ ข้อ พระภิกษุ-สามเณร-อุบาสก-อุบาสิกาทุกคน เป็นหนึ่งในองค์กรของพระพุทธศาสนา เมื่ออยู่ร่วมกันแล้วย่อมจะมีแนวทางการปฏิบัติการศึกษาเหมือนกัน และการศึกษาในพระพุทธศาสนาถือเป็นบรรทัดฐานการรองรับพระธรรมวินัยอีกอย่างหนึ่ง

^{๒๐} ที.ม. ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๒๑} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) และ ดร.ระวี ภาวิไล, พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย, อ่างแล้ว, หน้า ๒๒.

๒.๒.๑.๒ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยหลังพุทธกาล

หลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ทำให้เหล่าพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นพระเสขบุคคลต่างก็พากันเศร้าโศก พิโรธรำพันถึงพระพุทธรูปเจ้า ในช่วงที่ประชุมเพลิงพระพุทธรูปครั้งนั้น ได้มีภิกษุผู้เฒ่ารูปหนึ่งชื่อสุภทัต ได้กล่าวจาบจ้วงว่าไม่ควรเศร้าโศก แต่ควรจะได้ใจที่พระพุทธรูปเสด็จปรินิพพานเสียได้ เพราะทรงพระชนม์อยู่ก็จะคอยติดตามติดตามอยู่เสมอ จะทำอะไรจะพูดจะคิดอะไรก็ไม่ได้เป็นอิสระ^{๒๒}

เมื่อพระมหากัสสปะได้ยินถ้อยคำอย่างนั้น มีความรู้สึกเป็นห่วงต่อภิกษุพระพุทธรูปศาสนาถึงนัก จึงปรารภขอมติต่อที่ท่ามกลางสงฆ์ว่า ควรทำสังคายนาพระธรรมวินัย ภายหน้าสภาวะมิใช่ธรรมจะรุ่งเรือง ธรรมจะเสื่อมถอย สภาวะมิใช่วินัยจะรุ่งเรือง วินัยจะเสื่อมถอย ภายหน้าธรรมวาทีบุคคลจะมีกำลัง ธรรมวาทีบุคคลจะเสื่อมกำลัง อวินัยวาทีบุคคลจะมีกำลัง วินัยวาทีบุคคลจะเสื่อมกำลังลง^{๒๓} เพราะมองนัยที่พระองค์มิได้มอบอำนาจแห่งการปกครองให้แก่ใครเลย ดังพุทธพจน์ที่ทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูกรอานนท์ ธรรมวินัยใดที่เราแสดงไว้บัญญัติไว้แก่พวกเธอ ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลายเมื่อเราสิ้นไป”^{๒๔}

ครั้นสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เนื่องจากวันหนึ่งทรงทอดพระเนตรสามเณรรูปหนึ่งนามว่านิโครธ ซึ่งมีกิริยาเยือกเย็น เคร่งครัด น่าเลื่อมใส มีพระราชาศรัทธา จึงได้อาราธนาให้เข้าไปในพระราชมณเฑียร นิโครธสามเณรได้แสดงธรรมโปรดพระเจ้าอโศกมหาราชให้ตั้งอยู่ในพระพุทธศาสนา ละเลิกอุปนิสัยอันชั่วร้ายเสียสิ้น และได้โปรดให้สร้างพระเจดีย์ ๘๔,๐๐๐ และสร้างพระพุทธรูปวิหารทั่วไปในชมพูทวีป นอกจากนี้พระเจ้าอโศกได้เป็นประธานฝ่ายคฤหัสถ์ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ คือ ได้มีพวกเดียรถีย์นักบวชนอกศาสนาได้ปลอมบวชเข้ามาเป็นภิกษุ เพื่อปรารภนาลาภสักการะ เป็นเหตุให้สงฆ์ฝ่ายธรรมวาทีทั้งหลายรังเกียจ มีอาจทำอุโบสถสังฆกรรมกันเป็นเวลานานถึง ๗ ปี

พระเจ้าอโศกมหาราชตำราสให้อำมาตย์คนหนึ่งไประงับอธิกรณ์เรื่องนี้ ณ อโศการาม และขอให้สงฆ์ทำสังฆกรรมกัน อำมาตย์นั้นได้เข้าไปแสดงพระราชประสงค์ของพระเจ้าอโศกมหาราชนั้นแก่สงฆ์ฟัง พระภิกษุรูปใดขัดขึ้นก็ถูกอำมาตย์ประหารชีวิตเสีย ๒-๓ รูป ซึ่งล้วนเป็นสงฆ์ฝ่ายธรรมวาทีทั้งสิ้น เมื่อพระเจ้าอโศกทรงทราบการกระทำอันเกินคำสั่งเช่นนั้นก็ทรงร้อนพระองค์ จึงได้เสด็จมาถามภิกษุทั้งหลาย ว่าบาปที่ประหารพระจะตกแก่ผู้ใช้หรือผู้ฆ่า ปราภฏว่าสงฆ์ทั้งหลายมีอาจวิสัยนาให้เป็นที่แจ่มกระจ่างได้ และสงฆ์ทั้งหลายนั้นก็ได้ทูลแนะนำให้ไปอาราธนาให้พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระมาวิสัยนา จึงได้รับคำตอบว่า การที่อำมาตย์ได้ตัด

^{๒๒} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๗๗/๓๓๖.

^{๒๓} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๗๗/๓๓๖.

^{๒๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

ศิระของพระภิกษุ นั้น จะเป็นบาปได้ก็ต่อเมื่อพระองค์ทรงมีเจตนาที่ฆ่าเท่านั้น ทำให้พระเจ้า
อโศกมหาราชพอพระทัยมาก

ฝ่ายพระอลัชชีผู้ปลอมบวชในพระพุทธศาสนานั้น ก็ยังพยายามที่จะประกอบ
มิจฉาชีพอยู่ต่อไป พระเหล่านั้นได้มัวเมาหลงไหลในลาภสักการะ ไม่พอใจในการปฏิบัติธรรม
อาศัยผ้าเหลืองเลี้ยงชีวิต ประพฤติผิดพระธรรมวินัย ไม่สังวรระวังในศีลวัตร เทียวอดอ้าง
คุณสมบัติโดยอาการต่าง ๆ เพื่อหลอกลวงประชาชนให้หลงเชื่อ เพื่อหาลาภสักการะเข้าตัว
เพราะเหตุนี้จึงทำให้พระสังฆกรรมอันบริสุทธิ์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ต้องพลอยต่างปร้อยไป
ด้วย ความอลเวงได้เกิดขึ้นในวงการของพระพุทธศาสนาทั่วไป ลาภสักการะมีอำนาจเหนืออุดม
คติของผู้เห็นแก่ได้ แม้กระทั่งผู้ทรงเพศเป็นภิกษุห่มผ้าเหลือง ก็ยังตกอยู่ใต้อำนาจของมัน ที่จริง
ผู้มีลาภคือผู้มีบุญ แต่ผู้มัวเมาในลาภคือผู้สั่งสมบาป การที่พระได้ของมาก ๆ จากประชาชนที่
เขาบริจาคด้วยศรัทธานั้น นับว่าเป็นการดี ไม่มีผิด แต่การที่พระสั่งสมของ มัวเมาในลาภ
หลงไหลในเกียรติ เห่อหิมและผลิตเพลินในโลกียวัตถุ จนลืมหน้าที่ของตนนั้น นับว่าเป็นสิ่งที่
เลวร้ายที่สุด พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ได้ถวายพระเทศนาแด่พระเจ้าอโศกมหาราช จนพระ
เจ้าอโศกมหาราชทรงมีความเลื่อมใสและซาบซึ้งในหลักธรรมอันบริสุทธิ์ของพระพุทธองค์ ได้
ประทับอยู่ที่อุทยานนั้นเป็นเวลา ๗ วัน ในวันที่ ๗ พระองค์ได้ประกาศบอกนัดให้พระภิกษุที่อยู่
ในชมพูทวีปโดยทั่วกันทั้งสิ้น ให้มาประชุมที่อโศการามภายใน ๗ วัน พระองค์ประทับนั่งภายใน
ม่านกับท่านพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ได้ตรัสสั่งให้ภิกษุผู้สังกัดในนิกายนั้น ๆ นั่งรวมกันเป็น
นิกาย ๆ แล้วตรัสถามให้พระเหล่านั้นอธิบายคำสอนของพระพุทธองค์ ซึ่งพระเหล่านั้นได้
อธิบายผิดไปตามลัทธิของตน ๆ พระเจ้าอโศกมหาราชจึงได้ตรัสสั่งให้กำจัดพระอลัชชีเหล่านั้น
ทั้งหมด ซึ่งมีจำนวนมากถึงหมื่นรูป ครั้นกำจัดพระภิกษุพวกอลัชชีให้หมดไปจาก
พระพุทธศาสนาแล้ว พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ จึงได้จัดให้มีการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ขึ้นที่
อโศการาม เมืองปาฏลิบุตร โดยได้รับพระราชูปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อพระเจ้า
อโศกมหาราชได้ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภ์ในการทำสังคายนาครั้งนี้แล้ว พระองค์ก็ได้นำ
หลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการปกครองประเทศ และยังสน
พระทัยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางแพร่ไปยังนานาประเทศ โดยพระองค์ได้
จัดส่งสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาไปแคว้นและประเทศต่าง ๆ รวมทั้งหมด ๘ สาย โดย
สมณทูตสายที่ ๘ ในบรรดาสมณทูตทั้งหมดนั้น ได้แก่ พระโสณะและพระอุตตรเถระ ได้นำ
พระพุทธศาสนามาประดิษฐานในอาณาจักรสุวรรณภูมิ ดังปรากฏในจดหมายเหตุของจีนว่า
“ทวาราวดี” ซึ่งสันนิษฐานว่า ได้แก่ จังหวัดนครปฐม โดยมีโบราณสถานและโบราณวัตถุต่าง ๆ
เช่น พระปฐมเจดีย์ ศิลารูปพระธรรมจักร เป็นต้น เป็นประจักษ์พยานอยู่

๒.๒.๒ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในประเทศไทย

๒.๒.๒.๑ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัย

พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงสุโขทัยนี้ มีทั้งลัทธิหรือนิกายเถรวาทและมหายาน ตั้งแต่สมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ต้นราชวงศ์พระร่วง ที่ทรงนับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธศาสนาในสมัยกรุงสุโขทัย ได้รับอิทธิพลจากคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ สืบเนื่องจากพระราहुลเถระ ได้มาประกาศพระพุทธศาสนาที่เมืองนครศรีธรรมราชตอนใต้ของประเทศไทย แรกเริ่มต้นพระพุทธศาสนาที่เมืองนครศรีธรรมราชประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง สร้างศรัทธาความเลื่อมใสให้กับประชาชน จนเป็นที่รู้จักในนามพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ เจริญรุ่งเรืองอย่างมาก

จนถึงสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เสด็จขึ้นครองราชย์ ใน พ.ศ. ๑๘๒๒ พระองค์ทรงสถาปนาบิดิตัพย์ของคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ที่เมืองนครศรีธรรมราช จึงโปรดให้อาราธนาพระสังฆราชแห่งคณะสงฆ์ลังกาวงศ์จากเมืองนครศรีธรรมราช มาประดิษฐานพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ในเมืองสุโขทัย ดังปรากฏข้อความตอนหนึ่งในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า

เบื้องตะวันตกเมืองสุโขทัยมีอรัญญิก พ่อขุนรามคำแหงทรงทำโอยทานแด่พระมหาเถรสังฆราช ปรารภญ์เรียนจบปิฎกไตร หลวก(รู้หลัก)กว่าปู่ครูในเมือง ทุกคนลุก (จาก) แต่เมืองนครศรีธรรมราช^{๒๕}

ตามศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งจารึกไว้ประมาณ พ.ศ. ๑๘๓๕ ว่า นครสุโขทัยมีปู่ครูมีพระมหาเถระและมีพระเถระ สมเด็จพระยาตำรงราชานุภาพได้ทรงให้ทัศนะว่า “สังฆราชเห็นจะเป็นตำแหน่งสังฆนายกชั้นสูงสุด (ปัจจุบันเรียกว่า สกลมหาสังฆปริณายก) ตำแหน่งปู่ครูตรงกับที่เราเรียกพระครูทุกวันนี้ เป็นตำแหน่งของพระสังฆราช แต่พระมหาเถระที่กล่าวนั้น เห็นว่าเป็นพระที่มีอายุพรรษามากและทรงคุณธรรมด้านศาสนาเท่านั้น มิใช่สมณศักดิ์ที่พระเจ้าแผ่นดินทรงตั้ง”^{๒๖}

ในกรุงสุโขทัย ระยะเวลาเริ่มต้น คงมีพระสงฆ์ ๒ คณะ คือ คณะสงฆ์ฝ่ายหินยาน ซึ่งมีอยู่เดิมตั้งแต่สมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ กับคณะสงฆ์ฝ่ายหินยานแบบลังกาวงศ์ ที่จาริกมาจากเมืองนครศรีธรรมราช ได้รวบรวมยุบนิกายเป็นคณะเดียวกันเมื่อคราวเป็นคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ และไม่ปรากฏว่ามีการจัดองค์กรการปกครองคณะสงฆ์

การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ปรากฏเป็นแบบแผนชัดเจนในรัชสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท เพราะว่าพระองค์ทรงอาราธนาพระมหาสวามีจากเมืองนครพัน ชาวศรีลังกา มาเป็นพระสังฆราชทำให้บทบาทของพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์มั่นคงขึ้น ที่เห็นได้ชัด คือ

^{๒๕} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๖.

^{๒๖} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานปกครองคณะสงฆ์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๕), หน้า ๗.

คณะสงฆ์ลังกาวงศ์นั้นนิยมอยู่ตามป่า เป็นพระนักปฏิบัติ คณะนี้เรียกว่าคณะอรัญวาสี คือ กลุ่มพระสงฆ์ผู้จำวัดอยู่ในป่าหรือวัดป่า (สายวิปัสสนา) ส่วนพระสงฆ์ในกายเดิมที่ชอบอยู่บ้านหรืออยู่วัดบ้านที่เรียกว่าคณะคามวาสี หมายถึง ที่พักอยู่ในบ้านหรือวัดที่อยู่ใกล้ตัวเมือง ส่วนมากจะเป็นพระสายกลุ่มศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม

คณะสงฆ์ ในสมัยกรุงสุโขทัยจะมี ๒ คณะ คือ คณะคามวาสี คือ คณะฝ่ายฆาและคณะอรัญวาสี คือ คณะฝ่ายช้าย ทั้งสองฝ่ายปกครองแยกจากกัน คือ เป็นเหมือนองค์กรที่ปกครองโดยอิสระจากกัน แต่ละคณะมีเจ้าคณะผู้ปกครองบังคับบัญชาสูงสุดเป็นของตนเองที่เรียกว่าพระสังฆราช มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลฝ่ายของตน ดังนั้นกรุงสุโขทัยจึงมีพระสังฆนายกหรือประมุขสงฆ์ ๒ รูป คือ พระสังฆราชคณะคามวาสีและพระสังฆราชคณะอรัญวาสี เช่น ใน พ.ศ. ๑๙๔๙ พระครูติลกตริณศีลคันทรวราสีธรรมกิตติ สังฆราชมหาสามีเจ้า สถิต ณ วัดป่า แต่ทรงเป็นพระสังฆราชคณะอรัญวาสี อีกฝ่ายคือพระสังฆราชญาณรุจิรมหาเถร เป็นพระสังฆราชของคณะคามวาสี^{๒๗}

การปกครองคณะสงฆ์ ในหัวเมืองต่าง ๆ นอกจากกรุงสุโขทัย พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งพระสังฆราชประจำแต่ละหัวเมือง ในลักษณะเดียวกันที่ทรงแต่งตั้งเจ้าประเทศราชไปครองหัวเมืองใหญ่ในฝ่ายอาณาจักร จึงมีพระสังฆราชหลายพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์ไว้ว่า

“ในประเทศสยาม เมื่อพระนครสุโขทัยเป็นราชธานี เห็นจะมีพระสังฆราชองค์เดียว ด้วยวิธีปกครองพระราชอาณาจักรในตอนนั้น หัวเมืองใหญ่ที่ห่างไกลราชธานีเป็นเมืองประเทศราชโดยมาก แม้เมืองที่อยู่ใกล้ราชธานีที่เป็นเมืองใหญ่ที่ตั้งเจ้านายในราชวงศ์ออกไปปกครองอย่างทำนองเจ้าประเทศราช เมืองใหญ่เมืองหนึ่งน่าจะมีพระสังฆราชองค์หนึ่งเป็นสังฆปริณายกของสังฆบริษัทเขตเมืองนั้น”^{๒๘} สมเด็จพระสังฆราชได้รับการสถาปนาจากพระมหากษัตริย์เท่านั้น

อาณาจักรกรุงสุโขทัยสิ้นสุดลงเมื่อ พ.ศ. ๑๙๒๐ โดยถูกผนวกเข้าเป็นดินแดนส่วนหน้าของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา ในส่วนการปกครองคณะสงฆ์ก็เปลี่ยนแปลงสภาพเช่นเดียวกันกับอาณาจักร นอกจากคณะสงฆ์จะประพฤติปฏิบัติโดยเคร่งครัดตามหลักพระธรรมวินัยแล้ว จะต้องประพฤติปฏิบัติตนมิให้ขัดต่อจารีตประเพณีอันดีงามของสังคมและกฎหมายของบ้านเมืองซึ่งเป็นของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาด้วย^{๒๙}

^{๒๗} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, อ่างแล้ว, หน้า ๘.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

^{๒๙} แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, อ่างแล้ว, หน้า ๖๘.

๒.๒.๒.๒ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยอยุธยา

เมื่อกรุงสุโขทัยหมดอำนาจ พระเจ้าอู่ทองหรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๓ ซึ่งถือว่าเป็นราชอาณาจักรที่ ๒ ของไทย และมีพระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นครองราชย์ติดต่อกันถึง ๓๓ พระองค์ กล่าวด้านพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่สืบเนื่องจากกรุงสุโขทัย การปกครองคณะสงฆ์คงเป็นไปตามแบบอย่างการปกครองคณะสงฆ์ในยุสุโขทัย คือ เป็นคณะคามวาสีและคณะอรัญวาสี แต่ว่าความเลื่อมใสในพระสงฆ์ลังกาวงศ์ยังมีความเจริญแพร่หลายมาตามลำดับ คณะของพระภิกษุสงฆ์คณะเดิมเริ่มมีน้อยลดลงเพราะพากันไปบวชอยู่ในคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ ปรากฏตามหลักฐานพงศาวดารหนังสือตำนานโยนกว่า^{๓๐}

เมื่อ พ.ศ. ๑๙๖๕ ซึ่งตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระอินทราชาธิราชที่ ๖ ครองราชสมบัติ มีคณะพระภิกษุจำนวน ๑๐ รูป โดยแยกจากสายได้ ดังนี้

๑) สายพระมหาเถระ จากเชียงใหม่ ๗ รูป คือ

- (๑) พระธรรมคัมภีร์ (๒) พระเมธีกร
- (๓) พระญาณมงคล (๔) พระศีลวงค์
- (๕) พระสารีบุตร (๖) พระธรรมรัตนกร
- (๗) พระพุทธสาคร

๒) สายพระมหาเถระจากกรุงศรีอยุธยา ๒ รูป คือ พระพรหมมุนี และพระโสมเถระ

๓) สายพระมหาเถระจากประเทศกัมพูชา ๑ รูป คือ พระญาณสิทธิ

ทั้ง ๑๐ รูป ได้พาพระภิกษุอีกจำนวนมากไปประเทศศรีลังกา และได้อุปสมบทแปลงนิกายใหม่เป็นสิงหลนิกาย ณ อุทกกุฑเขปสีมา แม่น้ำกัลยาณี โดยมีพระวันรัตนมหาเถระเป็นพระอุปัชฌาย์ ใน พ.ศ. ๑๙๖๗

ทั้งคณะได้ศึกษาพระธรรมวินัยในประเทศศรีลังกาหลายปี เมื่อจะเดินทางกลับประเทศไทย จึงได้อาราธนาพระชาวลังกา ๒ รูป คือ พระมหาวิกรมพาหุ และพระอุตมปัญญาให้มาร่วมกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย โดยขึ้นมาจากกรุงศรีอยุธยาก่อน แล้วค่อยแยกย้ายกันไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา จนมีผู้เลื่อมใสศรัทธาขออุปสมบทเป็นภิกษุ เกิดเป็นคณะใหม่ที่เรียกว่า คณะคามวาสีฝ่ายขาวหรือคณะป่าแก้ว ที่ชื่อว่าคณะป่าแก้วเพราะมีอุปัชฌาย์รูปเดียวกันที่ชื่อว่าวันรัตน์ ซึ่งแปลว่า ป่าแก้ว ดังนั้น วัดวาอารามที่มีคณะสงฆ์นี้พำนักอยู่ วัดจะมีชื่อว่าคณะป่าแก้ว เช่น วัดไตรภูมิคณะป่าแก้ว วัดเขียนป่าแก้ว เป็นต้น

^{๓๐} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานปกครองคณะสงฆ์, อ่างแล้ว, หน้า ๑๖.

การบริหารกิจการคณะสงฆ์สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี คณะสงฆ์แบ่งเป็น ๓ คณะ คือ

๑) คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย คือ คณะของพระสงฆ์ในกายเดิมที่มีมาตั้งแต่แรกสถาปนากรุงสุโขทัย มีพระพุทธรโฆษาจารย์ เป็นเจ้าคณะฝ่ายคามวาสีฝ่ายซ้าย

๒) คณะอรัญวาสี คือ คณะที่สืบต่อประเพณีพระสงฆ์ลังกาวงศ์ในกรุงสุโขทัยมี พระพุทธรจารย์ เป็นเจ้าคณะ

๓) คณะคามวาสีฝ่ายขวา คือ คณะสงฆ์ในกายเดิมที่ไปศรีลังกาแล้วอุปสมบทใหม่ แล้วกลับมาตั้งคณะใหม่ ในนามที่เรารู้จักคือ คณะป่าแก้ว^{๓๑} มีพระวันรัตน์ เป็นเจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวา

ตำแหน่งพระพุทธรจารย์นี้ตั้งขึ้นใหม่ เป็นเจ้าคณะแทนพระวันรัตน์ประมุขฝ่ายอรัญวาสีเดิม ซึ่งสลับเปลี่ยนไปเป็นเจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวา ในรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้เปลี่ยนนามใหม่เป็นพระพุฒาจารย์

คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย มีสมเด็จพระอริยวงศาสจรมหาราชาธิบดี อยู่วัดมหาธาตุ เป็นเจ้าคณะ มีฐานานุกรม ๑๐ รูป พระราชาคณะ ๑๘ รูป มีพระพิมลธรรม เป็นต้น

คณะอรัญวาสีมีพระพุทธรจารย์ อยู่วัดโบสถ์ราชเดช เป็นเจ้าคณะบังคับบัญชาพระสงฆ์ฝ่ายสมณะและวิปัสสนาทั้งหมด มีพระราชาคณะ ๗ รูป มีพระญาณไตรโลก เป็นต้น

คณะคามวาสีฝ่ายขวา มีพระวันรัตน์ อยู่วัดป่าแก้ว เป็นเจ้าคณะ มีฐานานุกรม ๑๑ รูป มีพระราชาคณะ ๑๗ รูป มีพระธรรมโคตม เป็นต้น ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้เปลี่ยนนามใหม่ เป็น พระธรรมวโรดม

คำว่า “สมเด็จ” เป็นภาษาเขมร เชื่อว่านำมาใช้นาน้ำพระราชาคณะชั้นปกครอง ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา^{๓๒}

๒.๒.๒.๓ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยธนบุรี

กรุงธนบุรีจัดได้ว่าเป็นราชอาณาจักรที่ ๓ ของประเทศไทย โดยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ สืบเนื่องจากกรุงศรีอยุธยาแตกแพ่งกองทัพพม่า ในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ ช่วงนี้ทำให้คณะสงฆ์แตกกระจัดกระจาย พากันหนีอย่างระส่ำระสาย จนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชได้ ตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ทรงได้สืบเสาะหาพระมหาเถระผู้ใหญ่ในเมืองกรุงศรีอยุธยา ผลปรากฏว่าพระผู้ใหญ่ชั้นนำในเมืองกรุงศรีอยุธยาไม่มี จึงมีพระราชประสงค์แต่งตั้งพระอาจารย์ดีซึ่งเป็นพระธรรมดา ไม่มีสมณศักดิ์อะไรมาก่อนเลย จากวัด

^{๓๑} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, อ่างแล้ว หน้า ๑๒.

^{๓๒} นนท์ ธรรมสถิตย์, พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เอ็ดดิสัน, ๒๕๓๓), หน้า ๗๑.

ประตู อยุธยา เป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปแรก และทรงสถาปนาแต่งตั้งพระอาจารย์สี วัดพนัญเชิง อยุธยา เป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปที่สอง

ในสมัยกรุงธนบุรีนี้ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงมีความวิริยะอุตสาหะที่จะฟื้นฟูทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง เมื่อคณะสงฆ์รวมพลเป็นกลุ่มและทำให้การปกครองเหมือนยุคกรุงศรีอยุธยาได้แล้ว ก็ทรงให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมขึ้น แต่การปกครองคณะสงฆ์ต้องมีการเปลี่ยนแปลง ทрудและเสื่อมอีกครั้ง เป็นเพราะพระองค์ทรงวิปัสสนาญาณ ทรงสั่งปลดสมเด็จพระสังฆราช (สี) ออกจากตำแหน่ง แล้วตั้งพระธรรมธีรราชมุณี (ขึ้น) วัดหงษ์รัตนาราม ให้เป็นสมเด็จพระสังฆราชแทน นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปสุดท้ายในสมัยกรุงธนบุรี

ส่วนตำแหน่งการปกครองและการแต่งตั้งสมณศักดิ์ สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก ทรงสันนิษฐานว่า “ในสมัยกรุงธนบุรี ดูเหมือนว่าจะไม่จัดให้มีทำเนียบสมณศักดิ์ขึ้นตามลำดับของพระเจ้ากรุงธนบุรี” การปกครองไม่แตกต่างจากกรุงศรีอยุธยา แต่ในยุคกรุงธนบุรีมีระยะเวลาแค่ ๑๔ - ๑๕ ปี เท่านั้น

๒.๒.๒.๔ การบริหารกิจการคณะสงฆ์สมัยรัตนโกสินทร์

สมัยรัชกาลที่ ๑

สืบเนื่องจากกรุงธนบุรีสิ้นสุดลงใน พ.ศ. ๒๓๒๕ ซึ่งถูกผนวกเข้าเป็นดินแดนของอาณาจักรรัตนโกสินทร์ โดยมีพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสร้างกรุงเทพมหานครเป็นราชธานี ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดหลายแห่ง มีวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง วัดสุทัศนเทพวราราม วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร เป็นต้น ^{๓๓}

นับว่าเป็นปัญหาแรกเลยทีเดียวที่พระองค์ทรงจัดการคือ เรื่องของสังฆมณฑล ซึ่งมีผลกระทบกระเทือนมาแต่ปลายรัชสมัยของพระเจ้ากรุงธนบุรี ที่ทำให้เกิดภัยและฐานะของคณะสงฆ์มีวามองลงไป จึงโปรดให้พระมหาเถระประชุมกัน แล้วถอดถอนสมณศักดิ์ของสมเด็จพระสังฆราช (ขึ้น) วัดหงษ์รัตนาราม มาเป็นพระธรรมธีรราชมุณี (องค์ที่เป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปที่ ๓ แห่งกรุงธนบุรี) แล้วทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช (สี) พระพุทธจารย์ พระพิมลธรรม ที่พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงถอดยศสมณศักดิ์กลับให้มีสมณศักดิ์ใหม่ ให้สมเด็จพระสังฆราช (สี) เป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปแรกในกรุงรัตนโกสินทร์ ^{๓๔}

ส่วนโครงสร้างรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ยังเป็นแบบกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงตรากฎหมายคณะสงฆ์ออกมา รวม ๑๐ ฉบับ คือ

^{๓๓} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๘.

^{๓๔} มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, อ่างแล้ว, หน้า ๑๘.

ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๓๒๕

ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๒๖

ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๒๖

ฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๒๖

ฉบับที่ ๕ พ.ศ. ๒๓๒๖

ฉบับที่ ๖ พ.ศ. ๒๓๒๖

ฉบับที่ ๗ พ.ศ. ๒๓๒๖

ฉบับที่ ๘ พ.ศ. ๒๓๓๒

ฉบับที่ ๙ พ.ศ. ๒๓๓๗

ฉบับที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๓๔๔

วัตถุประสงค์ของการตรากฎหมาย เพื่อการควบคุมดูแลหรือลงโทษแก่พระภิกษุที่ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยอยู่เป็นประจำ เพราะอาศัยพระธรรมวินัยหรือที่เรียกว่าศีล ๒๒๗ ข้อก็คงไม่เพียงพอสำหรับพระภิกษุสงฆ์ในยุคนี้นี้ และทรงมีประสงค์ให้พระภิกษุสงฆ์ปรับปรุงคณะสงฆ์ให้ดีขึ้นกว่าเดิม

ในรัชสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์ทรงปรารถนาให้กระทำความดีของพระภิกษุสงฆ์ขึ้น เพราะว่าพระไตรปิฎกที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงรับสั่งให้รวบรวมจากหัวเมืองต่าง ๆ เช่น เมืองนครศรีธรรมราช กัมพูชา เป็นต้น ยังมีความคลาดเคลื่อนผิดพลาดบางประการ จึงเห็นสมควรให้ทรงทำการรวบรวมสังคายนาพระไตรปิฎกใหม่ โดยทรงโปรดให้พระมหาเถระ ๒๑๘ รูป และราชบัณฑิต ๓๒ คน ประชุมการกระทำความดีของพระภิกษุสงฆ์ขึ้นเมื่อวันที่ ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีวอก พ.ศ. ๒๓๓๑ ณ วัดศรีสรรเพชญ์ (วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์)^{๓๕}

สมัยรัชกาลที่ ๒

ในรัชสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นับเป็นช่วงระยะเวลาสั้นมาก คือ ๑๕ ปีเท่านั้นที่ทรงครองราชย์ แต่ทรงโปรดเกล้าฯ สถาปนาสมเด็จพระสังฆราชขึ้นถึง ๓ พระองค์ คือ สมเด็จพระสังฆราช (สุก) วัดมหาธาตุ, สมเด็จพระสังฆราช (มี) วัดราชบูรณะ และสมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) วัดมหาธาตุ ทั้ง ๓ พระองค์อยู่วัดมหาธาตุฯ จนยุคนั้นกล่าวได้ว่า ใครที่เป็นสมเด็จพระสังฆราชต้องอยู่วัดมหาธาตุฯ และในรัชกาลนี้ได้ส่งพระสงฆ์ไทยไปปฏิบัติกิจการงานพระศาสนา ณ ประเทศศรีลังกา และในสมัยสมเด็จพระสังฆราช (มี) โปรดให้มีการบำเพ็ญกุศลวันมาฆบูชาอย่างเป็นกิจลักษณะ^{๓๖}

สมัยรัชกาลที่ ๓

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗ พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ทรงมีความเคารพในองค์พระภิกษุสามเณรอย่างยิ่ง แม้พระภิกษุจะประพฤติชั่วอย่างไรก็ไม่ค่อยสนพระทัยนักจนเป็นที่มาของคำว่า “ชั่วช่างชี ดีช่างสงฆ์” ในด้านการปกครองคณะสงฆ์

^{๓๕} แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, อ่างแล้ว, หน้า ๗๒.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓.

ทรงโปรดให้ทรงสร้างวัดพระอารามหลวงและวัดราษฎร์ในกรุงเทพมหานครเข้าด้วยกัน โดยจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์เพิ่มอีก ๑ คณะ จากรูปแบบเดิม คือ

- ๑) คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย ปกครองคณะสงฆ์หัวเมืองภาคเหนือ
 - ๒) คณะอรัญวาสี ปกครองพระนักปฏิบัติทั่วราชอาณาจักร
 - ๓) คณะคามวาสีฝ่ายขวา ปกครองคณะสงฆ์หัวเมืองภาคใต้
 - ๔) คณะกลาง ปกครองพระอารามหลวงกับวัดราษฎร์ในกรุงเทพมหานคร
- จึงสรุปได้ว่าการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคนั้นบริหารตามภาค คือ
- ๑) คณะกลาง กรุงเทพมหานคร
 - ๒) คณะเหนือ ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
 - ๓) คณะใต้ ภาคใต้
 - ๔) คณะอรัญวาสี วัดป่าทั้งหมด

การบริหาร ๔ คณะอย่างนี้ มีเจ้าคณะใหญ่ที่เป็นผู้บังคับบัญชาดูแลกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตน แต่ว่าเจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ ต้องขึ้นอยู่กับสมเด็จพระสังฆราช

สมัยรัชกาลที่ ๔

ในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ ๓ ตำแหน่งสังฆปริณายกว่างลง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้ทรงสถาปนาตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช แต่ทรงดำริแต่งตั้งพระพิมลธรรม (อยู่) วัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นสมเด็จพระสังฆราช แต่ยังมีทรงได้แต่งตั้งตามพระราชประสงค์พระองค์ก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน จึงเป็นเหตุให้ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลงอีก จนถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้ตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษกสถาปนาพระเกียรติยศกรมหมื่นปรมาธิบดีขัตติโนรสขึ้นเป็นกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีขัตติโนรส เป็นประธานปกครองสังฆมณฑลทั่วราชอาณาจักร ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ และทรงตั้งพระพิมลธรรม (อยู่) วัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ ตามพระราชประสงค์สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แต่ไม่ได้ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช เพียงดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะใหญ่หนเหนือเท่านั้น และทรงแต่งตั้งพระธรรมอุดม (เซ่ง) วัดอรุณราชวราราม เป็นสมเด็จพระวันรัตน์ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่หนใต้ พระพุทธาจารย์ (สน) วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร เป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ เป็นเจ้าคณะใหญ่อรัญวาสี พระพุทธโฆษาจารย์ (นิม) วัดโมลีโลกยาราม เป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ดำรงตำแหน่งเจ้าใหญ่หนกลาง และต่อมาทรงสถาปนาพระองค์เจ้าฤกษ์ ขึ้นเป็นกรมหมื่นบวรรังษีสุริยพันธ์ เป็นเจ้าคณะธรรมยุติกนิกายปกครองดูแลสังฆมณฑลแห่งธรรมยุติกนิกายทั่วประเทศ

ดังนั้น การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๔ โครงสร้างโดยภาพรวมทั่วไปเหมือนสมัยรัชกาลที่ ๓ คือแบ่งออกเป็นการบริหาร ๕ คณะ โดยเพิ่มคณะธรรมยุติกนิกายขึ้นมาอีก ๑ คณะ

แท้จริงนั้น คณะธรรมยุติกนิกายได้ก่อกำเนิดมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ เพราะขณะนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงผนวชอยู่ทรงได้พระฉายาว่า วชิรญาณโณ ใน พ.ศ. ๒๓๖๗ ขณะที่ทรงผนวชอยู่นั้นประทับอยู่ที่วัดมหาธาตุฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ เสด็จสวรรคต แต่มิได้มอบเวนราชสมบัติให้แก่ผู้ใดเลย แต่ว่าโบราณราชประเพณีแล้วเจ้าฟ้ามงกุฎ (พระวชิรญาณภิกขุ) เป็นพระราชโอรสซึ่งประสูติแต่พระอัครมเหสี ควรแก่การสืบราชสมบัติสันตติวงศ์ แต่พระวชิรญาณโณภิกษุไม่ประสงค์จะรับตำแหน่งราชสมบัติ เพราะได้ปรึกษาทางญาติผู้ใหญ่ภายในแล้ว จึงตัดสินใจจะผนวชต่อไป

ฉะนั้น พระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่และคณะเสนาบดีจึงมอบถวายพระราชสมบัติแด่กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเป็นรัชกาลที่ ๓ ทรงพระนามว่าสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ คณะเสนาบดีพระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่จึงมอบถวายราชสมบัติแด่พระวชิรญาณภิกษุเป็นพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ ๔

ขณะที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวชเป็นพระภิกษุอยู่นั้น ทรงได้ศึกษาบาลี จนสอบได้เปรียญ ๕ ประโยค ต่อมาทรงเลื่อมใสในข้อวัตรปฏิบัติของพระรามัญ คือ พระชาย พุทฺธวโส ขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นพระราชาคณะที่พระสุเมธมุนี วัดบวรเมศล หลังจากทรงประกอบพิธีทรงปริกษาสนทนารธรรมแล้ว ยังพระราชศรัทธาเกิดขึ้นยิ่งนัก จึงให้มีการอุปสมบทในส่วนพระองค์ โดยมีพระสุเมธมุนี เป็นพระอุปัชฌาย์ในโบสถ์กลางน้ำ แล้วทรงตั้งธรรมยุติกนิกายอย่างเป็นทางการ โดยพระองค์เองเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ในครั้งนั้น จึงเป็นที่เจริญอย่างยิ่งของธรรมยุติกนิกาย และทรงตั้งพระมหาเถระ ๙ รูป เป็นกรรมการที่ปรึกษา ไม่ว่าเรื่องภายในคณะสงฆ์และในพระราชสมบัติ และในคณะกรรมการธรรมยุติกนิกายในชุดนั้น ต่อมาภายหลังเป็นสมเด็จพระราชาคณะ ๒ รูป คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ และสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทโว)

สมัยรัชกาลที่ ๕

การจัดโครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดิน ได้ทรงปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ด้วย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาพระอิสริยยศแก่กรมหมื่นบวรรังษีสุนทรียพันธุ์ ขึ้นเป็นกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ใน พ.ศ. ๒๔๓๒ ทรงปรับปรุงการศึกษาพระปริยัติธรรม เดิมมีการจัดทำสอบที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม โปรดให้ย้ายมาที่วัดมหาธาตุฯ ทรงสถาปนา “มหาธาตุวิทยาลัย” ขึ้น ใน พ.ศ. ๒๔๒๒ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๓๙ มีพระ

บรมราชโองการประกาศเปลี่ยนนาม “มหาธาตุวิทยาลัย” เป็น “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”^{๓๗} และใน พ.ศ. ๒๔๓๖ ทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งมหาหมกุฏราชวิทยาลัยด้วย

การตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มีข้อที่น่าสังเกตคือ คณะรัฐบาลต้องอาศัยคณะสงฆ์โดยเฉพาะคณะสงฆ์ในต่างจังหวัด ช่วยจัดการศึกษาของชาติตามโครงการปฏิรูปการศึกษาให้ทันสมัย ดังนั้น การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยนั้น จึงสอดคล้องและสนับสนุนนโยบายรัฐบาล เพราะเมื่อฝ่ายพุทธจักรมีการปกครองคู่กันกับฝ่ายอาณาจักร เหตุผลข้อนี้ปรากฏอยู่ในการประกาศ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ว่า

“ด้วยเมื่อรัตนโกสินทร์ศก ๑๑๗ ได้โปรดให้พระราชกณะหลายรูปออกไปจัดการศึกษาตามอารามในหัวเมือง และได้อาราธนาพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ที่สมเด็จพระราชาคณะเจ้าคณะใหญ่ให้ทรงรับภาระธุระดำเนินการในฝ่ายสมณะ และได้โปรดให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ ทรงรับหน้าที่อุดหนุนนั้น ในส่วนหน้าที่เจ้าพนักงานฝ่ายฆราวาส ความแจ่มอยู่ในประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมือง ซึ่งได้ออกเมื่อ ณ วันที่ ๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๗ นั้นแล้ว

พระสงฆ์เถรานุเถระและเจ้าพนักงานในฝ่ายฆราวาส ได้ช่วยกันจัดและอำนวยตามพระราชดำริ ด้วยความสามารถและอุตสาหะอันเป็นที่พอพระราชหฤทัย ได้เห็นผลความเจริญในการเล่าเรียน ตลอดจนความเรียบร้อยในการปกครองสังฆมณฑลขึ้นโดยลำดับมา บัดนี้ ทรงพระราชดำริเห็นว่า ถึงเวลาอันสมควรจะตั้งเป็นแบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ให้มั่นคงเรียบร้อยแล้ว

จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ขึ้น เมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๑ ความแจ่มอยู่ในพระราชบัญญัตินั้นแล้ว”

ในส่วนสาระสำคัญของพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้วิเคราะห์ไว้ในหนังสือการปกครองคณะสงฆ์ไทย ดังต่อไปนี้^{๓๘}

๑) การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง หมายถึง การปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร ตามมาตรา ๔ ที่บัญญัติไว้ ให้เจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะใหญ่คณะเหนือ เจ้าคณะใหญ่คณะใต้ เจ้าคณะใหญ่คณะกลาง และเจ้าคณะธรรมยุติกนิกายกับพระราชกณะที่เป็นรองเจ้าคณะทั้ง ๔ คณะ ทั้งหมดรวม ๘ รูป เป็นมหาเถรสมาคม มีหน้าที่ถวายคำปรึกษาในการพระศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์แด่พระมหากษัตริย์ การประชุมวินิจฉัย

^{๓๗} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาจุฬาฯ ในรอบศตวรรษ, จำนงค์ ทองประเสริฐ บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๓

^{๓๘} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๓๕-๓๗.

คดีในที่ประชุมมหาเถรสมาคมตั้งแต่ ๕ รูป ขึ้นไปถือเป็นสิทธิ์ขาด ผู้ใดจะอุทธรณ์หรือโต้แย้งต่อไปอีกไม่ได้

๒) การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ คือ การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคควบขนานไปกับการบริหารราชการแผ่นดินส่วนภูมิภาค กล่าวคือ มีการแบ่งส่วนการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็นสังฆมณฑล มีเจ้าคณะมณฑลที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งจากพระราชอาคันตุกะ เป็นผู้ปกครองดูแล ข้าหลวงเทศาภิบาลผู้ทำหน้าที่ปกครองประชาชน และบริหารราชการแผ่นดินในมณฑลของฝ่ายบ้านเมือง รองเจ้าคณะมณฑลลงมามีเจ้าคณะเมือง ซึ่งก็คือเจ้าคณะแขวงหรืออำเภอ เป็นผู้ปกครองเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ

อนึ่ง ในมาตรา ๓ แห่ง พ.ร.บ. ฉบับนี้ว่า “พระราชบัญญัตินี้ไม่เกี่ยวข้องกับนิายสงฆ์กิจและลัทธิเฉพาะนิกายนั้น ๆ ซึ่งเจ้าคณะหรือสังฆนายกในนิกายนั้นได้เคยมีอำนาจว่ากล่าวบังคับมาแต่ก่อนประการใด ก็ให้คงเป็นไปตามเคยทุกประการ” ข้อความนี้แสดงว่ากฎหมายคณะสงฆ์ฉบับนี้ รับรองการแบ่งนิกายของคณะสงฆ์ไทยออกเป็นมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย

จะเห็นได้ว่า การจัดโครงสร้างการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์มีลักษณะคู่ขนานกับโครงสร้างการบริหารและการปกครองของฝ่ายอาณาจักร

สมัยรัชกาลที่ ๖

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ พ.ศ. ๒๔๕๓ ทรงโปรดให้ตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษก ทรงเลื่อนพระอิสริยยศ กรมหลวงวชิรญาณวรโรรส ขึ้นเป็น กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ตำแหน่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า เป็นมหาสังฆปริณายกทั่วพระราชอาณาจักร และเป็นเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุติกนิกายด้วย การปกครองคณะสงฆ์ยังคงใช้พระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ แต่เป็นอันงดใช้อำนาจจากมหาเถรสมาคม สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ยังคงเรียกประชุมและบัญชากิจการอันจะพึงทำการสงฆ์ในที่ประชุมนั้น ดังข้อความที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงอธิบายเป็นเชิงอรรถในมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติ มีความว่า

ในแผ่นดินปรกติ บัดนี้ โปรดให้ข้าพเจ้าเป็นผู้บังคับบัญชาการคณะสงฆ์โดยทั่วไป การประชุมตามพระราชบัญญัตินี้ก็ชื่อว่า เป็นอันงดชั่วคราวโดยนัย หรือกล่าวอีกวาหนึ่งว่า ยังไม่ถึงคราวเรียกประชุมตามพระราชบัญญัติ ตลอดเวลาที่ข้าพเจ้ายังบัญชาการอยู่ ข้าพเจ้าปรารถนาจะให้มหาเถรสมาคม คงมียืนอยู่ด้วยประการหนึ่ง จึงคงเรียกประชุมและบัญชากิจการอันจะพึงทำการสงฆ์ในที่ประชุมนั้น

รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๖ พอสรุปได้เป็นลำดับ ดังนี้

๑) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ในที่ประชุมมหาเถรสมาคมโดยปกติ ตัวอย่างเช่นที่ทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ในยุคนี้นี้จึงใช้ว่า “พระมหาสมณวินิจฉัย” ไม่ใช่คำว่า “มหาเถรสมาคมวินิจฉัย”

๒) เจ้าคณะมณฑล

๓) เจ้าคณะเมือง หรือจังหวัด

๔) เจ้าคณะแขวง

๕) เจ้าอาวาส

เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสสิ้นพระชนม์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนา กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ (สมณศักดิ์เสมอพระพุทฺธอาจารย์) เป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้า เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๔

สมัยรัชกาลที่ ๗

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ครั้นมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ แล้ว การปกครองคณะสงฆ์ในยุคนี้นี้ไม่มีอะไรที่เปลี่ยนมาก เพราะรูปแบบการปกครองคล้ายคลึงในสมัยรัชกาลที่ ๖ คือ มีสมเด็จพระสังฆราชทรงบัญชาคณะสงฆ์โดยลำพังพระองค์เอง และมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้ให้คำปรึกษา จนกระทั่งมีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ ในสมัยรัชกาลที่ ๘

สมัยรัชกาลที่ ๘

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ เสด็จขึ้นครองราชย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ขณะนั้นยังทรงพระเยาว์ มีพระชนม์เพียง ๙ พรรษา การปกครองของไทยเป็นระบอบประชาธิปไตยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองฝ่ายอาณาจักรครั้งนี้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ไปด้วย นั่นคือให้มีรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์สอดคล้องกับการปกครองของอาณาจักร จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ขึ้น เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ คณะรัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ชี้แจงเหตุผลในการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ ดังข้อความต่อไปนี้ “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ได้รับความเห็นชอบของคณะสงฆ์และได้ผ่านสภาผู้แทนราษฎรมาแล้วโดยราบรื่น ความสำคัญในพระราชบัญญัติก็คือได้จัดการปกครองคณะสงฆ์ให้อนุโลมระบบการปกครองบ้านเมืองเท่าที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัย”^{๓๙}

^{๓๙} มหามกุฏราชวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, อ้างแล้ว, หน้า ๑๙.

กล่าวโดยสรุปแล้ว พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๔ มีโครงสร้างที่มีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประมุขของคณะสงฆ์ โดยที่พระองค์เองไม่มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการบริหาร เพราะพระองค์ทรงบัญญัติสังฆานัติโดยผ่านสังฆสภา ทรงบริหารคณะสงฆ์ผ่านสังฆมนตรี และทรงพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ผ่านทางคณะวินัยธร โดยที่องค์การนั้น ๆ มีอำนาจหน้าที่ปกครองที่ต่างกันคือ

๑) สังฆสภา เทียบได้กับรัฐสภาของฝ่ายบ้านเมืองมีอำนาจหน้าที่ในการบัญญัติสังฆานัติหรือระเบียบสำหรับใช้ในการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ ประกอบด้วยสมาชิก ๔๕ รูป เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมขึ้นไป เป็นพระคณาจารย์เอกและเป็นพระเปรียญเอกด้วย

๒) สังฆมนตรี มีอำนาจหน้าที่ดูเช่นคณะรัฐมนตรีของฝ่ายอาณาจักร คือทำหน้าที่เป็นคณะรัฐบาลบริหารกิจการคณะสงฆ์ มีสังฆนายก ๑ รูป และสังฆมนตรี ๙ รูป งานภายในมีหน้าที่รับผิดชอบงานเฉพาะหน้าที่เหมือนกับแต่กระทรวง คือ^{๔๐}

- (๑) องค์การปกครอง
- (๒) องค์การศึกษา
- (๓) องค์การเผยแผ่
- (๔) องค์การสาธารณูปการ

นอกจากนี้ยังมีเจ้าคณะตรวจการในภาคต่าง ๆ ที่กำหนดในสังฆานัติ คือ

- (๑) เจ้าคณะตรวจการภาค
- (๒) เจ้าคณะจังหวัด
- (๓) เจ้าคณะอำเภอ
- (๔) เจ้าคณะตำบล
- (๕) เจ้าอาวาส

๓) คณะวินัยธร คือ ศาลของคณะสงฆ์ มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในวงการคณะสงฆ์ คณะวินัยธรแบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ และชั้นฎีกา มีอำนาจหน้าที่เหมือนฝ่ายนิติบัญญัติของอาณาจักรนั่นเอง

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้จะเห็นได้ว่า ได้ยุบเลิกมหาเถรสมาคม คือ เจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ รูป และรองเจ้าคณะใหญ่ ๔ รูป ดังนั้น ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ ซึ่งรวมถึงเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกนิกายจึงไม่มีกฎหมายรองรับ โดยวัตถุประสงค์ประการหนึ่งของพระราชบัญญัติฉบับนี้ ก็เพื่อรวมคณะสงฆ์มหานิกาย และคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายเข้าด้วยกันให้แล้วเสร็จภายในเวลา ๘ ปี นับแต่วันประกาศใช้ ดังที่บัญญัติไว้ในบทเฉพาะกาล มาตรา ๖ ว่า “ก่อนที่จะสังคายนาพระธรรมวินัยให้ครบถ้วน แต่อย่างช้าต้องไม่เกินแปดปีนับแต่วันใช้พระราชบัญญัตินี้ ห้ามมิให้ออกสังฆานัติ กติกาสงฆ์ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

^{๔๐} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, อ่างแล้ว, หน้า ๔๔.

กฎกระทรวงหรือระเบียบใด ที่จะบังคับให้ต้องเปลี่ยนลัทธิที่นิยมนับถือและปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว”

จากความพยายามในการรวมนิกายทั้ง ๒ นิกายเข้าด้วยกันของคณะรัฐบาลนั้น ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะพระเถรานุเถระฝ่ายธรรมยุติกนิกาย จำนวน ๒๒ รูป ได้ลงนามคัดค้านการใช้บทเฉพาะกาลมาตรา ๖๐ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ หลังจากนั้นคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายพยายามให้คณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายมีการปกครองกันเอง โดยมีเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุติกนิกายเป็นผู้ดูแลตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ ไม่ขึ้นตรงกับคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย

สมัยรัชกาลปัจจุบัน

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลปัจจุบันนี้ เป็นการบริหารตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ให้เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ ว่า

“การจัดดำเนินการกิจการคณะสงฆ์^{๔๑} มิใช่เป็นกิจการอันแบ่งแยกอำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการถ่วงดุลอำนาจเช่นที่เป็นอยู่ตามกฎหมายในปัจจุบัน และโดยระบบเช่นว่านั้น เป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินการ จึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ ให้สมเด็จพระสังฆราช องค์สกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมาย และพระธรรมวินัย ทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา”

ความวุ่นวายทั้งภายในและภายนอกของคณะสงฆ์ และรัฐบาลภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครอง โดยการนำพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาใช้อย่างเป็นทางการ ซึ่งพอประมวลสรุปเนื้อหาสาระได้ดังนี้

๑) ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ นั้นหมายถึง การยกเลิกสังฆสภา คณะสังฆมนตรี คณะวินัยธร อำนาจทั้งหมดมอบให้สมเด็จพระสังฆราชและมหาเถรสมาคมใช้แทน

๒) สมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นประมุขของคณะสงฆ์ไทยและเป็นประธานมหาเถรสมาคม และมหาเถรสมาคมนั้น ประกอบด้วยสมเด็จพระราชาคณะจำนวน ๘ รูป เป็นโดยตำแหน่ง

^{๔๑} สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๗๙ ตอนที่ ๑๑๕ ก ฉบับพิเศษ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๒๓), หน้า ๒๙.

โครงสร้างของคณะสงฆ์สองส่วนนี้ เป็นองค์กรบริหารกิจการคณะสงฆ์ทุกด้าน เช่นเดียวกับหัวหน้าและรัฐบาลเผด็จการที่รวบรวมอำนาจไว้กับตน^{๔๒}

ดังนั้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งมีผลใช้บังคับเป็นเวลานานถึง ๓๐ ปี จึงมีการแก้ไขเพิ่มเติมใน พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยร่างพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว ได้ผ่านความเห็นชอบจากรัฐบาลและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอะไรมากนัก เพราะว่าโครงสร้างบริหารและการปกครองยังอยู่เหมือนเดิม ดังที่ข้อความปรากฏชัดเจนอยู่ในเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ว่า

โดยที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานานแล้วสมควรปรับปรุงบทบัญญัติว่าด้วยการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช และการแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช การแต่งตั้งถอดถอนสมณศักดิ์ของพระภิกษุ อำนาจหน้าที่และการปฏิบัติหน้าที่ของมหาเถรสมาคม การปกครอง การสละสมณเพศของคณะสงฆ์และคณะสงฆ์อื่น วัด ศาสนสมบัติกลาง และการดูแลรักษาทรัพย์สินของวัด ตลอดจนปรับปรุงบทกำหนดโทษให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน จำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^{๔๓}

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีจุดเด่นในการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช คือ สมเด็จพระสังฆราชมีองค์เดียว และพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ และกรรมการมหาเถรสมาคมมี ๒๑ รูปเหมือนเดิม แต่ว่าอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดไว้อย่างชัดเจนกว่าฉบับ ๒๕๐๕ คือ

- (๑) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม
 - (๒) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
 - (๓) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์
 - (๔) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
 - (๕) ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น
- เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย ใช้บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุรูปใดหรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา ๑๙ เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้

^{๔๒} สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงการเมืองและสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๗๐.

^{๔๓} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, อ่างแล้ว, หน้า ๕๔.

อำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เกี่ยวข้องกับการควบคุม และส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ ที่เคยถูกจัดเป็นอำนาจหน้าที่ของสังฆมนตรีแห่งองค์การ ๔ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ในปัจจุบันนี้อาจกล่าวได้ว่า มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ ๖ ด้าน คือ

- (๑) ด้านการปกครอง
- (๒) ด้านการศาสนศึกษา
- (๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์
- (๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- (๕) ด้านการสาธารณูปการ
- (๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์

มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ทั้งด้านอำนาจนิติบัญญัติ ซึ่งมีหน้าที่ในการตรากฎหมาย มหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับมหาเถรสมาคม วางระเบียบมหาเถรสมาคม ออกคำสั่งมหาเถรสมาคม มีมติมหาเถรสมาคม และออกประกาศมหาเถรสมาคม และด้านอำนาจบริหารของมหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่บริหาร คือจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ จัดแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค จัดตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และแต่งตั้งถอดถอนผู้ปกครองคณะสงฆ์ และในนามคณะกรรมการมหาเถรสมาคมนั้น จะมีคณะอนุกรรมการที่มหาเถรสมาคม แต่งตั้งอีกหลายคณะคือ

- คณะกรรมการการศึกษาของสงฆ์
- คณะกรรมการอำนวยการพระธรรมทูต
- คณะกรรมการร่างกฎนิคหกรรม
- คณะกรรมการจัดตั้งทุนสาธารณสงเคราะห์และศึกษาสงเคราะห์
- คณะกรรมการควบคุมพระภิกษุสามเณรไปยังต่างประเทศ (ศ.ต.ภ.)

การปกครองคณะสงฆ์ไทยปัจจุบันนี้ มีการแบ่งเขตปกครองตามลำดับชั้นคือ ตั้งแต่เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส โดยแบ่งสายการปกครอง ดังนี้^{๔๔}

(๑) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย ภาค ๑, ๒, ๓, ๑๓, ๑๔ และ ๑๕

(๒) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย ภาค ๔, ๕, ๖ และ ๗

(๓) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย ภาค ๘, ๙, ๑๐, ๑๑ และ ๑๒

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

(๔) เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย ภาค ๑๖, ๑๗ และ ๑๘

(๕) เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายทุกภาค

เขตการปกครองคณะสงฆ์แบ่งตามภาค ๑๘ ภาค ประกอบด้วยจังหวัดต่าง ๆ ดังนี้

ภาค ๑ มี ๔ จังหวัด คือ กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ

ภาค ๒ มี ๓ จังหวัด คือ พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง และสระบุรี

ภาค ๓ มี ๔ จังหวัด คือ ลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท และอุทัยธานี

ภาค ๔ มี ๔ จังหวัด คือ นครสวรรค์ กำแพงเพชร พิจิตร และเพชรบูรณ์

ภาค ๕ มี ๔ จังหวัด คือ พิษณุโลก สุโขทัย ตาก และอุตรดิตถ์

ภาค ๖ มี ๕ จังหวัด คือ ลำปาง พะเยา เชียงราย แพร่ และน่าน

ภาค ๗ มี ๓ จังหวัด คือ เชียงใหม่ ลำพูน และแม่ฮ่องสอน

ภาค ๘ มี ๕ จังหวัด คือ อุตรธานี หนองคาย เลย สกลนคร และหนองบัวลำภู

ภาค ๙ มี ๔ จังหวัด คือ ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และร้อยเอ็ด

ภาค ๑๐ มี ๖ จังหวัด คือ อุบลราชธานี ยโสธร มุกดาหาร ศรีสะเกษ นครพนม

และอำนาจเจริญ

ภาค ๑๑ มี ๔ จังหวัด คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์

ภาค ๑๒ มี ๔ จังหวัด คือ ปราจีนบุรี สระแก้ว นครนายก และฉะเชิงเทรา

ภาค ๑๓ มี ๔ จังหวัด คือ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด

ภาค ๑๔ มี ๔ จังหวัด คือ นครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี และสมุทรสาคร

ภาค ๑๕ มี ๔ จังหวัด คือ ราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม และประจวบคีรีขันธ์

ภาค ๑๖ มี ๓ จังหวัด คือ นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และชุมพร

ภาค ๑๗ มี ๕ จังหวัด คือ ภูเก็ต ตรัง พังงา กระบี่ และระนอง

ภาค ๑๘ มี ๖ จังหวัด คือ สงขลา พัทลุง สตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส

สรุปความ

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงใช้ระบบการบริหารแบบพอปกครองลูก ประกอบด้วยสันติวิธีธรรมหรือสามัคคีธรรม ให้สิทธิเสรีภาพเสมอกันไม่เลือกชนชั้นวรรณะ โดยอาศัยการนับอายุพรรษาในการนับระดับชั้นอาวุโส มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุขสงฆ์ ทรงเป็นประธานในการตัดสินวินิจฉัย วางกรอบแนวการปกครองคณะสงฆ์ให้อยู่ในรูปแบบที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้ด้วยหลักพระธรรมวินัย ถึงแม้ว่ากาลเวลาจะล่วงเลยไปหลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้ว คณะสงฆ์ในยุคหนึ่งๆ ก็ยังยึดถือหลักพระ

ธรรมวินัยเป็นข้อบัญญัติ เกณฑ์กำหนดตัดสินให้ดำเนินไปด้วยหลักประชาธิปไตย โดยยึดหลักเสียงข้างมากเป็นมติเอกฉันท์ กล่าวโดยรวมในสมัยพุทธกาลนั้น ได้กำหนดรูปแบบและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ คือ การบวช พระธรรมวินัย การศึกษา และการเผยแผ่

หลังจากพุทธปรินิพพานมาแล้ว การบริหารกิจการคณะสงฆ์เริ่มต้นด้วยการทำสังคายนา เพื่อรวบรวมพระธรรมวินัยให้เข้าเป็นหมวดหมู่ และมีการตรวจสอบเพื่อความถูกต้องตามหลักธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ เพื่อป้องกันมิให้กระจัดกระจาย ในภายหลังพุทธกาลไม่นาน คณะสงฆ์เริ่มมีความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักธรรมวินัยแตกต่างกันไป จนเกิดความแตกแยกในหมู่คณะสงฆ์ โดยแบ่งแยกรูปแบบการปกครองออกไปเป็นหลายคณะ และอันสืบจากทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ทำให้ประเทศไทยได้รับพระพุทธศาสนาเผยแผ่ในเมืองไทย เริ่มจากดินแดนอาณาจักรสุวรรณภูมิ สู่อาณาจักรกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น จวบกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ การปกครองคณะสงฆ์ไทยยังปฏิบัติตามรูปแบบการปกครองของพระพุทธองค์ ถือตามพระธรรมวินัยเป็นหลัก ถึงแม้ว่าปัจจุบันนี้ คณะสงฆ์จะมีความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร การพึ่งอำนาจรัฐน่าจะเป็นการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระธรรมวินัยและความบริสุทธิ์แห่งพระศาสนา ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาไปตามนานาอารยประเทศ ถึงกระนั้นก็ตาม พระสงฆ์ก็ยังอยู่บนกรอบแห่งพระธรรมวินัยเดียวกันนั่นเอง

๒.๒.๓ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบัน

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ มีกระบวนการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี และการบูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการบริหารไปสู่ความเจริญ และมี กฎหมายพระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการปกครองคณะสงฆ์มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีรูปแบบปฏิบัติที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิดและวิธีการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เชื่อว่ามีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำในการบริหารคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถ และเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจริยวัตรข้อปฏิบัติที่ดีงาม และเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม

กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ ข้อที่ ๕ ว่าด้วยเรื่อง การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้แก่ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องถือเป็นหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่าย คือ

๑. การปกครอง
๒. การศาสนศึกษา
๓. การศึกษาสงเคราะห์
๔. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
๕. การสาธารณูปการ
๖. การสาธารณสงเคราะห์

วิธีดำเนินงานการทั้ง ๖ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม แต่บางการคงเป็นไปตามจารีต คือ การปฏิบัติตามจารีตก็มีอยู่^{๔๕}

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารสงฆ์ ได้แก่ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำ หรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์ และการพระศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่ายคือ การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม (การปกครอง) การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์^{๔๖}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวถึงความหมายการปกครองคณะสงฆ์ หรือการบริหารคณะสงฆ์ ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาว่า การปกครองตามความหมายในพระพุทธศาสนา เป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครองและความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อ เพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษา หรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษาทั้งสิ้น ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษา ก็ต้องปกครองด้วยอำนาจ เมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปฏิบัติที่เอียงไปในทางที่จะขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้ การปกครองแบบใช้อำนาจ จึงก่อให้เกิดปัญหา เริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจเป็นต้นไป ทำให้ยิ่งต้องเพิ่มการใช้อำนาจ ใช้อำนาจ และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ไม่ใช่การปกครองแบบพยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลวนั่นเอง^{๔๗}

^{๔๕} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, กฎมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

^{๔๖} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

^{๔๗} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๗๘.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ระบุถึงภารกิจที่สำคัญของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในแต่ละด้าน ดังนี้

๑. ด้านศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันควรแก่สมณะ ซึ่งได้แก่การศึกษาพระปริยัติธรรมหรือการศึกษาธรรมบาลี ซึ่งปัจจุบันได้จำแนกเป็นสองส่วน คือการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลีและการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

๒. ด้านศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป ปัจจุบันมีการดำเนินการดังนี้ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนราษฎร์สงเคราะห์ที่วัดสนับสุนน

๓. ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม เป็นการเผยแผ่ศาสนาธรรม ดำเนินการใน ๒ ลักษณะ คือเป็นโครงการปฏิบัติสืบเนื่องและเป็นโครงการเฉพาะกิจปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล

๔. ด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคมโดยมีวัดและพระภิกษุเป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรและวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส พระภิกษุเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การซ่อมทรัพย์ให้สถานที่ที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาเด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ ฯลฯ

๕. ด้านสาธารณูปการ เป็นงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมเพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของวัดในด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่ การดูแลบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกันมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ ทั้งนี้ทางวัดจะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมการศาสนาเป็นบางส่วน เรียกว่าเงินอุดหนุนบูรณะวัด

๖. ด้านการปกครอง งานปกครองของสงฆ์ อาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยลำดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์ ไว้ดังนี้ มาตรา ๒๐ คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม และกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ พ.ศ. ๒๕๓๓ ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๒ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ส่วนกลางและหมวด ๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค^{๔๘}

^{๔๘} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สารสำคัญของภารกิจแต่ละด้าน, ม.ป.ป., (เอกสารอัดสำเนา).

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงการปรับระบบบริหารองค์การชาวพุทธ ไว้ในหนังสือเรื่องพระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ว่า การบริหารองค์การชาวพุทธ ควรจะกระจายอำนาจให้มากขึ้น แม้แต่การปกครองคณะสงฆ์ก็ไม่จำเป็นต้องเลียนแบบระบบราชการที่ชักช้าไม่ทันการ และคณะสงฆ์อาจจะคิดระบบการปกครองให้มุ่งพัฒนาให้วัดแต่ละวัดให้เข้มแข็ง เป็นที่พึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง จากนั้นวัดทั้งหลายก็ต้องสร้างเครือข่ายโยงใยร่วมกันทำงานทั่วประเทศ ทั้งพยายามลดขั้นตอนสายบังคับบัญชาที่ซ้ำซ้อนไม่ทันการณ์ โดยปรับปรุงระบบพระสังฆาธิการหรือทำรีเอนจิเนียริงให้กับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ถือว่าเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน มีการบังคับบัญชากันลงไปตามลำดับชั้น นับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปจนถึงเจ้าอาวาส อันเป็นการปกครองบังคับบัญชาตามเจตนารมณ์ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์(ฉบับที่๒) พ.ศ.๒๕๓๕^{๔๙} แบ่งงานคณะสงฆ์ไว้ ๖ ด้าน คือ

๑. ด้านการปกครอง

การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ระบุให้สมเด็จพระสังฆราชในตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก เป็นพระประมุขสงฆ์ไทยและสงฆ์อื่น ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคม ตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัย และทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายมหาเถรสมาคม และสมเด็จพระสังฆราชทรงอยู่ในฐานะผู้ใดจะหมิ่นประมาท ดูหมิ่นหรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายมิได้ โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุด คณะสงฆ์และสามเณรต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธานกรรมการ และมีกรรมการโดยตำแหน่ง และกรรมการโดยแต่งตั้ง ในการปกครองคณะสงฆ์นั้น แบบแผนการปกครองคณะสงฆ์แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนหลักกำหนดหน่วยงาน เขตปกครอง ผู้ปกครองหรือผู้รับมอบงาน หรือคณะผู้รับมอบงาน ในการปฏิบัติงานการปกครองคณะสงฆ์ และส่วนย่อย ได้แก่ แบบแผนกำหนดอำนาจหน้าที่ การควบคุมบังคับบัญชา การประสานงาน การตั้งผู้รักษาการแทน และการวางระเบียบวิธีปฏิบัติอื่น ๆ

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ) ได้กล่าวถึงระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ กำหนดให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุต ปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น ๆ โดยมีระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ดังนี้

^{๔๙} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๗๖.

๒) หมวดพระวินัย มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เรียกว่า พระวินัยปิฎก

๓) หมวดพระอภิธรรม มี ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เรียกว่า พระอภิธรรมปิฎก
รวมทั้งหมดเรียกว่า พระไตรปิฎก พระไตรปิฎกจึงเป็นคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาสืบต่อมา

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ได้จัดการศึกษาออกเป็น ๒ ส่วนคือ

๑) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ตามหลักสูตรแบ่งเป็น ๓ ชั้นคือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท นักธรรมชั้นเอก ถ้าเป็นฆราวาสเรียกว่า ธรรมศึกษา แบ่งออกเป็น ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และ ธรรมศึกษาชั้นเอก

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตามหลักสูตรแบ่งออกเป็น ๘ ชั้นคือ บาลีประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓-๘

๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา การจัดการเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ โดยกระทรวงฯ ประกาศให้เป็นระเบียบว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๑๔ และฉบับปรับปรุงใหม่เมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๓๕ มีตั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร ทั้งวิชาสามัญและการศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่กันไป เพื่อให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ในหลักธรรม และหากพระภิกษุสามเณรเหล่านี้ มีความประสงค์จะลาสิกขา ก็สามารถนำวุฒิการศึกษาที่ได้รับ ไปใช้เพื่อการศึกษาต่อในสถานศึกษาหรือใช้สมัครงานเพื่อประกอบอาชีพได้

๓) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แผนกนักธรรมและแผนกบาลี ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักในพระพุทธศาสนา เป็นการจัดศึกษาให้มีการศึกษาพระธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาทั้งในส่วนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย(มจร.) และ มหามกุฏราชวิทยาลัยด้วย(มมร.)ด้วย

๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษาหรือสถาบันการศึกษาอื่นนอกจากการสาธิตศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาหรือกระบวนการศึกษาสงเคราะห์ปวงชนทั้งก่อนวัยเรียนและในวัยเรียน ให้ได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่าง ๆ ตามสมควร การศึกษาสงเคราะห์นั้นเป็นการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนทั่วไป ปัจจุบันดำเนินการดังนี้

๑) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเผยแผ่พระพุทธศาสนา นักเรียนส่วนใหญ่เป็นนักเรียนในโรงเรียนสามัญ แบ่งเป็นระดับชั้นคือ

ชั้นเตรียม รับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๑-๓

ชั้นต้น รับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๔-๖

ชั้นกลาง รับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓

ชั้นสูง รับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖

หลักสูตรการสอนจะมี ๒ ประเภทคือ

ประเภทที่ ๑ วิชาบังคับ ได้แก่ วิชาประวัติพระพุทธศาสนา ธรรมะ และศาสนพิธี

ประเภทที่ ๒ วิชาเลือก แต่ละโรงเรียนจะเลือกตามความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น และความพร้อมของโรงเรียน

๒) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ภายในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรม ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามให้แก่เด็ก ตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ส่งเสริมให้พระภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้น และเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุน จุนเจือ หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจุนเจือการศึกษานอกการศาสนศึกษาหรือสถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียนคณะสงฆ์ ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของคณะสงฆ์ การศึกษาสงเคราะห์นั้นว่าโดยลักษณะ ควรแยกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑) การศึกษานอกเหนือจากการศาสนศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อการสงเคราะห์ประชาชน หรือพระภิกษุสามเณร

๒) การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ) ได้กล่าวถึง การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้ เป็นการจัดการศึกษาซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ

๑) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่งเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัดและได้ศึกษาหลักธรรมทางศาสนา

๒) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระสงฆ์ให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ ด้วยหลักธรรมของพระศาสนา

๓) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมปมนิสัยเด็กก่อนวัยเรียน เพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติแต่วัยเด็ก

๔) โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณร ศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการแผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาวิชา พระปริยัติธรรม หมวดภาษาบาลี หมวดพระธรรมวินัยและศาสนปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง โรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษามีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วย โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ.๒๕๓๗ และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา ขณะนี้ มีวัดต่าง ๆ จำนวนมาก จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แต่ยังมีได้จัดเป็น การศาสนศึกษาหรือการศึกษาสงเคราะห์ โดยรูปการนั้น น่าจะจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า เพราะเป็นการศึกษาเพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณร ให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชา สามัญศึกษา ทั้งผู้เรียนและผู้สอนก็นับหนักทางวิชาสามัญศึกษา^{๔๑}

การจัดการศึกษาและการจัดการอบรม ทั้ง ๔ ประเภทดังกล่าวนี้ นับเป็นงานที่ พระสงฆ์มีโอกาสช่วยพัฒนาชาติบ้านเมืองโดยแท้

๔. ด้านการเผยแผ่

การเผยแผ่ หมายถึง การทำให้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาขยาย กว้างขวางออกไป ทำให้เป็นที่เผยแผ่หลายต่อสาธารณชน เป็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคล ทางด้านจิตใจ ให้มีความเคารพเลื่อมใสยำเกรงต่อพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมใน พระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแก่การปฏิบัติ นั้น สมดังพระดำริที่พระพุทธองค์ส่งพระอรหันต์สาวก ๖๐ รูป ออกไปเผยแผ่พุทธธรรมให้ชาวโลก รับรู้ จึงได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า จรณ ภิกขเว จาริกัม พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกม ปาย อุตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसान ^{๔๒} แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวไปเพื่อ ประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุ ขแก่เหล่าทวยเทพและมนุษย์ และให้เกิดประโยชน์สูงสุด การที่พระองค์ประสงค์ว่า ๓ ประการคือ

- ๑) ภิญฺฐธรรมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน จัดเป็นประโยชน์ขั้นต้น
- ๒) สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์เบื้องต้นหรือภพหน้า หรือประโยชน์สูงขึ้นไป
- ๓) ปรมัตถะ คือ ประโยชน์สูงสุด จุดหมายสูงสุดคือนิพพาน

วิธีที่พระสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะ ในปัจจุบันได้แก่

- ๑) การเทศนา
- ๒) ปาฐกถาธรรม
- ๓) อภิปรายธรรม
- ๔) สันทนาธรรม

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘-๔๙.

^{๔๒} วินย.อา. (ไทย) ๑/๓๒/๓๙.

- ๕) การสอนสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน
- ๖) การใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ

๕. ด้านการสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ หมายถึง การช่วยเหลืออุดหนุนหรือเกื้อกูลคนส่วนมากหรือคนทั่วไป หรือกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการวัดให้อยู่ในความเรียบร้อย เป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาอาคาร สถานที่และสิ่งแวดล้อมของวัด ได้แก่ การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานให้เรียบร้อยดีงาม ซึ่งได้แก่ การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนา ทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ เป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการวัด ถือเป็นการช่วยเหลือประชาชน กิจการอื่น ๆ ของวัดล้วนเป็นกิจการที่ให้การช่วยเหลืออุดหนุนหรือเกื้อกูลประชาชนผู้เป็นเจ้าของวัด หรือประชาชนทั่วไป จึงได้เรียกกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษาและการจัดการวัดว่าการสาธารณูปการ ในมาตรา ๓๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้บัญญัติให้อาวาสมีหน้าที่ข้อแรกว่า บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรมและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี การสาธารณูปการจึงเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสและเป็นกิจการของวัดและคณะสงฆ์ตามกฎหมายอื่นงานด้านสาธารณูปการ เมื่อแยกเป็นข้อย่อยแล้วจะได้ดังนี้

- ๑) ขออนุญาตรื้อถอนและก่อสร้างศาสนวัตถุใหม่
- ๒) ขอสถาปนาตั้งวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง
- ๓) ขอยกวัดร้างเป็นวัดมีภิกษุจำพรรษา
- ๔) ขอยกวัดเป็นพระอารามหลวง
- ๕) ขอยุบวัดรวมวัด
- ๖) การประกันอัคริภักดิ์ วินาศภัย
- ๗) การประชุมตรวจการคณะสงฆ์
- ๘) การขอใช้ที่ดินทางราชการเพื่อสร้างวัด
- ๙) ระเบียบ กฎหมาย ที่เกี่ยวกับสาธารณูปการ
- ๑๐) ขอพระราชทานวิสุงคามสีมา
- ๑๑) งานของงบประมาณอุดหนุนการบูรณะวัด

๖. ด้านการสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การช่วยเหลือสังคมในด้านต่าง ๆ การจัดกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ เป็นกิจกรรมที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินกิจการ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ในด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้งการสงเคราะห์บุคคลและสาธารณสงเคราะห์ โดยแยกลักษณะมี ๔ ประการคือ

๑) การดำเนินกิจเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดและคณะสงฆ์ดำเนินการเอง ซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประจำตำบล ห้องสมุดเพื่อประชาชน จัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น

๒) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือเอกชน ให้เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๓) การเกื้อกูลสาธารณสมบัติ สถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนน ขุดลอกคูคลอง ก่อสร้างโรงพยาบาลและปลูกต้นไม้ เป็นต้น

๔) การเกื้อกูลแก่ประชาชนหรือสรรพสัตว์ ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชน เช่น จัดตั้งหน่วยอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย ช่วยเหลือประชาชนทางด้านไฟฟ้าไหม้และน้ำท่วม มอบเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ยากจน ผู้เจ็บไข้ เป็นต้น

สรุปได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นเรื่องของบุคคลทุกฝ่ายในวัด ได้แก่ เจ้าอาวาส พระภิกษุ สามเณร แม่ชี ศิษย์วัด ตลอดจนถึง ผู้ที่อาศัยอยู่ภายในวัด ต่างก็ต้องมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อย และให้สอดคล้องกับกฎหมาย เศรษฐกิจที่บัญญัติขึ้น ในด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ ด้านการศึกษา สงเคราะห์และด้านการสาธารณสงเคราะห์

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์เป็นรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นองค์กรหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ โดยเฉพาะเกิดขึ้นในสังคมชาวพุทธที่มีรูปแบบและประวัติอย่างยาวนาน

๑) ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ตามแบบพระธรรมวินัย

การปกครองคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการปกครองครั้งนั้นคือพระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์โดยธรรมาธิปไตย กล่าวคือ ทรงแสดงธรรม บัญญัติพระวินัย เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนา และทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ของพระสงฆ์ โดยที่พระองค์ทรงเป็นพระธรรมราชา มีพระสารีบุตรเป็นพระธรรมเสนาบดี เป็นผู้ช่วยตามที่ทรงโปรดให้ช่วย พร้อมกับพระโมคคัลลานะและพระเถระทั้งหลาย ผู้เป็นสังฆมิตรและสังฆปริณายกเป็นหมู่ๆ ทรงมอบให้สงฆ์บริหารปกครองกัน เพื่อเป็นสมานสังวาสกัน เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย และต้องมีมติเป็นเอกฉันท์เป็นสำคัญ

ทัศนะนักปราชญ์เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ ดังสุนทร ฤ รังสี กล่าวไว้ว่า^{๕๓}

๑. สังคมสงฆ์ มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์ หรือใช้เป็นหลักปฏิบัติของพระภิกษุ แต่พระวินัยนั้นเป็นพุทธบัญญัติทั้งหมด หาใช่สงฆ์หรือผู้แทนของสงฆ์เป็นผู้บัญญัติ อย่างที่รัฐสภาเป็นผู้บัญญัติกฎหมายในระบบประชาธิปไตยไม่ จุดประสงค์ในการบัญญัติพระวินัย ก็เพื่อให้พระสงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดี พ้นจากมลทินและกิเลสต่างๆ ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใส และเป็นเครื่องส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ดังข้อความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย ด้วยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ เพื่อความดีแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อข่มผู้เกียติ ๑ เพื่อสำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๑ เพื่อป้องกันอาสวะอันบังเกิดในปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต ๑ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ๑ เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ๑ เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม ๑ เพื่อถือพระวินัย ๑”^{๕๔}

๒. ด้านการบริหาร ในสมัยเมื่อยังมีพระสาวกไม่มาก พระพุทธองค์ทรงบริหารพระศาสนาด้วยพระองค์เอง โดยมีพระสาวกที่สำคัญ เช่น พระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะ ช่วยแบ่งเบาภาระบ้างตามความจำเป็น ต่อมาเมื่อมีพระสาวกเพิ่มมากขึ้น และมีผู้ขอเข้าอุปสมบทในพระพุทธศาสนามากขึ้น ก็ได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกอุปสมบทแก่ผู้เข้ามาขอบวชได้โดยให้ผู้ขอบวชเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ครั้นต่อมาเมื่อภิกษุเพิ่มมากขึ้นอีก ทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ ในการทำกิจกรรมทั้งปวงของพระพุทธศาสนา เช่น การให้บรรพชาอุปสมบท การกรานกฐิน การกำหนดเขตสีมา การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น ซึ่งเท่ากับเป็นผู้บริหารงานพระศาสนาตามระเบียบที่ได้ทรงกำหนดไว้นั่นเอง ส่วนการบริหารคณะสงฆ์โดยรูปองค์กร เช่น มหาเถรสมาคมนั้น ไม่มีบัญญัติไว้ในพระวินัย แต่ก็มิได้ขัดกับพระวินัย

๓. ด้านตุลาการ สถาบันตุลาการทางพระพุทธศาสนา มีลักษณะบางอย่างคล้ายกับสถาบันตุลาการทางราชอาณาจักร มีกฎหรือระเบียบที่สังคมาวางไว้ เป็นบรรทัดฐานแห่งการกระทำของบุคคลในสังคม ป้องกันไม่ให้มีการกระทำความผิดหรือความประพฤติ ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความสงบสุขของสังคม ฝ่ายอาณาจักรมีกฎหมายเป็นหลักในการปกครอง ส่วนฝ่ายพุทธจักรมีพระธรรมวินัยเป็นหลัก ทั้งฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักร มีกระบวนการพิจารณาดีหรืออธิกรณ์ และมีวิธีลงโทษตามโทษานุโทษ แต่ลักษณะการลงโทษตามพระวินัยกับโทษของกฎหมายบ้านเมืองมีข้อแตกต่างกันมาก ความผิดร้ายแรงบางอย่างของบรรพชิต เช่น ความผิดทางเพศสำหรับฝ่ายอาณาจักรอาจถือว่าไม่ผิด

^{๕๓} สุนทร ฤ รังสี, สถาบันทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ รัฐศาสตร์แนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๐), หน้า ๓๕-๖๐.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

ลักษณะการใช้อำนาจการปกครองคณะสงฆ์ตามพระธรรมวินัย

การใช้อำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงวางกรอบเพื่อประโยชน์แก่การปกครองจึงทรงบัญญัติไว้ ๑๐ ประการดังนี้^{๕๕}

- ๑) เพื่อความรับทราบวาทะแห่งสงฆ์
- ๒) เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์
- ๓) เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก
- ๔) เพื่อการอยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก
- ๕) เพื่อป้องกันอาสวะอันบังเกิดในปัจจุบัน
- ๖) เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต
- ๗) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส
- ๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว
- ๙) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัตถธรรม
- ๑๐) เพื่อถือตามพระวินัย

การปกครองคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์เป็นการปกครองตามพระธรรมวินัย คือ การปกครองคณะสงฆ์จะยึดถือพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครอง โดยใช้อำนาจรัฐและจารีตเป็นหลักอุดหนุน การปกครองคณะสงฆ์หากมีความไม่เรียบร้อยเกิดขึ้น ต้องอาศัยอำนาจรัฐมาช่วยจัดการแก้ไขให้เรียบร้อย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถวายอำนาจรัฐช่วยคณะสงฆ์จัดระบบการปกครอง ทรงตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ยกเลิกพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ และได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ จัดระบบการปกครองใหม่ ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองแบบราชอาณาจักร มาในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ เพื่อจัดการปกครองคณะสงฆ์ในรูปแบบใหม่ จึงได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และถัดมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ใช้เป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ และเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน^{๕๖}

^{๕๕} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘-๒๙.

^{๕๖} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่องการปกครองคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ระบุตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกเป็นประมุขสงฆ์ไทยและสงฆ์อื่น ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัย ทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายมหาเถรสมาคม และสมเด็จพระสังฆราชทรงอยู่ในฐานะที่ผู้ใดจะหมิ่นประมาท ดูหมิ่นหรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายมิได้ โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองสูงสุด คณะสงฆ์และสามเณรต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานและกรรมการโดยตำแหน่ง

ในการปกครองคณะสงฆ์ แบ่งแบบแผนการปกครองออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนหลักการกำหนดหน่วยงาน เขตการปกครอง ผู้ปกครองหรือผู้รับมอบหมายงาน หรือผู้มอบหมายงานปฏิบัติงานคณะสงฆ์ และส่วนย่อยๆ ได้แก่ แบบแผนการกำหนดอำนาจหน้าที่ การควบคุม บังคับบัญชา การประสานงาน การตั้งผู้รักษาการแทน และการวางระเบียบการปฏิบัติอื่นๆ

ระเบียบการปฏิบัติปกครองคณะสงฆ์ กำหนดให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุต ปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ โดยมีแบบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค^{๕๗}

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มีมหาเถรสมาคมเป็นศูนย์กลาง รวมอำนาจปกครองและกิจการทั้งสิ้นของคณะสงฆ์ไทย เจ้าคณะส่วนกลางซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง โดยกำหนดเขตการปกครองได้แก่ เขตการปกครองบังคับบัญชาเจ้าคณะ เจ้าอาวาสและภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ ในส่วนกลาง จะแยกส่วนปกครองเป็นคณะนิกายเรียกว่า “หน” มี ๔ หน คือ หนกลาง หนเหนือ หนตะวันออก และหนใต้ ในส่วนของคณะธรรมยุต เรียกว่า คณะธรรมยุต จะรวมเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคและวัดธรรมยุตเป็นเขตเดียวกัน

การปกครองสงฆ์ในส่วนกลาง ได้แก่ เจ้าคณะหนใหญ่ ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการในส่วนกลาง เป็นผู้ประสานงานกับสมเด็จพระสังฆราช มีมหาเถรสมาคม เป็นหน่วยงานในส่วนกลางและประสานงานกับเจ้าคณะในส่วนภูมิภาค ปฏิบัติหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตน เรียกว่า หน มีเจ้าคณะหนใหญ่ ๕ หน คือ

- ๑) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง
- ๒) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ
- ๓) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

๔) เจ้าคณะใหญ่หนใต้

๕) เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

อำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ของเจ้าคณะหนใหญ่ ในเขตปกครองของตนมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ ดังนี้^{๔๘}

๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศมหาเถรสมาคม และ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

๓) วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่ง หรือคำวินิจฉัยชั้นภาค หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๖) ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาค การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดส่วนหลักไว้อย่างชัดเจน ในมาตรา ๒๑ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ได้จัดเขตการปกครองออกเป็นภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล จำนวนตำบล และเขตปกครองให้เป็นไปตามกำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม ส่วนมาตรา ๒๒ กำหนดให้พระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามชั้น ตามลำดับชั้น คือ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นสมควร จะจัดให้มีรองเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะตำบล เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะชั้นนั้นๆ ด้วยก็ได้

พระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ทุกตำแหน่ง เรียกว่าพระสังฆาธิการ เป็นภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิ์ขาดทางคณะสงฆ์ โดยมีอำนาจเต็มแบบรวมตำแหน่ง ซึ่งนอกเหนือจากตำแหน่งดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังรวมไปถึงเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส เจ้าคณะและเจ้าอาวาสเป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มกฎหมาย และควบคุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด

^{๔๘} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย; (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘๔.

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง

การบริหารงานเป็นกิจการของคณะสงฆ์มี ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ ด้านการเผยแผ่ศาสนา ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งผู้ศึกษาจะศึกษาเฉพาะด้านการปกครองเพียงด้านเดียว

การปกครอง หมายถึง การควบคุมและส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงาม หมายถึง งานในหน้าที่ของพระสงฆ์ในการปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรในเขตปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้คำว่า การปกครอง แปลว่า การควบคุมดูแล รักษา ควบคุมให้ทำนอยู่ในที่ท่านควรจะอยู่ ด้วยเหตุนี้พระสงฆ์จึงต้องดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศมหาเถรสมาคม และพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช นอกจากนี้พระสงฆ์ยังจะต้องทำหน้าที่ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม การวินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่ง ตลอดจนการควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ใต้เขตปกครองของตน ซึ่งแจ้ง แนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย พร้อมทั้งการตรวจตรา จัดการประชุมพระสงฆ์ในเขตปกครองของตน^{๕๙}

การจัดโครงสร้างการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ การตราพระราชบัญญัติฉบับนี้ เกิดจากความต้องการของรัฐบาลในสมัยนั้น ซึ่งมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ที่มุ่งปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ ให้สอดคล้องกับนโยบายการปกครองประเทศ ที่นิยมการรวบอำนาจการตัดสินใจเด็ดขาดไว้กับผู้นำ จึงเห็นว่าการแยกอำนาจบัญชาการคณะสงฆ์ออกเป็น ๓ ทาง คือ สังฆสภา คณะสังฆมนตรีและคณะวินัยธร ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ นำมาซึ่งความล่าช้าและความขาดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ดังนั้น ด้วยเหตุผลดังกล่าว คณะรัฐมนตรีจึงได้ลงมติแต่งตั้งคณะกรรมการยกร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่ขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๐๓ เมื่อคณะกรรมการทำงานสำเร็จ รัฐบาลจึงได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญในฐานะรัฐสภา เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติ ฉบับนี้ คือ

“โดยที่การจัดดำเนินการกิจการคณะสงฆ์ มิใช่เป็นกิจการอันแบ่งแยกอำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการถ่วงดุลอำนาจเช่นที่เป็นอยู่ตามกฎหมายในปัจจุบัน และโดยระบบเช่นว่านั้น เป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินการ จึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ ให้

^{๕๙} พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตติทินโน), วัดจะหลวยชาวบ้านได้อย่างไร, การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, พ.ศ. ๒๕๒๖, หน้า ๓๙-๔๒, (อัสสัมชัญ)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัยทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา”

โดยการปกครองคณะสงฆ์ในยุคนี้อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความหมายกว้างขวางมาก เพราะถ้าพิจารณาเทียบเคียงกับอำนาจหน้าที่ของสังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร ตามที่บัญญัติแยกอำนาจกันไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ แล้วจะพบว่า อำนาจหน้าที่ต่างๆ ทั้งสามส่วนนั้น ได้รวมกันเป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ อำนาจหน้าที่ของสังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้รวมกันเป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีจุดเด่นในการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช คือ สมเด็จพระสังฆราชมีพระองค์เดียว และพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ และกรรมการมหาเถรสมาคมมี ๒๑ รูป เหมือนเดิม แต่ที่อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดไว้อย่างชัดเจนกว่าฉบับ ๒๕๐๕ คือ

- ๑) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม
 - ๒) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
 - ๓) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์
 - ๔) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
 - ๕) ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น
- เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย ใช้บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุรูปใดหรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการ ตามมาตรา ๑๙ เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้

ภาพรวมการปกครองคณะสงฆ์ไทย อยู่ภายใต้การปกครองโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยกำหนดอำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เกี่ยวข้องกับการควบคุมและส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ ที่เคยถูกจัดเป็นอำนาจหน้าที่ของสังฆมนตรีแห่งองค์การ ๔ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ปัจจุบันมหาเถรสมาคมมีอำนาจที่เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ ๖ ประเภท คือ

- ๑) การปกครอง
- ๒) การศึกษา
- ๓) การศึกษาสงเคราะห์
- ๔) การเผยแพร่
- ๕) การสาธารณูปการ
- ๖) การสาธารณสงเคราะห์

การบริหารงานของมหาเถรสมาคม เป็นไปในลักษณะที่ว่า กรรมการทั้งหมดร่วมกันรับผิดชอบงานทั้ง ๖ ประเภท โดยไม่มีการแต่งตั้งเป็น “กระทรวง” ให้ชัดเจน แล้วมอบหมายให้กรรมการรูปใดรูปหนึ่งทำหน้าที่เป็น “รัฐมนตรี” เพื่อกำกับดูแลเป็นการเฉพาะ และการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ มีอำนาจคือ

๑. อำนาจนิติบัญญัติของมหาเถรสมาคม ในฐานะที่ปฏิบัติหน้าที่ของสังฆสภา มหาเถรสมาคมจึงมีอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติ ดังนี้

- ๑) ตรากฎหมายมหาเถรสมาคม
- ๒) ออกข้อบังคับมหาเถรสมาคม
- ๓) วางระเบียบมหาเถรสมาคม
- ๔) ออกคำสั่งมหาเถรสมาคม
- ๕) มีมติมหาเถรสมาคม
- ๖) ออกประกาศมหาเถรสมาคม

๒. อำนาจบริหารของมหาเถรสมาคม โดยที่อำนาจการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสังฆมนตรีเดิม ได้ตกเป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ดังนั้น มหาเถรสมาคมจึงมีอำนาจหน้าที่ด้านการบริหาร ดังต่อไปนี้

- ๑) จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์
- ๒) จัดแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค
- ๓) จัดตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค
- ๔) แต่งตั้งและถอดถอนผู้ปกครองคณะสงฆ์

และในนามคณะกรรมการมหาเถรสมาคมนั้น จะมีคณะอนุกรรมการที่มหาเถรสมาคมแต่งตั้งอีกหลายคณะ คือ

- ๑) คณะกรรมการการศึกษาของสงฆ์
- ๒) คณะกรรมการอำนวยการพระธรรมทูต
- ๓) คณะกรรมการร่างกฎนิคหกรรม
- ๔) คณะกรรมการจัดตั้งทุนสาธารณสงเคราะห์และศึกษาสงเคราะห์
- ๕) คณะกรรมการควบคุมพระภิกษุสามเณรไปยังต่างประเทศ (ศ.ต.ภ.)

การปกครองคณะสงฆ์ไทยปัจจุบันนี้ มีการแบ่งเขตปกครองตามลำดับชั้นคือ ตั้งแต่ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส โดยแบ่งสายการปกครอง ดังนี้

๑) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย ภาค ๑, ๒, ๓, ๑๓, ๑๔, และ ๑๕

๒) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย ภาค ๔, ๕, ๖ และ ๗

๓) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย ภาค ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, และ ๑๒

๔) เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย ภาค ๑๖, ๑๗, และ ๑๘

๕) เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายทุกภาค

และเขตการปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย แบ่งตามภาคได้ ๑๘ ภาค ประกอบด้วย จังหวัดต่างๆ ตั้งแต่ ภาค ๑ ถึง ภาค ๑๘ เป็นต้น

ส่วนการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค เป็นไปตามความในมาตรา ๒๒ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่กำหนดขึ้น ตำแหน่งพระสังฆาธิการ หรือผู้ปกครองคณะตามลำดับชั้นต่อไปนี้

- ๑) เจ้าคณะภาค
- ๒) เจ้าคณะจังหวัด
- ๓) เจ้าคณะอำเภอ
- ๔) เจ้าคณะตำบล
- ๕) เจ้าอาวาส

๓. อำนาจตุลาการของมหาเถรสมาคม การพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์หรือคดีความในคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๕ แห่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้ตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๒๑ ว่าด้วยการลงนิคหกรรม กฎมหาเถรสมาคมนี้แบ่งอำนาจการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ ออกเป็น ๓ ชั้น คือ

๑) การพิจารณาชั้นต้น เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสที่ภิกษุถูกฟ้องสังกัดอยู่ ถ้าผู้ถูกฟ้อง เป็นเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะ ก็ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะผู้ปกครองคณะสงฆ์เหนือขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง

๒) การพิจารณาชั้นอุทธรณ์ เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งจะประกอบด้วยเจ้าคณะหรือผู้ปกครองเหนือชั้นขึ้นไปกว่าเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะผู้พิจารณาในชั้นต้น

๓) การพิจารณาชั้นฎีกา เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม คำสั่ง หรือคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมในการลงนิคหกรรมไม่ว่าในกรณีใด ให้เป็นอันถึงที่สุด

จะเห็นได้ว่า การที่ฝ่ายรัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ออกมาบังคับใช้ ได้เป็นประจักษ์พยานอย่างดีที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักร เพราะการออกพระราชบัญญัติฉบับนี้ รัฐบาลได้ชื่อว่าการอุปถัมภ์แก่คณะสงฆ์ ทั้งนี้เพราะคณะสงฆ์ไม่มีอำนาจลงโทษพระภิกษุผู้ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยขั้นร้ายแรงและไม่ยอมสละสมณเพศ ทั้งไม่มีอำนาจลงโทษผู้ใส่ความคณะสงฆ์ หากคณะสงฆ์ปล่อยไว้ ย่อมจะนำความเสื่อมเสียมาสู่วงการคณะสงฆ์ ในกรณีคณะสงฆ์จำเป็นต้องพึ่งอำนาจรัฐเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระธรรมวินัยและความบริสุทธิ์แห่งพระศาสนา แม้ว่ามหาเถรสมาคมมีอำนาจปกครองคณะสงฆ์อย่างเต็มที่ ข้อนี้ไม่ได้หมายความว่าคณะสงฆ์มีอิสระจากการควบคุมของกลไกของรัฐ

หน้าที่และอำนาจเจ้าอาวาสและผู้รักษาการแทน

โดยที่วัดเป็นสถาบันหลักในการปกครองและการดำเนินกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนาที่สำคัญสุด กฎหมายคณะสงฆ์บัญญัติให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล และให้เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนวัดในกิจการทั่วไป ให้เจ้าอาวาสเป็นผู้ปกครองวัด เจ้าอาวาสนั้นมีฐานะเป็นผู้ปกครองวัด และและมีฐานะเป็นผู้แทนวัด ทั้งมีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามมาตรา ๔๕ แห่งราชบัญญัติคณะสงฆ์ เจ้าอาวาส จึงเป็นผู้มีความสำคัญต่อความเสื่อมความเจริญของคณะสงฆ์และพระศาสนา แม้ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ก็มีฐานะอย่างเดียวกับเจ้าอาวาส เพราะความสำคัญดังกล่าว จึงบัญญัติหน้าที่และอำนาจเจ้าอาวาสไว้โดยชัดเจนในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้กำหนดอำนาจและหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ใน หมวด ๕ ว่าด้วยเรื่องของวัด ไว้ในมาตราที่ ๓๗-๓๘ มีข้อความดังต่อไปนี้

มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้

- ๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
- ๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
- ๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรม และสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- ๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

มาตรา ๓๘ เจ้าอาวาสมีอำนาจ ดังนี้

- ๑) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งมีได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาส เข้าไปอยู่อาศัยในวัด
- ๒) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาส ออกไปเสียจากวัด
- ๓) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑบาตหรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

อนึ่ง เพราะวัดจะต้องมีเจ้าอาวาสหรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ซึ่งอาจปฏิบัติหน้าที่ได้ไม่ว่างเว้นเลย จึงมีบทบัญญัติโดยชัดเจนในมาตรา ๓๙ ดังนี้

มาตรา ๓๙ ในกรณีที่ไม่มีเจ้าอาวาสหรือเจ้าอาวาสไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส มีอำนาจและหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าอาวาส

การแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

หน้าที่และอำนาจตามมาตรา ๓๗ และ ๓๘ เป็นหน้าที่และอำนาจโดยภาพรวม ส่วนอำนาจและหน้าที่โดยส่วนย่อย ยังมีในบทบัญญัติอื่น ๆ อีกส่วนรองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส มีอำนาจหน้าที่ตามที่เจ้าอาวาสมอบหมาย

การปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ ได้มีการพัฒนาเป็นลำดับ จากการได้มีการตราพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ในรัชกาลที่ ๕ และในรัชกาลที่ ๘ มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ กำหนดรูปแบบการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย จนมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๙ ปัจจุบัน มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์อีกสองฉบับ คือ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๐๕ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีการจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ที่ชัดเจน และเป็นสัดส่วนในการบริหารงานคณะสงฆ์มากยิ่งขึ้น และมีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี บูรณาการด้วยหลักพุทธธรรม นำการปกครองไปพร้อมกับความเจริญ และมีกฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่าง ๆ มาเกี่ยวคู่พระธรรมวินัย โดยเฉพาะการปกครองคณะสงฆ์ มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ มีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิดและวิธีการในการปกครองคณะสงฆ์ ถือว่ามีความสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการองค์กรคณะสงฆ์ ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำในการปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถ และเป็นผู้เฝ้ายพร้อมด้วยจริยวัตรข้อปฏิบัติ เป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า^{๖๐} งานปกครองเป็นงานนำ เป็นงานหลักซึ่ง กว้างขวาง ยิ่งใหญ่ และละเอียดอ่อนยิ่งกว่างานทั้งหลาย และเป็นงานที่ทำไม่เสร็จ ต้องคอยปรับปรุง เปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา ถ้างานปกครองดำเนินไปอย่างใด งานอื่นๆ ก็จะดำเนินไปอย่างนั้น ถ้างานปกครองดำเนินไปไม่ได้ งานบริหารลักษณะอื่นๆ ก็ จะดำเนินไปไม่ได้เช่นกัน

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ) ได้กล่าวว่า การควบคุมและส่งเสริมการ รักษาความเรียบร้อยดีงาม หมายถึงงานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแล พระภิกษุ สามเณรในเขตการปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามหลัก พระธรรมวินัยและตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้ คำว่า “การปกครอง”^{๖๑} แปลว่า การ ควบคุมดูแลรักษา ควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ที่ท่านควรจะอยู่

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า งานการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม เป็นงานเกี่ยวกับการปกครองพระภิกษุ สามเณร ตลอดจนคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัด ให้ประพฤติ ปฏิบัติตนให้ถูกต้อง เรียบร้อยดีงาม

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล) ได้กล่าวว่า การบริหารหมู่คณะ คือ การ ปกครองดูแล ตลอดจนทั้งแนะนำสั่งสอน อบรม พระภิกษุ สามเณรและคฤหัสถ์ ที่มีที่อยู่หรือพำนัก อยู่ในวัด ให้ประพฤติอยู่ในพระธรรมวินัย ตามกฎหมายของบ้านเมือง กฎข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง และการประกาศของมหาเถรสมาคม^{๖๒}

พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตฺติทินฺโน) กล่าวว่า งานปกครองเป็นงานนำ เป็น งานหลักซึ่ง กว้างขวาง ยิ่งใหญ่ ละเอียดอ่อนยิ่งกว่างานทั้งหลาย และเป็นงานที่ทำไม่เสร็จ ต้อง คอยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมแก่สภาพการณ์ปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา ถ้างานปกครอง ดำเนินไปอย่างใด งานอื่นๆ ก็จะดำเนินไปอย่างนั้น ถ้างานปกครองดำเนินไปไม่ได้ งานบริหาร ลักษณะอื่นๆ ก็ดำเนินไปไม่ได้เช่นกัน^{๖๓}

^{๖๐} พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตฺติทินฺโน), ธรรมญาณนิพนธ์: ๑๐๐ ปีพระพุทธวรญาณ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๗๖ – ๗๗.

^{๖๑} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), เอกสารประกอบคำ บรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และ การพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๗.

^{๖๒} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), การบริหารวัด, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (นครปฐม: เพชรเกษม การพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓๐.

^{๖๓} พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตฺติทินฺโน), ธรรมญาณนิพนธ์: ๑๐๐ ปีพระพุทธวรญาณ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, อ้างแล้ว หน้า ๕๒-๕๓.

ทั้งนี้บทบาทของพระสังฆาธิการในด้านการปกครองนั้น ยังได้มีการตั้งความคาดหวังถึงการแสดงบทบาทที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการไว้ว่า

๑. รัฐและมหาเถรสมาคม ควรร่วมกันกำหนดนโยบายให้พุทธศาสนิกชนไปวัดในวันอาทิตย์ เพื่อปลูกฝังให้คนไทยใกล้ชิดศาสนธรรม และสามารถนำหลักศาสนธรรมปรับใช้ในวิถีชีวิตตนได้

๒. สถาบันผลิตพระสังฆาธิการ ควรกำหนดนโยบาย แผนและมาตรการในการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ ให้เป็นผู้มีความพร้อมในด้านการบริหารวัดเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นแหล่งฟื้นฟูและพัฒนาจิตใจและพัฒนาตนให้ถึงพร้อมในการปฏิบัติภารกิจทั้ง ๖ ด้านของคณะสงฆ์ รวมทั้งเป็นกัลยาณมิตรของศาสนิกชน สามารถปลูกฝังและฝึกอบรมให้เยาวชนมีสัมมาทิฐิในการดำรงชีวิต

๓. วัด ควรปรับเปลี่ยนบทบาทให้ทันกับสังคมในเชิงรุก คือ จัดโครงการและกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม และมีบทบาทในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยดึงเอาศาสนิกชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัด และพระเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาสังคมและชุมชน โดยมีภาครัฐสนับสนุนงบประมาณ

๔. มหาเถรสมาคม ควรมีมาตรการให้ยุติพุทธพาณิชย์ อันเป็นการลดความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน

๕. พระสงฆ์ ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านศีลธรรมและจรรยา เพื่อปลูกศรัทธาให้เกิดขึ้นกับประชาชนในท้องถิ่น

๖. ฝ่ายปกครองคณะสงฆ์ทุกระดับ ควรให้ความสำคัญแก่วัดและพระสงฆ์ ที่มีบทบาทให้การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและพัฒนาเยาวชนและศาสนิกชน ในแต่ละบทบาทหน้าที่ตามภารกิจคณะสงฆ์ เช่น สนับสนุนด้านงบประมาณ ความก้าวหน้าด้านสมณศักดิ์ การพัฒนาศักยภาพและเชิดชูยกย่องให้เป็นที่ประจักษ์แก่หมู่คณะสงฆ์^{๒๔}

กล่าวโดยสรุป บทบาทภารกิจในการบริหารจัดการวัดด้านการปกครองในปัจจุบัน นอกจากเจ้าอาวาสจะต้องคำนึงถึงพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมืองและกฎหมายคณะสงฆ์เป็นต้นแล้ว สิ่งที่สำคัญที่พึงตระหนัก คือความเจริญมั่งคั่งของวัด การพัฒนาวัดให้มีศักยภาพที่เอื้ออำนวยคุณประโยชน์ต่อประชาชน ชุมชนและสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกลไกการบริหารจัดการอย่างมีระเบียบและต้องการทำอย่างต่อเนื่อง

^{๒๔} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการเสวนา เรื่องบทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย, พ.ศ. ๒๕๔๓, (อัสสัมชัญ).

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับหลักภิกขุอธิปไตยธรรม ๗

ผู้วิจัยได้มีความประสงค์ที่ยกหลักธรรมบางหลักธรรม มาประยุกต์ใช้กับการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ โดยเฉพาะในด้านการปกครอง ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกนำหลักภิกขุอธิปไตยธรรม ๗ มาเป็นหลักธรรมสำหรับประยุกต์ใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ดังมีรายละเอียดเกี่ยวกับหลักภิกขุอธิปไตยธรรม ดังต่อไปนี้

ภิกขุอธิปไตยธรรม ๗ มาในพระไตรปิฎกเล่ม ๑๐ ความว่า เมื่อครั้งพระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ ภูเขาชิลมกุฏ ใกล้พระนครราชคฤห์ได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลายหมั่นประชุมกันเนื่องนิยตเพียงใด พึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลยเพียงนั้น

ภิกษุทั้งหลายเมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก จักพร้อมเพรียงช่วยกันทำกิจที่สงฆ์พึงทำเพียงใด พึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลยเพียงนั้น

ภิกษุทั้งหลายจักไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่ได้บัญญัติ จักไม่เพิกถอนสิ่งที่บัญญัติแล้ว จักประพฤติมั่นในสิกขาบทตามที่บัญญัติไว้แล้วเพียงใด พึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลยเพียงนั้น

ภิกษุทั้งหลายยังสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ท่านผู้เป็นเถระ เป็นรัตติกัญญ บวชนานาน เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก และจักสำคัญถ้อยคำแห่งท่านเหล่านั้น ว่าเป็นถ้อยคำอันตนพึงเชื่อฟังเพียงใด พึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลยเพียงนั้น

ภิกษุทั้งหลายไม่ตกอยู่ในอำนาจค้นหาที่เกิดขึ้นแล้ว อันเป็นเหตุให้เกิดในภพต่อไปเพียงใด พึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลยเพียงนั้น

ภิกษุทั้งหลายจักพอใจอยู่ในเสนาสนะป่าเพียงใด พึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลยเพียงนั้น

ภิกษุทั้งหลายจักเข้าไปตั้งความระลึกถึงเฉพาะตนได้ว่า โฉนหนอ เพื่อนพรหมจรรย์ผู้มีศีลเป็นที่รัก ที่ยังไม่มาของจงมา และ ที่มาแล้วพึงอยู่เป็นสุขเพียงใด พึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลยเพียงนั้น

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อปฺริหานิยธรรม ๗ ประการนี้ จักตั้งอยู่ในภิกษุทั้งหลาย และภิกษุทั้งหลายจักปรากฏในอปฺริหานิยธรรม ๗ ประการนี้เพียงใด ภิกษุทั้งหลายพึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลยเพียงนั้น”^{๒๔}

^{๒๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๒-๘๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายเสริมความว่า อปริหานิยธรรม คือ ธรรมที่ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม, ธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว มี ๗ อย่าง ที่ตรัสสำหรับภิกษุ (ภิกขุอปริหานิยธรรม) จะยกมาแสดงหมวดหนึ่ง ดังนี้

- ๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์
- ๒) เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพรียงช่วยกันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ
- ๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติขึ้น ไม่ถอนสิ่งที่พระองค์บัญญัติไว้แล้ว
- ๔) ศึกษาศึกษาอยู่ในสิกขาบทตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้
- ๕) ภิกษุเหล่าใด เป็นผู้ใหญ่ เป็นประธานในสงฆ์ เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เชื่อฟังถ้อยคำของท่าน
- ๖) ไม่ลู่อินาจนแก่ความอยากที่เกิดขึ้น
- ๗) ยินดีในเสนาสนะป่า
- ๘) ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกษุสามเณรซึ่งเป็นผู้มีศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาส ขอให้มา ที่มาแล้วขอให้อยู่เป็นสุข^{๖๖}

พระเทพดิลก (ระบอบ จิตตยาโณ) ได้อธิบายถึงหลักภิกขุอปริหานิยธรรมไว้ว่า ข้อที่ ๑ ข้อที่ ๒ พูดถึงการประชุมของคนที่อยู่เป็นหมวดหมู่กัน จำเป็นจะต้องมีการประชุมปรึกษาในกิจการงานและกระทำการกิจกรรมต่าง ๆ ตามหน้าที่ การประชุมจึงต้องมีบ่อยๆ เพื่อให้สามารถติดตามศึกษา และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ทันทั่วๆ ไป ในการเข้าร่วมประชุมนั้น ต้องพร้อมเพรียงกันประชุม เพราะกรรมในพระพุทธศาสนาที่ถือว่าถูกต้อง จะต้องพร้อมเพรียงกันกระทำ ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ หรือว่าคนหนึ่งทำคนหนึ่งไม่เห็นด้วย และเมื่อประชุมไปแล้วก็ต้องอยู่ในระเบียบวินัย ไม่ใช่จะลุกไปกลางคันก็ลุกไป แต่จะต้องประชุมกันจนตลอดไป นอกจากเกิดเหตุสุดวิสัยขึ้นมาจริงๆ จึงออกไปตามมติของสงฆ์ได้ แต่จะต้องยอมรับมติต่างๆ ซึ่งสงฆ์ได้ลงไปในขณะที่เราไม่อยู่ในที่ประชุม กิจการอันใดที่เป็นภาระของหมู่คณะ ไม่ว่าภายในบ้านหรือว่าภายในวัด หรือว่าภายในสังคม ตลอดถึงประเทศชาติก็ตาม จะต้องพร้อมเพรียงกันปฏิบัติภารกิจเหล่านั้นให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และพร้อมเพรียงกันทำงานอันเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของหมู่ของคณะนั้นๆ ไม่ให้มีความบกพร่อง

หลักภิกขุอปริหานิยธรรมในข้อ ๓ นี้ พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงหลักการประพฤติปฏิบัติ พระพุทธศาสนาก็คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาจะต้องปฏิบัติตามคำสั่งและคำสอนของพระองค์ ดังนั้น เรื่องอะไรที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ ก็ถือ

^{๖๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๙๐-๒๙๑

ประเพณีปฏิบัติไปตามนั้น ไม่มีการบัญญัติเพิ่มเติม ไม่มีการแก้ไขสิ่งที่ทรงบัญญัติไว้ ทรงบัญญัติไว้ว่าอย่างไร ก็ต้องยึดถือประเพณีปฏิบัติไปอย่างนั้น ถ้าหากว่าไม่พอใจหรือไม่อาจปฏิบัติได้ ก็สึกออกไปเป็นฆราวาส ไม่ใช่จะมาแก้ไขดัดแปลงพระธรรมวินัย เพื่อให้ตนปฏิบัติได้ โดยไม่ยอมรับนับถือหลักที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ สิกขาบทบางอย่างถึงแม้ว่าในยุคในสมัยนี้ ได้มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปมากก็ตาม แต่ก็ต้องยึดถือประเพณีปฏิบัติไปตามนั้น

หลักสิกขาบทปริหานิยธรรมในข้อที่ ๔ นั้นคือว่า ในหมู่ในคณะที่อยู่ร่วมกัน มีผู้หลักผู้ใหญ่ที่ลดหลั่นกันลงมา จำเป็นจะต้องให้ความเคารพนับถือต่อท่านที่เป็นใหญ่ในที่นั้น เช่น ภายใต้วัดก็ให้ความเคารพนับถือต่อเจ้าอาวาสและพระเถระผู้ใหญ่ที่เหนือตนขึ้นไป ข้อความที่ท่านแนะนำสั่งสอน แม้จะมีการดุด่าตำหนิไปบ้าง แต่ถือว่าเป็นคำสอนที่เกิดขึ้นโดยเจตนาดี ผู้ที่อยู่ในสำนักของท่านจะต้องเชื่อถือและปฏิบัติตาม

หลักสิกขาบทปริหานิยธรรมข้อ ๕ นี้ เกี่ยวกับการควบคุมอารมณ์ คนเรานั้นเหมือนกับนกที่ตายเพราะเหยื่อ หรือปลาที่ตายเพราะเหยื่อ คนก็มีลักษณะอย่างเดียวกัน คือถ้าปล่อยให้ความอยากได้อย่างนั้น อย่างนี้ อย่างโน้น ครอบงำใจแล้ว โอกาสหนึ่งก็เป็นอันตรายเพราะความอยากเหล่านั้น การพยายามควบคุมจิตใจไม่ให้ทำอะไรไปตามอำนาจของความอยากทุกอย่าง จึงเป็นทางเจริญของบุคคลเหล่านั้น

หลักสิกขาบทปริหานิยธรรม ข้อ ๖ เรื่องของเสนาสนะที่อยู่อาศัย ทรงสอนให้หาเสนาสนะที่เป็นปัจจัยโน้มน้อมไปเพื่อหาความสงบ โดยเน้นไปที่เสนาสนะป่า ซึ่งห่างจากเสียงรบกวน ไม่มีเสียงอีกที่ก่อกวนโครม ซึ่งเป็นอันตรายต่อการทำความสงบ แต่ว่าในชั้นของการปฏิบัตินั้น เราจะอยู่ที่ไหนก็ตาม ถ้าหากว่ามีเสียงรบกวนมาก ก็อย่าไปใส่ใจ สนใจต่อเสียงรบกวนเหล่านั้น ก็จะทำให้จิตใจให้เกิดความสงบได้

หลักสิกขาบทปริหานิยธรรม ข้อ ๗ สุตท้ายถือว่าเป็นหลักสำคัญของคนที่อยู่ร่วมกัน วัดหรือศาสนสถานในทางศาสนานั้นถือว่าเป็นสมบัติกลางของพระศาสนา พระภิกษุสามเณรทุกรูปที่บวชมาถูกต้องตามพระธรรมวินัย มีศีล มีความคิดเห็นตรงต่อหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา จึงมีสิทธิที่จะเข้าอยู่ในอารามนั้น ในวัดนั้น ดังนั้น ใครจะอยู่ในวัดใดก็ตาม ก็ต้องสร้างความรู้สึกร่วมที่จะพบเห็นเพื่อนภิกษุสามเณร ที่ยังไม่ได้อยู่ในวัดของเรา ก็ขอให้มาที่มาแล้วก็ขอให้อยู่เป็นสุข ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของการสร้างความรู้สึกร่วมกัน แม้จะไม่ลงมือประเพณีปฏิบัติ คือไม่ลงมือช่วยเหลือเกื้อกูลอะไรก็ตาม แต่เป็นการแสดงออกถึงความไม่เห็นแก่ตัว ความไม่หวงที่อยู่ ความไม่อิจฉาริษยาคนอื่น ซึ่งแต่ละอย่างนั้นไม่ใช่เรื่องที่ทำได้ง่ายนัก

๖๗

^{๖๗} พระเทพดิลก (ระแบบ จิตตมาโน), ธรรมปริทรรศน์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐๖-๑๐๗.

สรุป จากคำอธิบายของท่านผู้รู้ข้างต้น ผู้วิจัยมีความคิดเห็นเกี่ยวกับหลัก ภิขุอุปปริหานิยธรรม ๗ ว่า เป็นหลักธรรมอันนำมาซึ่งความสงบสุขของสังคม กล่าวคือ เป็น หลักธรรมแห่งการอยู่ร่วมกัน ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งในด้านการบริหารงาน เพราะเป็นหลักธรรมที่ เกี่ยวเนื่องกับการดำรงชีวิตของพระภิกษุอย่างแท้จริง ทั้งยังเอื้อประโยชน์ต่อบุคคลรอบข้าง ด้วย หลักธรรมนี้ จะสามารถนำไปสู่วิถีทางแห่งการแก้ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในวงการคณะสงฆ์ ซึ่ง เป็นไปเพื่อความรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนาสืบไป

๒.๖ ข้อมูลเกี่ยวกับคณะสงฆ์ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

คณะสงฆ์ในอำเภอทองผาภูมิ ปกครองตามลำดับตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ โดยมีเจ้าคณะอำเภอเป็นเจ้าคณะผู้ปกครองสูงสุด แบ่งเขตการปกครองเป็น ๑๐ ตำบล ได้แก่ ตำบลท่าขนุน เขต ๑ ตำบลท่าขนุน เขต ๒ ตำบลหินดาด ตำบลลิ้นถิ่น เขต ๑ ตำบลลิ้นถิ่น เขต ๒ ตำบลปิล็อก ตำบลห้วยเขย่ง ตำบลสหกรณ์นิคม ตำบลชะแล เขต ๑ ตำบลชะแล เขต ๒ มีวัดทั้งสิ้น ๕๑ วัด ^{๒๔}

ตำบลท่าขนุน เขต ๑ มีวัดจำนวน ๕ วัด ได้แก่ วัดหินแหลม วัดปรังกาสิ วัดพุทธบริษัท วัดจวบจันทร์วันาราม และวัดองธิ

ตำบลท่าขนุน เขต ๒ มีวัดจำนวน ๕ วัด ได้แก่ วัดท่าขนุน วัดทองผาภูมิ วัดเสา หงส์ วัดเชื่อนวชิราลงกรณ และวัดวังปะไท

ตำบลหินดาด มีวัดจำนวน ๖ วัด ได้แก่ วัดธารน้ำร้อน วัดหินดาด วัดดงไคร้ง วัดวังผาตาด วัดจันทร์หยาย และวัดป่าผาตาดธารสวรรค์

ตำบลลิ้นถิ่น เขต ๑ มีวัดจำนวน ๕ วัด ได้แก่ วัดลิ้นถิ่น วัดเชิงเขา วัดผาสุกิจ สุวรรณเขต วัดนามกุยทายการาม วัดหนองเจริญศรีทธารธรรม

ตำบลลิ้นถิ่น เขต ๒ มีวัดจำนวน ๕ วัด ได้แก่ วัดกุยแห่ วัดพุ่องเจริญธรรม วัด ถ้ำผาสุกิจวนาราม วัดเขาแทงหมูผาสุกราม และวัดวังหิน

ตำบลปิล็อก มีวัดจำนวน ๕ วัด ได้แก่ วัดเหมืองแร่ปิล็อก วัดนพเก้าทายการาม วัดห้วยเจริญศรีทธารธรรม วัดห้วยปากคอก และวัดบ้านไร่

ตำบลห้วยเขย่ง มีวัดจำนวน ๕ วัด ได้แก่ วัดท่ามะเดื่อ วัดห้วยเขย่ง วัดปาก ลำปิล็อก วัดไร่ป่า วัดประจำไม้

ตำบลสหกรณ์นิคม มีวัดจำนวน ๕ วัด ได้แก่ วัดหินดาดผาสุกราม วัดถ้ำหม่อง กะลาอีรวง วัดเขาถ้ำสหกรณ์นิคม วัดห้วยสมจิตร์ และวัดสะพานลาวประชาสรรค์

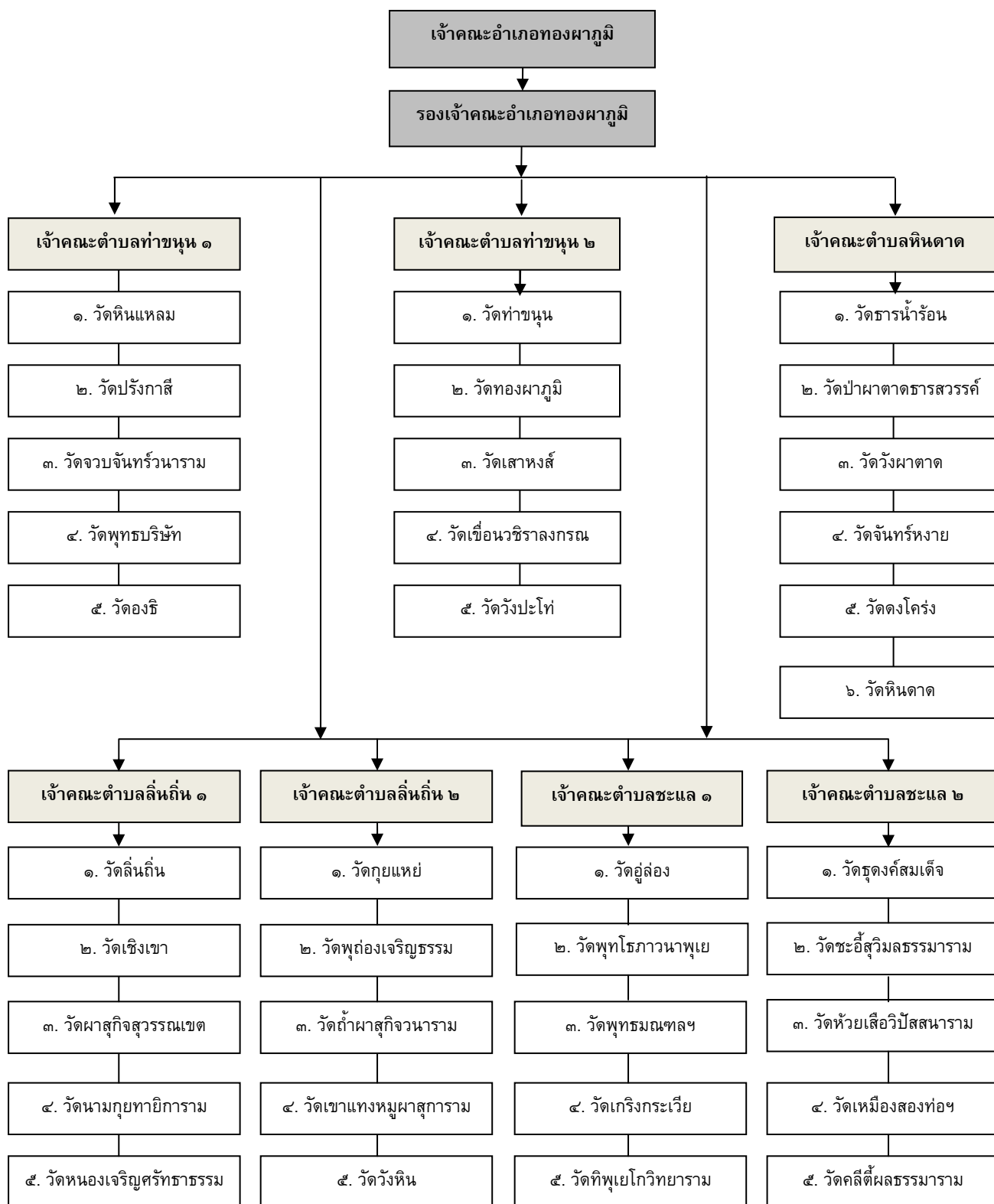
^{๒๔} สถิติวัดจากสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกาญจนบุรี พ.ศ. ๒๕๕๔

ตำบลชะแล เขต ๑ มีวัดจำนวน ๕ วัด ได้แก่ วัดพุทธโฆภาวนา วัดเกริงกระเวีย วัด
อุล่อง วัดทิพเยโกวิทยาราม และวัดพุทธมณฑลอริยัญญิกาวาส

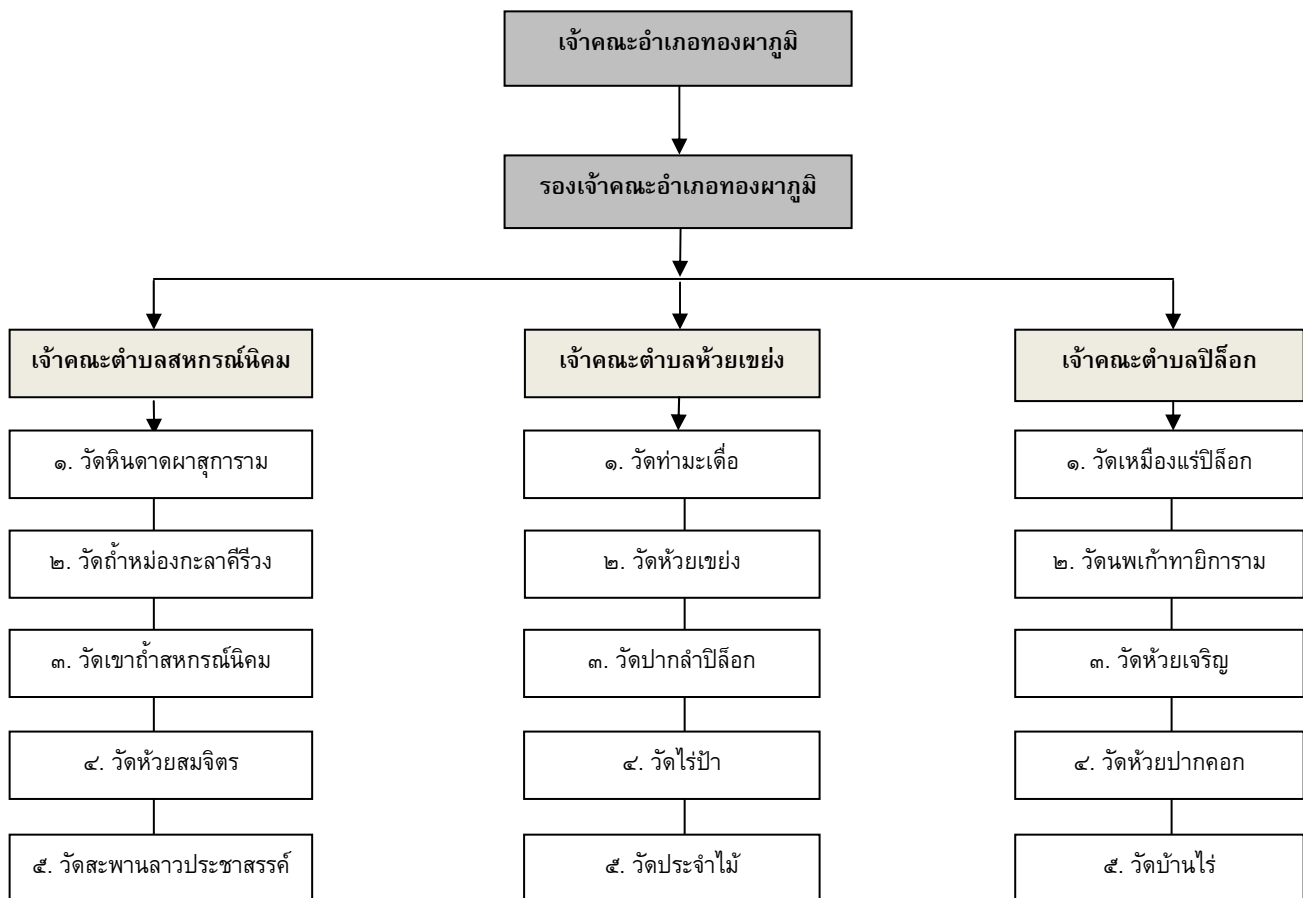
ตำบลชะแล เขต ๒ มีวัดจำนวน ๕ วัด ได้แก่ วัดธุดงค์สมเด็จ วัดชะอีสุขุมลธรรมา
ราม วัดห้วยเสือวิสัยสนาราม วัดเหมืองสองท้อธรรมสถิตย์ และวัดคลีดีผลธรรมาราม

มีพระภิกษุ จำนวน ๔๑๑ รูป สามเณร ๑๐๙ รูป รวม ๕๒๐ รูป^{๖๙} ดังแผนภาพที่
๒.๑ และ ๒.๒ ที่ได้แสดงไว้ในหน้าที่ ๖๒ และ หน้าที่ ๖๓

^{๖๙} สถิติจากบันทึกข้อมูลการอบรมพระนวกะ คณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๔, กอง
งานเลขานุการเจ้าคณะอำเภอทองผาภูมิ (พระครูกาญจนเขตวิมล), ๘ สิงหาคม ๒๕๕๔.

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงการปกครองคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ ส่วนที่ ๑ (๗ ตำบล)

แผนภาพที่ ๒.๒ แสดงการปกครองคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ ส่วนที่ ๒ (๓ ตำบล)

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๗.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องปรากฏว่า ได้มีผู้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์ไว้ ดังนี้

พระมหาสุชนา โรจนภาโณ ได้ศึกษาบทบาทของ พระมหาโมคคัลลานเถระ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระมหาโมคคัลลานะได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะการให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา การสนทนา การตอบปัญหาข้อข้องใจ การแสดงฤทธิ์โดยรับสนองพุทธบัญชาให้ไปปราบผู้เป็นมิชฌาภิภูติ การเป็นสมณทูตในเทวโลกและยมโลก แล้วนำเรื่องราวเหล่านั้นมาบอกแก่ชาวโลก และการแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายความ

การเปรียบเทียบ การตอบคำถาม^{๗๐}

พระมหาอานนท์ อานนโท ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขต จังหวัดชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักกติกุขุปรินิยธรรม ๗ พบว่า ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ นั้น พระสังฆาธิการในจังหวัดชุมพรโดยส่วนมากแล้วได้นำหลักกติกุขุปรินิยธรรม ๗ ไปใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยภาพรวมอยู่ในเกณฑ์ที่มาก โดยพระสังฆาธิการในจังหวัดชุมพร ได้ดำเนินการประชุมพระภิกษุสามเณรในพื้นที่เขตปกครองเป็นประจำและยังมีการประชุมร่วมกันระหว่างคณะสงฆ์กับผู้นำชุมชน พร้อมกันนี้ยังมีการประเมินผล ให้ความสำคัญกับการประชุมโดยสละเวลามาเข้าร่วมประชุม มีการวางกฎระเบียบให้แก่คณะสงฆ์ด้วยการรณรงค์ให้ วัดเป็นสถานที่ปลอดบุหรี่ มีการยกย่องพระมหาเถระผู้ทำคุณงามความดีและเชิดชูให้เป็นเกียรติประวัติ ทำความเข้าใจในการบริหารงานตามจารีตพระพุทธศาสนา มีการอนุรักษ์ธรรมชาติโดยให้ความรู้ถึงประโยชน์ของธรรมชาติ ทั้งนี้ยังส่งเสริมการปรับปรุงทัศนียภาพในอาวาสในเขตปกครองให้เป็นลานธรรม เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้มีประสบการณ์แลกเปลี่ยนความรู้ทางด้านธรรมะ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจหลักธรรมและส่งผลให้เกิดทัศนคติใหม่ๆในหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา^{๗๑}

พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร ได้ศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านมีวิธีเผยแผ่ในลักษณะให้คำแนะนำปรึกษา สนทนาตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรม เมื่อได้ฟังจากพระบรมศาสดาแล้วนำไปถ่ายทอดแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา และบุคคลทั่วไป ให้เข้าใจหลักธรรมอันลึกซึ้ง ด้วยวิธีการบรรยาย อธิบายขยายความ เปรียบเทียบ และตอบปัญหาธรรม เป็นต้น จนเป็นที่ไว้วางพระทัยของพระพุทธเจ้า ทำให้บุคคลทั่วไปศรัทธาเลื่อมใส แล้วหันมานับถือพระพุทธศาสนากันอย่างแพร่หลาย มีบางส่วนเท่านั้นที่ไม่ได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา เพราะยึดติดอยู่กับลัทธิเดิมอย่างแรงกล้า ถึงกระนั้นก็ตาม ก็ได้หันมาในตัวตนอยู่ก็มี ซึ่งเท่ากับได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่างๆ นับเป็นตัวอย่างการประกอบศาสนกิจ ดำเนิน

^{๗๐} พระมหาสุชนา โรจนธนาโณ, การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, *ปริญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา)* (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐, หน้า (๕).

^{๗๑} พระมหาอานนท์ อานนโท, การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักกติกุขุปรินิยธรรม ๗, *ปริญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)* (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒, หน้า ๘๓ - ๘๕.

ชีวิตและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี^{๗๒}

พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญฺโญ ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่ามีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกด้าน และเมื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีที่มีจำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ การศึกษาทางเปรียญธรรม ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ และการสังกัดวัดแต่ละขนาดแตกต่างกัน มีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรีไม่แตกต่างกัน^{๗๓}

พระธนดล นาคสุวณฺโณ ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ศึกษาเปรียบเทียบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งผลการวิจัยสรุปว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดบุรีรัมย์ มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการเปรียบเทียบบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุ ตำแหน่งพระสังฆาธิการ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาทางสามัญ การศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการที่แตกต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน และข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีการปกครองพระภิกษุ สามเณร ให้ปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด มีกองทุนส่งเสริมด้านการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณร ให้พระภิกษุ สามเณร เอาใจใส่ต่อกิจกรรม ด้านพระพุทธศาสนา ให้พระภิกษุ

^{๗๒} พระกิตติศักดิ์ ยโสธร, “บทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙) หน้า (๕).

^{๗๓} พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญฺโญ, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑) หน้า ค.

สามเณร ดำเนินกิจกรรมบางอย่างภายในวัดอย่างมีระเบียบ”^{๗๔}

พระปลัดเกียรติกศักดิ์ ตนุติโร ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่ทั้ง ๖ ด้านนั้น ได้มีด้านที่มีบทบาทมากที่สุดใน ๓ ระดับ โดยเรียงลำดับ คือ ด้านการควบคุมและรักษาความเรียบร้อยดีงาม ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการสาธารณูปการ ส่วนด้านปานกลาง ๒ ด้าน คือ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ และด้านการศาสนศึกษา สำหรับด้านการศึกษาสงเคราะห์ระดับน้อยถึงน้อยที่สุด”^{๗๕}

พระมหาภุชญา ฐานโกโร ได้ทำการวิจัยเรื่อง ทักษะคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคมโดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ประการแรกเพื่อศึกษาทัศนคติของพระสงฆ์ของพระสงฆ์ผู้ได้รับการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า ที่มีต่อบทบาทการพัฒนาสังคม ประการที่สองเพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อทัศนคติของพระสงฆ์ที่ได้รับการศึกษาในระดับปริญญาตรี ประการที่สาม เพื่อศึกษาบทบาทในการพัฒนาสังคมด้านต่างๆ ของพระสงฆ์ในการศึกษาในระดับปริญญาตรีในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต การเก็บข้อมูลแบบสอบถามโดยใช้วิธีเก็บข้อมูลแบบบังเอิญ จากกลุ่มพระสงฆ์ที่เรียนบาลีเปรียญธรรมเก้าประโยคในโรงเรียนปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ส่วนกลาง วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร และพระนักศึกษาระดับปีที่ ๔ ของมหาลัษณสงฆ์ ๒ แห่งในกรุงเทพมหานคร คือ สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ จำนวนตัวอย่าง ๑๕๕ ตัวอย่างและนำข้อมูลวิเคราะห์โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต และค่า F-test จากผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่เรียนวิชาเอกในมหามกุฏราชวิทยาลัยต่างกัน มีทัศนคติต่อบทบาทในการพัฒนาสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติคือ พระสงฆ์ที่เรียนเอกสังคัมภีรวิทยา มีทัศนคติเห็นด้วยกับบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม สูงกว่าพระสงฆ์ที่เรียนวิชาเอกภาษาอังกฤษ วิชาเอกศาสนาปรัชญาและวิชาเอกบาลี-สันสกฤต และมีแนวโน้มว่าปัจจัยอื่นๆ เช่น พรรษา สถาบันการศึกษา จำนวนครั้งในการติดตามสื่อโทรทัศน์ จะส่งผลให้พระสงฆ์มีทัศนคติต่อบทบาทในการพัฒนาสังคมบางด้านแตกต่างกันด้วย”^{๗๖}

^{๗๔} พระชนดล นาคสุวณโณ, “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑) หน้า (ค).

^{๗๕} พระปลัดเกียรติกศักดิ์ ตนุติโร, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๘) หน้า (๕).

^{๗๖} พระมหาภุชญา ฐานโกโร, ทักษะคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะพัฒนสังคม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ๒๕๔๐) หน้า (๖).

พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม ได้ศึกษาบทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ท่านมีบทบาทในการเผยแผ่ในลักษณะการให้คำแนะนำให้ คำปรึกษา สอนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจและแสดงธรรม โดยที่ท่านได้รับฟังจากพระพุทธเจ้า แล้วนำไปถ่ายทอดหรือเผยแผ่แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาและบุคคลทั่วไป ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายข้อความ เปรียบเทียบและถามตอบ เป็นต้น จนเป็นที่ศรัทธา เลื่อมใสและยอมรับนับถือพระรัตนตรัยกันอย่างแพร่หลาย แต่ก็มีบางส่วนที่มีได้หันมานับถือพระรัตนตรัย เพราะยังยึดติดอยู่กับลัทธิดั้งเดิม ถึงกระนั้นก็ยังมีความเคารพนับถือในตัวท่านเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งก็เท่ากับว่า ท่านได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่างๆ นับว่าเป็นตัวแทนแห่งการประกอบศาสนกิจ ดำเนินชีวิตและเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี^{๗๗}

พระมหาบุญมี อธิปญฺโญ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน)” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาในการดำเนินชีวิต แนวทางการปฏิบัติธรรม บทบาทในการพัฒนาสังคม และบทบาทในการเป็นผู้นำในการจัดตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ ของพระธรรมวิสุทธิมงคล ผลจากการวิจัยพบว่า พระธรรมวิสุทธิมงคลเป็นพระสงฆ์ที่เกิดในครอบครัวเกษตรกรรม แต่ฐานะการเงินของสกุลท่านอยู่ในสภาพค่อนข้างดี ขณะเข้าสู่ความเป็นสมณเพศ สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติ ยึดถือธุดงค์วัตรเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจ เป็นพระสงฆ์นักปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน จากผลวิจัยสรุปได้ว่า การพัฒนาของท่านมี ๒ ด้าน คือ ด้านจิตใจ ได้แก่ การอบรมสั่งสอนให้ประชาชนมีศีลธรรม คุณธรรม ความดีงาม ตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นการปฏิบัติตามมากกว่าสอนให้ความรู้เท่านั้น ด้านวัตถุ ได้แก่ การพัฒนา การศึกษา สาธารณสุขและสาธารณประโยชน์อื่นๆ ตลอดจนการเป็นผู้นำในการตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ^{๗๘}

พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี ได้ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม (หลวงพ่อดุณ ปรีสุทฺธฺ) พบว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันของหลวงพ่อดุณ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ท่านใช้ในการเผยแผ่หรือประกาศ และวิธีการเผยแผ่ที่ท่านใช้บ่อยที่สุด คือการสนทนาธรรมและการตอบคำถาม ถือว่าเป็นวิธีการที่ท่านใช้สื่อถึง

^{๗๗} พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม, “บทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗) หน้า (๑) – (๒).

^{๗๘} พระมหาบุญมี อธิปญฺโญ, บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี : พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน), *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔) หน้า (๔).

ผู้ฟังง่ายที่สุด ไม่ต้องมีพิธีรีตองมากมาย ตลอดถึงการใช้บุคลิกลักษณะคือทำนอง การพูดภาษาพื้นบ้าน และการสร้างอารมณ์ขึ้นให้แก่ผู้ฟังอยู่เสมอ ความสมฤทธิ์ผลในการเผยแผ่ที่มีคนทุกชนชั้นตั้งแต่กษัตริย์ คนรวย คนจนต่างพากันเข้าไปกราบนมัสการ^{๗๙}

พระมหาสัญญา ปญญาวิจิตโต ได้ศึกษารูปแบบและแนวทาง การเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กญฺจนิโก, “หลวงตาแพรเยื่อไม้”) พบว่า รูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กญฺจนิโก, “หลวงตาแพรเยื่อไม้”) ทั้ง ๓ ประเภทคือ ๑. การเทศนา (เทศน์มหาชาติ และเทศน์ธรรมวัตร) ๒. การปาฐกถา – บรรยายธรรม อภิปราย สนทนา และได้ว่าที่ ๓. เขียนหนังสือ บทความ วรรณกรรมเรื่องสั้นต่างๆ ซึ่งรูปแบบดังกล่าวมีวิธีการนำเสนอ ๔ วิธี คือ ๑. การนำเสนอโดยตรง ๒. การนำเสนอโดยเปรียบเทียบ ๓. การนำเสนอโดยใช้เชื่อมโยง ๔. การนำเสนอโดยใช้ตัวอย่าง และจากการศึกษาแนวทางการใช้สำนวนภาษาของท่าน ซึ่งปรากฏอยู่ในรูปแบบดังกล่าวมานั้น ผู้วิจัยพบว่า มีลักษณะเด่น ๓ ประการ คือ ๑. การใช้ถ้อยคำ มีการใช้คำง่ายและการใช้คำเชิงสัพยอก ๒. การใช้ภาพพจน์ มีการใช้ภาพพจน์อุปมา ภาพพจน์บุคลาธิษฐาน และภาพพจน์การเรียงเสียงธรรมชาติ ๓. การใช้สำนวนพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำพังเพย คำคม คำกลอน และแหล่มาประกอบ^{๘๐}

พินิจ ลาภธนาหนท์ ศึกษาถึงเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท โดยศึกษาวิเคราะห์พระสงฆ์พัฒนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชนบทคือ การที่พระสงฆ์พัฒนาได้พบเห็นสภาพปัญหาและความทุกข์ยากของชาวบ้าน จึงต้องการเข้ามาแก้ไขปัญหาให้แก่ชาวบ้าน จากการศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ที่ดำเนินกิจกรรมสังฆพัฒนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยจำแนกได้เป็น ๔ ลักษณะ คือ

๑. บทบาทผู้สงเคราะห์พัฒนา คือบทบาทที่พระสงฆ์พัฒนาดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยที่ตนเอง เป็นผู้จัดหาทรัพยากรและบริหารโครงการต่างๆ ด้วยตัวท่านเอง ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกโครงการต่างๆ

๒. บทบาทผู้นำการพัฒนา เป็นบทบาทที่พระสงฆ์เป็นผู้นำชาวบ้านเข้ามาทำกิจกรรมสังฆพัฒนาชนบทต่างๆ โดยพระสงฆ์จะเป็นผู้คิดค้นโครงการ หรือติดต่อโครงการ

^{๗๙} พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี, ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม, **ปริญาพุทธศาสนดรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓) หน้า (๒).

^{๘๐} พระมหาสัญญา ปญญาวิจิตโต, การศึกษารูปแบบและแนวทางในการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนดรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓) หน้า (๑) – (๒).

พัฒนาต่างๆ มาดำเนินการ จะเปิดโอกาสให้ชาวบ้านร่วมปรึกษาหารือบ้าง จากการศึกษา พบว่า พระสงฆ์พัฒนาที่มีบทบาทเช่นนี้มีอยู่มากที่สุด

๓. บทบาทผู้ประสานงาน โดยกิจกรรมและโครงการสังฆพัฒนาต่างๆ มักจะเป็นการดำเนินการโดยพยายามชักนำความร่วมมือและสนับสนุนจากหลายฝ่าย และพยายามร่วมมือกับผู้นำชุมชน ในการชักจูงชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง

๔. บทบาทที่เป็นพี่เลี้ยงสนับสนุนการพัฒนาในหมู่บ้าน โดยมีชาวบ้านเป็นผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองอย่างสำคัญ พระสงฆ์พัฒนามีบทบาทเป็นเพียงพี่เลี้ยงที่คอยให้คำแนะนำปรึกษาและประสานงานการสนับสนุนจากภายนอก ตามที่ชาวบ้านเห็นชอบร่วมกัน บทบาทแบบนี้ นับว่าเป็นแนวทางที่สอดคล้อง เหมาะสมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามหลักการพึ่งตนเอง เพราะชาวบ้านจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญทั้งในการตัดสินใจคัดเลือกโครงการปฏิบัติงาน และติดตามรับผิดชอบในผลที่จะเกิดขึ้น^{๔๑}

นวรัตน์ สุวรรณผ่อง มุ่งศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่องานสังคมสงเคราะห์จิตเวช โดยพิจารณาบทบาทในการให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาทางด้านจิตใจ บทบาทในการรดน้ำมนต์ ให้วัตถุมงคลอันเป็นเรื่องเกี่ยวกับขวัญและกำลังใจ บทบาทในการสอนวิปัสสนากรรมฐานเพื่อความสงบสุขทางด้านจิตใจ บทบาทในการให้อยู่ที่อยู่อาศัยแก่คนที่ไร้ที่พึ่งและผู้เจ็บป่วย และบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมและการพัฒนาทางด้านจิตใจ ผลการวิจัย พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาทางด้านจิตใจ และด้านการส่งเสริมจริยธรรมกับการพัฒนาทางด้านจิตใจเป็นส่วนใหญ่ บทบาทด้านอื่นนั้นมีน้อย สิ่งที่เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติงานของพระสงฆ์มากที่สุดในการช่วยเหลือประชาชนก็คือ การขาดแคลนทุนทรัพย์ นอกจากนี้ ยังพบว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่คิดว่ามีความสามารถ มีความพร้อมเหมาะสมที่จะช่วยเหลือประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่ว่าจะเป็นในระดับบุคคล กลุ่ม หรือชุมชนก็ตาม^{๔๒}

สรุปว่า นอกจากบทบาทหน้าที่ในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ เป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อย ถูกต้องตามพระธรรมวินัย และกฎหมายเถรสมาคมแล้ว พระสังฆาธิการยังเป็นผู้ใกล้ชิดกับประชาชน และประชาชนให้ความเคารพนับถือ พระสังฆาธิการจึงเป็นบุคลากรที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการปกครองและพัฒนาพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง ตลอดจนเป็นผู้ในการสร้างสรรค์สังคมให้มีความสงบเรียบร้อยดีงาม

^{๔๑} พินิจ ลาภานานนท์, “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท, โครงการหนังสือเล่มสถาบันวิจัยสังคม” วิทยาลัยพจนานุกรม (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙) หน้า ๓๘.

^{๔๒} นวรัตน์ สุวรรณผ่อง, “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ไทยกับงานสังคมสงเคราะห์จิตเวช : ศึกษากรณีวัดที่มีสำนักสมถะวิปัสสนากรรมฐานเขตกรุงเทพมหานคร”, วิทยาลัยพจนานุกรมสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต, (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๔) หน้า ๑ - ๒.

๒.๗.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรม

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมปรากฏว่า ได้มีผู้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับหลักธรรมไว้ ดังนี้

มานิตา สุขสำราญ ได้ทำการศึกษาเรื่องพฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนานานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว ตามหลักสังคหัตถ์ ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมในการสงเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งกันและกันของบุคคลในครอบครัว พบว่า การที่สมาชิกหาโอกาสพบปะพูดคุยกัน อาทิตย์ละ ๑ ครั้ง เพื่อสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน แม้จะมีเวลาน้อยมาก แต่การรู้จักแบ่งเวลาทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกได้แสดงความรู้สึกที่ดี การพูดด้วยถ้อยคำสุภาพ ไพเราะอ่อนหวาน แสดงความเห็นใจและปรารถนาดี ให้ความช่วยเหลือเพื่อนบ้าน จะก่อให้เกิดความสามัคคี ผูกมิตรไมตรี เป็นการสร้างความสุขต่อครอบครัวและสังคม^{๔๓}

พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย ได้ทำการศึกษาเรื่อง แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่าในด้านแนวความคิดเกี่ยวกับครอบครัว พระพุทธศาสนาเห็นว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่มีความสำคัญสำหรับฆราวาส ซึ่งเป็นสถานที่ใช้ชีวิตร่วมกันของบุคคลที่มีอุดมคติชีวิตเหมือนหรือใกล้เคียงกัน โดยมีสัมพันธภาพทางกายและทางจิตใจต่อกัน อันมีเป้าหมายเพื่อการแบ่งเบาภาระหน้าที่ต่อกัน และการผลิตสมาชิกที่มีคุณภาพให้กับสังคม ลักษณะครอบครัวที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนาได้แก่ครอบครัวที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีคุณลักษณะทางธรรมและสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง

ด้านแนวคิดเกี่ยวกับการขัดเกลา พระพุทธศาสนาเห็นว่า การขัดเกลา คือ กระบวนการพัฒนาชีวิตของบุคคล ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องขัดเกลาตนเองให้มีคุณภาพ อันเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตอย่างต่อเนื่อง จวบจนการได้บรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิต คือ พระนิพพาน ซึ่งการขัดเกลาเป็นกระบวนการที่บุคคลทุกสถานภาพจะต้องปฏิบัติ และส่งเสริมผู้อื่นให้ได้รับการขัดเกลาที่ถูกต้อง แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการขัดเกลาในครอบครัว ได้แก่ การให้ความสำคัญแก่เด็ก ในฐานะที่เป็นผู้สืบทอดอารยธรรมของมนุษย์ ที่ผู้ใหญ่จะต้องให้การอบรมสั่งสอนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีงาม การเชื่อมั่นในศักยภาพของเด็กที่สามารถฝึกฝนพัฒนาตนเองได้ การปลูกฝังจิตสำนึกในความกตัญญูกตเวที การรู้จักหน้าที่ของตนเองที่พึงปฏิบัติต่อผู้อื่น การเข้าใจในความแตกต่างของบุคคล และตระหนักถึงกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยของสรรพสิ่ง

^{๔๓} มานิตา สุขสำราญ, “การศึกษาพฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนานานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว”, *วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘) หน้า ๑๑๒.

ส่วนที่สอง วิธีการขัดเกลาในสถาบันครอบครัวตามหลักพระพุทธศาสนามีลักษณะสำคัญ คือ การให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยต่อการขัดเกลาบุคคลทุกด้าน ทั้งที่เป็นองค์ประกอบภายในและภายนอกตัวบุคคล ซึ่งสมาชิกในครอบครัวจะต้องขัดเกลาตนเองให้มีคุณสมบัติตามหน้าที่อย่างสมบูรณ์ ในส่วนของการอบรมสั่งสอนบุตรมีลักษณะสำคัญ คือ การปลูกฝังให้บุตรได้พัฒนาทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญาอย่างครบถ้วน อีกทั้งจะต้องกระทำอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เล็กจนเติบโตใหญ่ โดยบุคคลเกี่ยวข้องต้องปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตรในการส่งเสริมการขัดเกลาให้บรรลุ

ส่วนที่สาม วิธีการประยุกต์การขัดเกลาทางพระพุทธศาสนา ที่สามารถนำมาใช้กับสถาบันครอบครัว ได้แก่วิธีการขัดเกลาที่พระพุทธองค์ทรงนำมาปฏิบัติในสังคมสงฆ์ คือ การวางระเบียบ กฎเกณฑ์การปฏิบัติร่วมกับสมาชิกในครอบครัว การส่งเสริมสนับสนุนให้กำลังใจแก่สมาชิกครอบครัวเมื่อปฏิบัติตนถูกต้อง การลงโทษหรือห้ามปรามเมื่อมีการกระทำผิดกฎเกณฑ์ การเปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวได้ตรวจสอบและแนะนำตักเตือนกันได้ และการเปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวได้สำนึกตนในกรณีที่ได้เผลอพลั้งทำผิดพลาดไป^{๔๔}

พุกษา พุทธรักษ์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการสหกรณ์การเกษตรตามหลักสังคหวัตถุ ๔ : กรณีศึกษาสหกรณ์การเกษตรในเขตจังหวัดนครนายก ผลการศึกษาพบว่า การบริหารจัดการสหกรณ์โดยหลักสังคหวัตถุ ๔ ทั้ง ๔ ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ในด้านทาน ด้านปิยวาจา ด้านอัตถจริยา และด้านสมานัตตताที่ยังคงมีระดับการปฏิบัติน้อย ได้แก่ สหกรณ์ได้ให้ความช่วยเหลือและให้สวัสดิการต่าง ๆ แก่สมาชิกอย่างเหมาะสมและพอเพียง เมื่อเห็นสมาชิกโกรธหรือไม่พอใจในการมาใช้บริการของสหกรณ์ ก็ช่วยพูดจาให้เข้าใจและหายโกรธ เจ้าหน้าที่ช่วยเหลืองานของสมาชิกในชุมชนทุกครั้งที่มีโอกาส และเจ้าหน้าที่ได้มีการใช้เครื่องใช้และอุปกรณ์ต่าง ๆ ของสำนักงานอย่างประหยัดและเหมาะสม และทำให้ทราบถึงปัญหาอุปสรรค พร้อมทั้งแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการสหกรณ์การเกษตรได้สอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น^{๔๕}

พัชรินทร์ นาคบุญ ได้ทำการศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการติดตามภาระหนี้สินของธนาคารตามหลักพุทธธรรม ผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นว่า การ

^{๔๔} พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย), “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔) หน้า ก. – ข.

^{๔๕} พุกษา พุทธรักษ์, “การบริหารจัดการสหกรณ์การเกษตรตามหลักสังคหวัตถุ ๔ : กรณีศึกษาสหกรณ์การเกษตรในเขตจังหวัดนครนายก”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑) หน้า ข.

ใช้หลักสารานุกรมมีประโยชน์ในการติดตามภาระหนี้สิน รองลงมา คือ หลักโลกบาลธรรม สำหรับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ ธนาคารมีนโยบายในการนำหลักพุทธธรรม มาประยุกต์ใช้ร่วมกับกฎข้อบังคับในการติดตามภาระหนี้สินของธนาคารแห่งประเทศไทย^{๗๖}

ราชันย์ ธงชัย ได้ทำการศึกษาเรื่อง ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการ ในการลงบัญชีทหารกองเกินตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของหน่วยงานสวัสดิ์อำเภอเมือง จังหวัดระยอง พบว่า ประชาชนมีความพึงพอใจต่อการให้บริการในด้านทานเป็นอันดับแรก รองลงมา มีความพึงพอใจต่อการให้บริการในด้านปิยวาจา และสุดท้ายมีความพึงพอใจต่อการให้บริการในด้านอรรถจริยา โดยภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

ผลการศึกษาด้านปัญหาและอุปสรรค^{๗๗} การลงบัญชีทหารกองเกิน ณ หน่วยสวัสดิ์ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนประชาชนที่มีอาชีพทำการเกษตรกรรม และประมงน้ำเค็ม จึงทำให้ประชาชนไม่ได้รับข่าวสารจากทางราชการ และได้รับรู้ถึงสิทธิและ ประโยชน์ที่พึงได้จากการตรวจเลือกเป็นทหารกองประจำการ และโทษที่จะได้รับตามกฎหมายที่บัญญัติไว้ จากกรณีที่ไม่มารับหมายภายในระยะเวลาที่กำหนด และถือว่ามีความผิดทางอาญา จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ราชการควรจัดทำเอกสารเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ประชาชนได้รับข่าวสารจากทางราชการ เพื่อประโยชน์ของประชาชน

สรุปว่า นอกจากหลักภิกขุอุปหานิยธรรมที่จะนำมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ แล้ว ส่วนใหญ่ยังใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ อันประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อรรถจริยา และสมานัตตา เป็นเครื่องยึดโยงจิตใจของบุคคลรอบด้าน ให้เชื่อถือและปฏิบัติตามความต้องการของตน จึงกล่าวได้ว่า หลักธรรมอย่างสังคหวัตถุ ๔ ก็มีความสำคัญที่จะนำมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ให้เกิดผลดีต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่น้อยกว่าหลักภิกขุอุปหานิยธรรม

๒.๗.๓ งานวิจัยอื่น ๆ

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องปรากฏว่า ได้มีผู้ทำการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับ ด้านอื่น ๆ ไว้ ดังนี้

^{๗๖} พชรินทร์ นาคบุญ, “การบริหารจัดการติดตามภาระหนี้ของธนาคารตามหลักพุทธธรรม”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑) หน้า ๗๘.

^{๗๗} ราชันย์ ธงชัย, “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการในการลงบัญชีทหารกองเกินตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของหน่วยงานสวัสดิ์อำเภอเมือง จังหวัดระยอง”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑) หน้า (๒).

วิชัย ทศพรทรงชัย ได้วิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการเพิ่มผลการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ ศึกษาเฉพาะสาขารังสีวิทยาวิวินิจฉัย ฝ่ายรังสีวิทยา โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย เพื่อศึกษาระดับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานและศึกษาปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการเพิ่มผลการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ พบว่าระดับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรอยู่ในระดับประสิทธิภาพน้อย ปัจจัยที่เกี่ยวกับแรงจูงใจในการทำงาน การได้รับโอกาสในการฝึกอบรม การมีส่วนร่วมในกิจกรรม รวมถึงบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบในงานมีความสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพในระดับสูง มีเพียงปัจจัยด้านความรู้ความเข้าใจในงานเพียงปัจจัยเดียว ที่ไม่มีผลต่อการเพิ่มผลการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ^{๔๔}

อรดี สุทธรศรี ได้วิจัยเรื่องประสิทธิภาพการทำงานของคณะกรรมการการสาธารณสุขสภาผู้แทนราษฎร เพื่อประเมินระดับประสิทธิภาพ และปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของคณะกรรมการการสาธารณสุขสภาผู้แทนราษฎร ผลการศึกษาปรากฏว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการทำงานของคณะกรรมการการสาธารณสุขสภาผู้แทนราษฎร คือปัจจัยบุคลากร เทคโนโลยี งบประมาณ ภาระงาน และปัจจัยแวดล้อมทางการเมือง โดยปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการทำงานในทางบวกมากที่สุด คือ ปัจจัยด้านงบประมาณ รองลงมาคือปัจจัยแวดล้อมทางการเมือง และบุคลากรตามลำดับ^{๔๕}

ธานินทร์ สุทธิบุญชร ได้วิจัยเรื่องประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน ในฝ่ายการพนักงานโดยใช้วิธีการวิจัยแบบสำรวจ โดยกลุ่มประชากรที่ศึกษามีจำนวนทั้งสิ้น ๑๖๒ คน ซึ่งได้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๑. ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน ตามความเห็นของพนักงานในฝ่ายการพนักงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง
๒. พนักงานที่มีความแตกต่างกันในปัจจัยส่วนบุคคลด้านเศรษฐกิจและสังคม มีความเห็นไม่แตกต่างกัน เกี่ยวกับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

^{๔๔} วิชัย ทศพรทรงชัย, “ปัจจัยที่มีผลต่อการเพิ่มผลการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ ศึกษาเฉพาะสาขา รังสีวิทยาวิวินิจฉัย ฝ่ายรังสีวิทยา โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย”, *ภาคนิพนธ์บัณฑิตศึกษา โครงการบัณฑิตศึกษาพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๙) หน้า ๑๒๖.

^{๔๕} อรดี สุทธรศรี, “ประสิทธิภาพการทำงานของคณะกรรมการการสาธารณสุขประจำสภาผู้แทนราษฎร”, *ค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (สาขาวิชานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๗) หน้า ๒๓๒.

๓. ความเห็นเกี่ยวกับปัจจัยจูงใจด้านการได้รับความยกย่องนับถือ ความมั่นคงในการปฏิบัติหน้าที่ และด้านสวัสดิการและสิทธิประโยชน์ต่างๆ สามารถอธิบายความแปรผันในเรื่องความเห็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพ ในการปฏิบัติงานได้ค่อนข้างต่ำ คือ ร้อยละ ๒๘.๐๕^{๙๐}

กิตติภัส เพ็งศรี ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการ ปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ระดับของประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน อุปสรรคในการปฏิบัติงานและเสนอแนวทางในการแก้ไข ปรับปรุงประสิทธิภาพ ในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ผลการศึกษา พบว่า ตัวแปรปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ได้แก่ เพศ มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน อย่างมีนัย สำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ยกเว้น อายุ ระดับการศึกษา ระดับตำแหน่ง ระยะเวลาในการ ปฏิบัติงาน อัตราเงินเดือน ไม่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน

สำหรับปัจจัยจูงใจที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ได้แก่ โอกาสก้าวหน้าในหน้าที่การงาน การมีส่วนร่วมในการวางแผน ผลประโยชน์ตอบแทน และการเพิ่มพูน ความรู้ความสามารถ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และพบว่าประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนของจังหวัดสระบุรี อยู่ในระดับดี จากการศึกษาค้นคว้าได้ข้อเสนอแนะ จากการวิจัยว่า กรมการพัฒนาชุมชนต้องให้ความสำคัญต่อการวางแผน และการจัดสรรทรัพยากร เพื่อให้การปฏิบัติงานพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น^{๙๑} ควรมีการปรับปรุงแก้ไขกฎระเบียบ ข้อบังคับ ขั้นตอนการทำงานให้มีความชัดเจน และคล่องตัวมากขึ้น และควรจัดให้มีกิจกรรม พบปะพูดคุยในกลุ่มของผู้ปฏิบัติงานเพื่อเสริมสร้างความผูกพัน และเกิดความเข้าใจอันดี ระหว่างกัน การปฏิบัติงานก็จะเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและราบรื่น สามารถบรรลุยังเป้าหมายที่กรมการพัฒนาชุมชนได้กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและพัฒนาไปในทางที่ดี

สรุปว่า งานวิจัยด้านอื่น ๆ นั้น ส่วนใหญ่กล่าวถึงการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของบุคลากรต่าง ๆ จึงสอดคล้องกับการที่ผู้วิจัยได้นำเอาหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ มาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองนั่นเอง

^{๙๐} ธานินทร์ สุทธิกฤษฏ, “ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน : ศึกษาเฉพาะกรณี ฝ่ายการพนักงานบริษัทการบินไทย จำกัด (มหาชน)”, **ปริญาญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาสาขารัฐศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓) หน้า ๑๒๘.

^{๙๑} กิตติภัส เพ็งศรี, **ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาจังหวัดสระบุรี**, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕) หน้า ๘.

๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาขอรุณนิตยธรรมของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งหลักที่ประยุกต์ใช้ในการให้บริหาร คือ หลักกติกาขอรุณนิตยธรรม ๗ โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาทางบาลี

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ การปกครองคณะสงฆ์ ตามหลักกติกาขอรุณนิตยธรรม ๗^{๕๒} ประกอบด้วย

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์
๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ
๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธรเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้
๔. ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆมนตรี เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง
๕. ไม่ลุอำนาจตัณหาคือความอยากที่เกิดขึ้น
๖. ยินดีในเสนาสนะป่า
๗. ตั้งสติระลึกไว้ในใจว่า เพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลงาม ที่ยังไม่มาขอให้มาที่มาแล้วขอให้อยู่ผาสุก

^{๕๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๑๒ ข้อ ๒๙๐.

ผังแผนภาพที่ ๒.๓ ที่แสดงไว้ด้านล่างนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables)

ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคล

- อายุ
- พรรษา
- วุฒิทางการศึกษาสามัญ
- วุฒิทางการศึกษาทางธรรม
- วุฒิทางการศึกษาบาลี

ตัวแปรตาม (Dependent Variables)

การปกครองคณะสงฆ์

ตามหลักภิกขุอุปทานิยธรรม ๗

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์
๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ
๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ลบล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้
๔. ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง
๕. ไม่ลุอำนาจตัณหาคือความอยากที่เกิดขึ้น
๖. ยินดีในเสนาสนะป่า
๗. ตั้งสติระลึกไว้ในใจว่า เพื่อนสหพหุจารีทั้งหลายผู้มีศีลงาม ที่ยังไม่มาขอให้มา ที่มาแล้วขอให้ได้อยู่ผาสุก

แผนภาพที่ ๒.๓ แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขูปริทานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาค้นนี้ ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ได้ศึกษาประชากรในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ได้แก่ พระภิกษุ จำนวน ๔๑๑ รูป *

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มมาจากพระสงฆ์จำนวน จำนวน ๔๑๑ รูป ^๒ โดยการเปิดตารางของมอร์แกน ^๓ ซึ่งใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๒๐๑ รูป โดยการใช้การสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) จำแนกตามตำบล ตามตารางที่ ๓.๑

* สถิติจากบันทึกข้อมูลการอบรมพระนวกะ คณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๔, กองงานเลขานุการเจ้าคณะอำเภอทองผาภูมิ (พระครูกาญจนเขตวิมล), ๘ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^๒ อ้างแล้ว, หน้าเดียวกัน.

^๓ สุรชัย ศิริโกศลารมย์, การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๐.

ตารางที่ ๓.๑ จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามตำบล

เขตการปกครอง	จำนวนประชากร	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
ตำบลลิ้นถิ่น เขต ๑	๓๙ รูป	๑๙ รูป
ตำบลลิ้นถิ่น เขต ๒	๔๐ รูป	๑๙ รูป
ตำบลหินดาด	๓๒ รูป	๑๖ รูป
ตำบลสหกรณ์นิคม	๓๐ รูป	๑๕ รูป
ตำบลท่าขุ่น เขต ๑	๓๖ รูป	๑๘ รูป
ตำบลท่าขุ่น เขต ๒	๘๖ รูป	๔๒ รูป
ตำบลห้วยเขย่ง	๔๕ รูป	๒๒ รูป
ตำบลปิล็อก	๔๐ รูป	๑๙ รูป
ตำบลชะแล เขต ๑	๒๙ รูป	๑๔ รูป
ตำบลชะแล เขต ๒	๓๔ รูป	๑๗ รูป
รวม	๔๑๑ รูป	๒๐๑ รูป

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) โดยมีขั้นตอนลักษณะและการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือแบบสอบถาม

- ๑) ศึกษาหลักการและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทการบริหารงานของคณะสงฆ์โดยทั่วไปจากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เคยมีผู้ดำเนินการวิจัยเอาไว้
- ๒) กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือการวิจัย
- ๓) กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย โดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
- ๔) สร้างเครื่องมือ
- ๕) นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖) นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากร ที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่จะดำเนินการวิจัย เพื่อหาค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗) ปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือการวิจัย

๘) จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล กับกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

ลักษณะของเครื่องมือสำหรับการแจกแบบสอบถาม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัย พัฒนาขึ้นตามกรอบของการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขอปธานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์ อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดของพระสงฆ์ที่มีต่อการ ปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขอปธานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัด กาญจนบุรี และเปรียบเทียบแนวคิดของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขอปรี หานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วน บุคคล สดทำยศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุ ขอปธานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่ม ตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิทางการศึกษาสามัญ วุฒิทางการศึกษาทางธรรม วุฒิทางการศึกษาเปรียญ ซึ่ง เป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขอปธานิย ธรรม ๗ โดยที่ผู้ตอบแบบสอบถาม จะต้องแสดงความคิดเห็นจากคำถามที่ผู้วิจัยกำหนด เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขอปธานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งมีลักษณะเป็น มาตราส่วนประเมินค่า (Numerical Rating Scale)^๔ มี ๕ ระดับ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

๕	หมายถึง	มากที่สุด
๔	หมายถึง	มาก
๓	หมายถึง	ปานกลาง
๒	หมายถึง	น้อย
๑	หมายถึง	น้อยที่สุด

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๙ - ๑๔๐.

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขูปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๓.๓.๓ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้

๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม โดยผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่าน ได้แก่

๒.๑ พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ผ.ศ. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ ผู้อำนวยการหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดไร่ขิง จังหวัดนครปฐม

๒.๒ ผ.ศ. ดร. ธัชชนันท์ อิศรเดช อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ ผู้อำนวยการหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดป่าเลไลยก์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๒.๓ ผ.ศ. ประสิทธิ์ ทองอ่อน อาจารย์ประจำหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดไร่ขิง จังหวัดนครปฐม

๒.๔ อาจารย์ ดร. ยุทธนา ปราณีต อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ ผู้อำนวยการหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดใหญ่อินทาราม จังหวัดชลบุรี

๒.๕ อาจารย์วันชัย สุขตาม อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)^๕ ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ ๐.๕ ถึง ๑.๐ มีบางข้อที่ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องต่ำกว่า ๐.๕ จึงต้องปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

๓. หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try-out) กับพระสงฆ์ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ รูป เพื่อหา

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๓ - ๒๔๔.

ความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของครอนบาค (Cronbach)^๖ ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๓๒

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

๑) การรวบรวมเอกสาร ผู้วิจัยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาขุอปรีหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๒) ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถาม และขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากเจ้าคณะอำเภอทองผาภูมิ เพื่อขอความร่วมมือไปยังพระสังฆาธิการที่อยู่ในปกครอง เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล หลังจากนั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓) ผู้วิจัยกำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยทำการแจกแบบสอบถามการสุ่มแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) กับกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ พระภิกษุในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน ๒๐๑ รูป ซึ่งในการแจกแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปแจกและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเองพร้อมผู้ช่วยการวิจัย ระหว่างวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๔ ถึงวันที่ ๓๑ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๔ รวมใช้ระยะเวลา ๑ เดือน

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูล

๑. นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้อง ในการตอบแบบสอบถามแล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์และถูกต้องเพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการบันทึกคะแนนแต่ละข้อของแต่ละคนลงในแบบลงรหัส (Coding Form)

๒. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมการวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์

๓.๕.๒ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๑) ข้อมูลทั่วไปใช้ค่าความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) ของข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

^๖ Lee J. Cronbach, **Essentials of psychological testing**, 4th ed., (New York: Harper & Row), 1971.

๒) ระดับความคิดเห็นใช้สถิติการวิเคราะห์เป็นค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของคะแนน จากการตอบแบบสอบถามของพระภิกษุจำนวน ๒๐๑ รูป ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๓) แปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^๗ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐ – ๕.๐๐	หมายความว่า มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐ – ๔.๔๙	หมายความว่า มาก
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐ – ๓.๔๙	หมายความว่า ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐ – ๒.๔๙	หมายความว่า น้อย
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐ – ๑.๔๙	หมายความว่า น้อยที่สุด

๔) การเปรียบเทียบแนวคิดของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตาม อายุ พรรษา วุฒิ การศึกษา วิเคราะห์โดยการทดสอบค่าที (t – test) และการทดสอบค่าเอฟ (F – test) ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA)

^๗ ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสหวิชาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

บทที่ ๔

ผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่องการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกฏข้อปธานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ต่อการนำหลักกฏข้อปธานิยธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ในเขตอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่รวบรวมได้จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๒๐๑ คน มาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปการวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์ ได้ผลการวิเคราะห์ข้อมูลมานำเสนอดังต่อไปนี้

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางบาลี

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกฏข้อปธานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกฏข้อปธานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกฏข้อปธานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๔.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วย อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางบาลี มีรายละเอียดดังตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

n=๒๐๑

ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
อายุ		
๒๐ – ๓๐ ปี	๕๘	๒๘.๘๖
๓๑ - ๔๐ ปี	๑๐๔	๕๑.๗๔
๔๑ ปีขึ้นไป	๓๙	๑๙.๔๐
พรรษา		
ไม่เกิน ๕ พรรษา	๘๔	๔๑.๗๙
๕ - ๑๕ พรรษา	๔๘	๒๓.๘๘
๑๖ - ๒๐ พรรษา	๕๖	๒๗.๘๖
๒๑ พรรษาขึ้นไป	๑๓	๖.๔๗
วุฒิการศึกษาสามัญ		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๕๖	๗๗.๖๑
ตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป	๔๕	๒๒.๓๙
วุฒิการศึกษาทางธรรม		
นักธรรมชั้นตรี	๓๓	๑๖.๔๒
นักธรรมชั้นโท	๒๐	๙.๙๕
นักธรรมชั้นเอก	๑๑๗	๕๘.๒๑
ไม่มีวุฒิ	๓๑	๑๕.๔๒
วุฒิการศึกษาทางบาลี		
มีวุฒิบาลี	๑๔	๖.๙๗
ไม่มีวุฒิบาลี	๑๘๗	๙๓.๐๓
รวม	๒๐๑	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามมีรายละเอียดดังนี้

อายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปีมากที่สุด มีจำนวน ๑๐๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๗๔ รองลงมาคืออายุระหว่าง ๒๐ - ๓๐ ปี มีจำนวน ๕๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๘๖ และที่มีอายุ ๔๑ ปีขึ้นไป มีเพียง ๓๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๔๐

พรรษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีพรรษาน้อยกว่า ๕ พรรษามากที่สุด มีจำนวน ๘๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๗๙ รองลงมาคือพรรษาระหว่าง ๑๖ - ๒๐ พรรษา มีจำนวน ๕๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๘๖ และพรรษาระหว่าง ๕ - ๑๕ พรรษา มีจำนวน ๔๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๘๘ ที่มีพรรษามากกว่า ๒๑ พรรษาขึ้นไป มีเพียง ๑๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖.๔๗

วุฒิการศึกษาสามัญ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษาอยู่ในระดับต่ำกว่าปริญญาตรี มีจำนวนถึง ๑๕๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๗.๖๑ ส่วนวุฒิการศึกษาตั้งแต่ระดับปริญญาตรีขึ้นไป มีจำนวนเพียง ๔๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๓๙

วุฒิการศึกษาทางธรรม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษาอยู่ในระดับนักธรรมชั้นเอกมากที่สุด มีจำนวนถึง ๑๗๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๒๑ รองลงมาคือนักธรรมชั้นตรี มีจำนวน ๓๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๔๒ และผู้ที่ไม่มีวุฒิการศึกษา มีจำนวน ๓๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๔๒ ส่วนนักธรรมชั้นโทมีเพียง ๒๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙.๙๕

วุฒิการศึกษาทางบาลี พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิการศึกษาบาลี มีจำนวนถึง ๑๘๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙๓.๐๓ ส่วนที่มีวุฒิการศึกษาบาลี มีจำนวนเพียง ๑๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖.๙๗

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่าง ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขุปราหิณียธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่าง ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขุปราหิณียธรรม ๗ ของ คณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ประกอบด้วย ๑) การหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ๒) การพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ ๓) การไม่บัญญัติสิ่งทีพระพุทเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติ ๔) ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่เป็นสังฆมิตต เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง ๕) การไม่ลู่อำนาจค้นหาคือความอยากที่เกิดขึ้น ๖) การยินดีในเสนาสนะปา ๗) ภิกษุยังตั้งสติไว้ภายใน ว่า “ทำอย่างไร เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลงามที่ยังไม่มาฟังมา ท่านที่มาแล้ว ฟังอยู่อย่างผาสุก” โดยภาพรวมและรายด้าน มีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒ ถึง ๔.๙ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับผลความคิดเห็นของพระสงฆ์ ต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปนิยัตติ ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ของพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างโดยภาพรวม

(n = ๒๐๑)

ความคิดเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ ตามหลักภิกขุอุปนิยัตติ ๗ ของคณะสงฆ์ อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม	ระดับความคิดเห็น		ระดับการปฏิบัติ
	$\bar{X}$	S.D.	
๑. การหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์	๓.๘๓	.๗๕๒	มาก
๒. การพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ	๔.๖๐	.๕๘๓	มากที่สุด
๓. การไม่บัญญัติสิ่งทีพระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ลัมล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติ	๔.๒๖	.๕๖๓	มาก
๔. ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง	๔.๖๓	.๔๘๓	มากที่สุด
๕. การไม่ลุอำนาจัดค้นหาความอยากที่เกิดขึ้น	๔.๔๕	.๕๖๑	มาก
๖. การยินดีในเสนาสนะป่า	๓.๘๘	.๗๐๑	มาก
๗. ภิกษุยังตั้งสติไว้ภายในว่า “ทำอะไรเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลงาม ที่ยังไม่มาฟังมา ท่านที่มาแล้ว ฟังอยู่อย่างผาสุก”	๔.๔๒	.๖๒๘	มาก
ภาพรวม	๔.๓๐	.๔๕๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปนิยัตติ ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ในภาพรวมแล้วอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๓๐$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปนิยัตติ ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี อยู่ในระดับมากที่สุดอยู่ ๒ ด้าน คือ ด้านที่ ๔ ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง ($\bar{X} = ๔.๖๓$) และด้านที่ ๒ การพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ ($\bar{X} = ๔.๖๐$) ส่วนอีก ๕ ด้านที่เหลือนั้น พระสงฆ์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ ต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ในด้านที่ ๑ การหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์

(n = ๒๐๑)

ความคิดเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขุปรินิยธรรม ๗ (ด้านที่ ๑ การหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์) ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี	ระดับความคิดเห็น		ระดับการปฏิบัติ
	$\bar{X}$	S.D.	
๑. ท่านได้ดำเนินการประชุมพระภิกษุสามเณรภายในพื้นที่ปกครองเป็นประจำ	๔.๔๗	.๘๐๖	มาก
๒. ท่านได้ดำเนินการประชุมระหว่างคณะสงฆ์กับชุมชนอยู่เนืองๆ	๓.๗๔	.๘๗๙	มาก
๓. ท่านได้จัดการประชุมประเมินผลเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ซึ่งได้รับมอบหมายภายในเขตปกครอง	๓.๖๓	.๘๗๕	มาก
๔. ท่านได้จัดการประชุมเพื่อจัดทำโครงการหรือการร่วมนโยบายอันก่อให้เกิดความมั่นคงทางคณะสงฆ์	๓.๔๙	๑.๐๒๕	ปานกลาง
ภาพรวม	๓.๘๓	๐.๗๕๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์ อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านที่ ๑ การหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ โดยภาพรวมของการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๘๓) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า ข้อที่ ๔ ท่านได้จัดการประชุมเพื่อจัดทำโครงการหรือการร่วมนโยบายอันก่อให้เกิดความมั่นคงทางคณะสงฆ์นั้น พระสงฆ์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนข้ออื่น ๆ อยู่ในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขูปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ในด้านที่ ๒ การพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุมและพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ

(n = ๒๐๑)

ความคิดเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขูปริหานิยธรรม ๗ (ด้านที่ ๒ การพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ) ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี	ระดับความคิดเห็น		ระดับการปฏิบัติ
	$\bar{X}$	S.D.	
๑. ท่านได้ให้ความสำคัญในการประชุมในแต่ละครั้ง	๔.๖๒	.๖๘๓	มากที่สุด
๒. ท่านได้เข้าร่วมการประชุมตามเวลาที่กำหนด	๔.๖๕	.๖๗๑	มากที่สุด
๓. เมื่อมีกิจกรรมทางคณะสงฆ์ ท่านมีความยินดีเข้าร่วมกิจกรรมอยู่เสมอ	๔.๕๙	.๖๓๕	มากที่สุด
๔. ท่านพร้อมจะอุทิศเวลาของตนเพื่อกิจกรรมของคณะสงฆ์	๔.๕๓	.๖๗๑	มากที่สุด
ภาพรวม	๔.๖๐	.๕๘๓	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขูปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์ อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านที่ ๒ การพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ ของคณะสงฆ์ อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวมของการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๖๐$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขูปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ในด้านที่ ๓ การไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติ

(n = ๒๐๑)

ความคิดเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขูปริหานิยธรรม ๗ (ด้านที่ ๓ การไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติ) ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี	ระดับความคิดเห็น		ระดับการปฏิบัติ
	$\bar{X}$	S.D.	
๑. วัดของท่านออกกฎระเบียบแก่ผู้ใดปกครองโดยคำนึงถึงความถูกต้องและเหมาะสมตามพุทธบัญญัติ	๔.๒๕	.๗๔๐	มาก
๒. วัดของท่านได้ลงโทษแก่ภิกษุสามเณรใดปกครองโดยสมควรตามพระพุทธบัญญัติ	๔.๐๘	.๗๓๗	มาก
๓. ท่านถือพระวินัยไว้เป็นบรรทัดฐานในการบริหารงาน	๔.๓๙	.๖๘๕	มาก
๔. ท่านถือปฏิบัติในกฎระเบียบที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด	๔.๓๒	.๖๔๐	มาก
ภาพรวม	๔.๒๖	.๕๖๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขูปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านที่ ๓ การไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติ โดยภาพรวมของการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๒๖$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักสิกขาภิธานียธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ในด้านที่ ๔ ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง

(n = ๒๐๑)

ความคิดเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักสิกขาภิธานียธรรม ๗ (ด้านที่ ๔ ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง) ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี	ระดับความคิดเห็น		ระดับการปฏิบัติ
	$\bar{X}$	S.D.	
๑. ท่านให้ความยำเกรงในพระสงฆ์การขึ้นผู้ใหญ่เสมอ	๔.๗๗	.๕๓๙	มากที่สุด
๒. ท่านดำเนินการตามคำสั่งเจ้าคณะผู้ปกครองเหนือตนขึ้นไปเสมอเมื่อได้รับคำสั่ง	๔.๗๔	.๕๕๐	มากที่สุด
๓. ท่านแสดงความเคารพในภิกษุผู้มีพรรษามากกว่าตามพระธรรมวินัย	๔.๗๕	.๕๓๖	มากที่สุด
๔. ท่านนำหลักคำสอน วิธีการ และแนวทางการปฏิบัติอันเป็นประโยชน์ของพระเถระเหล่านั้นไปเผยแผ่	๔.๒๔	.๗๗๑	มาก
ภาพรวม	๔.๖๓	.๔๘๓	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักสิกขาภิธานียธรรม ๗ ของคณะสงฆ์ อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านที่ ๔ ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง โดยภาพรวมของการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก คือ ข้อที่ ๔ การนำหลักคำสอน วิธีการ และแนวทางการปฏิบัติอันเป็นประโยชน์ของพระเถระเหล่านั้นไปเผยแผ่ ส่วนข้อที่เหลืออื่น ๆ อยู่ในระดับมากที่สุด

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ในด้านที่ ๕ การไม่ลู่อำนาจค้นหา คือความอยากที่เกิดขึ้น

(n = ๒๐๑)

ความคิดเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ (ด้านที่ ๕ การไม่ลู่อำนาจค้นหา คือความอยากที่เกิดขึ้น) ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี	ระดับความคิดเห็น		ระดับการปฏิบัติ
	$\bar{X}$	S.D.	
๑. ท่านทำหน้าที่โดยไม่มุ่งหวังถึงลาภสักการะ	๔.๖๒	.๖๔๕	มากที่สุด
๒. ท่านทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ส่วนรวม ไม่ใช่เพื่อตนเอง	๔.๖๔	.๖๐๒	มากที่สุด
๓. ท่านควบคุมจิตใจมิให้ลุแก่อำนาจโทสะ เมื่อมีเข้ามาให้ชุ่นเคืองใจ	๔.๒๔	.๗๕๒	มาก
๔. ท่านมีสติสัมปชัญญะกำกับในการปฏิบัติงาน	๔.๓๐	.๗๑๖	มาก
ภาพรวม	๔.๔๕	.๕๖๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์ อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านที่ ๕ การไม่ลู่อำนาจค้นหาคือความอยากที่เกิดขึ้น โดยภาพรวมของการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=๔.๔๕$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า พระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างมีการประเมินตัวเองในข้อที่ว่า ท่านทำหน้าที่โดยไม่มุ่งหวังถึงลาภสักการะ และในข้อที่ว่า ท่านทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ส่วนรวม ไม่ใช่เพื่อตนเอง ทั้งสองข้ออยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=๔.๖๒$) และ ($\bar{X}=๔.๖๔$) ส่วนอีกสองข้อคือ ท่านควบคุมจิตใจมิให้ลุแก่อำนาจโทสะ เมื่อมีเข้ามาให้ชุ่นเคืองใจ และท่านมีสติสัมปชัญญะกำกับในการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๒๔$) และ ($\bar{X}=๔.๓๐$)

ตารางที่ ๔.๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขูปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ในด้านที่ ๖ การยินดีในเสนาสนะป่า

(n = ๒๐๑)

ความคิดเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขูปริหานิยธรรม ๗ (ด้านที่ ๖ การยินดีในเสนาสนะป่า) ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี	ระดับความคิดเห็น		ระดับการปฏิบัติ
	$\bar{X}$	S.D.	
๑. วัดของท่านส่งเสริมให้มีการปฏิบัติถือการอยู่ป่าหรือโคนไม้เป็นธุดงค์วัตรตามโอกาสอันสมควร	๓.๘๗	.๙๔๗	มาก
๒. วัดของท่านส่งเสริมให้มีการฟื้นฟูธรรมชาติภายในวัด	๔.๑๒	.๗๔๕	มาก
๓. วัดของท่านรณรงค์ให้อุบาสกอุบาสิกร่วมกันดูแลรักษาป่าไม้	๓.๙๕	.๘๕๙	มาก
๔. วัดของท่านได้จัดคณะภิกษุสามเณรช่วยถ่ายทอดความรู้ในการจาริกธรรมโดยไม่เบียดเบียนธรรมชาติ	๓.๕๘	.๙๑๕	มาก
ภาพรวม	๓.๘๘	.๗๐๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขูปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์ อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านที่ ๖ การยินดีในเสนาสนะป่า โดยภาพรวมของการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๘$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ในด้านที่ ๗ ภิกษุยังตั้งสติไว้ภายในว่า “ทำอย่างไร เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลงาม ที่ยังไม่มาฟังมา ท่านที่มาแล้ว ฟังอยู่อย่างผาสุก”

(n = ๒๐๑)

ความคิดเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขุปรินิยธรรม ๗ (ด้านที่ ๗ ภิกษุยังตั้งสติไว้ภายในว่า “ทำอย่างไร เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลงาม ที่ยังไม่มาฟังมา ท่านที่มาแล้ว ฟังอยู่อย่างผาสุก”) ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี	ระดับความคิดเห็น		ระดับการปฏิบัติ
	$\bar{X}$	S.D.	
๑. วัดของท่านให้การต้อนรับพระภิกษุผู้จรมาด้วยดีเสมอ	๔.๔๔	.๖๖๙	มาก
๒. วัดของท่านปฏิบัติต่อภิกษุผู้จรมาด้วยพระธรรมวินัย	๔.๔๗	.๗๗๑	มาก
๓. วัดของท่านมีระเบียบในการลงโทษต่อพระภิกษุผู้ทุศีล	๔.๔๕	.๗๔๑	มาก
๔. วัดของท่านได้ทำการปรับภูมิทัศน์ให้เป็นสัปปายะ เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมของพระภิกษุผู้จรมา	๔.๓๓	.๘๓๙	มาก
ภาพรวม	๔.๔๒	.๖๒๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์ อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านที่ ๗ ภิกษุยังตั้งสติไว้ภายในว่า “ทำอย่างไร เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลงาม ที่ยังไม่มาฟังมา ท่านที่มาแล้ว ฟังอยู่อย่างผาสุก” โดยภาพรวมของการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๔๒$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

๔.๓ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลัก สิกขุปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนก ตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ ต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักสิกขุปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นการทดสอบสมมติฐาน โดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปรต้น ได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิทางการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางบาลี กับตัวแปรตาม ได้แก่ ๑) การหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ๒) การพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ ๓) การไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติ ๔) ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง ๕) การไม่ลุอำนาจัดตนหาความอยากที่เกิดขึ้น ๖) การยินดีในเสนาสนะป่า ๗) ภิกษุยังตั้งสติไว้ภายใน ว่า “ทำอย่างไร เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลงาม ที่ยังไม่มาพึงมา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก” โดยการทดสอบค่าที (t – test) สำหรับตัวแปรที่มี ๒ ค่าและทดสอบค่าเอฟ (F-test) หรือความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) สำหรับตัวแปรที่มี ๓ ค่าขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่าง จะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Different: LSD) รายละเอียดดังแสดงดังในตารางที่ ๔.๑๐ - ๔.๑๓

สมมติฐานที่ ๑ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาขุปรีหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๐ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาขุปรีหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามอายุ

(n = ๒๐๑)

หลักกติกขอุปรีหานิยธรรม ๗		อายุ						F	Sig.
		๒๐ - ๓๐ ปี (๕๘ รูป)		๓๑ - ๔๐ ปี (๑๐๔ รูป)		๔๑ ปีขึ้นไป (๓๙ รูป)			
		$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑)	การหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์	๓.๖๙๘	.๘๐๘	๓.๙๔๕	.๖๙๑	๓.๗๓๑	.๗๙๓	๒.๔๗๔	.๐๘๗
๒)	การพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุมและพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ	๔.๔๙๑	.๗๑๘	๔.๖๘๐	.๔๘๓	๔.๕๒๖	.๕๘๔	๒.๓๓๖	.๐๙๙
๓)	การไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ลบล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติ	๔.๑๖๐	.๖๑๕	๔.๓๖๑	.๕๐๗	๔.๑๔๗	.๕๙๐	๓.๔๔๔*	.๐๓๔
๔)	ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง	๔.๔๔๔	.๖๑๖	๔.๗๑๙	.๓๙๒	๔.๖๔๗	.๔๐๘	๖.๔๐๖**	.๐๐๒
๕)	การไม่ลู่อำนาจตัณหา คือความอยากที่เกิดขึ้น	๔.๒๒๔	.๖๔๗	๔.๕๘๔	.๔๗๑	๔.๔๓๖	.๕๕๒	๘.๒๒๑**	.๐๐๐
๖)	การยินดีในเสนาสนะป่า	๓.๖๕๑	.๗๐๕	๔.๐๑๔	.๖๗๙	๓.๘๔๐	.๖๘๐	๕.๒๘๒**	.๐๐๖
๗)	ภิกษุยังตั้งสติไว้ภายในว่า “ทำอย่างไรเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลงามที่ยังไม่มาพึงมา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก”	๔.๒๘๙	.๗๖๓	๔.๕๔๓	.๕๒๒	๔.๓๐๘	.๖๑๙	๔.๐๐๔*	.๐๒๐
รวม		๔.๑๓๗	.๕๕๓	๔.๔๐๑	.๓๕๙	๔.๒๓๔	.๔๖๐	๗.๔๐๑**	.๐๐๑

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๐ เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ ตามหลักกติกขูปริทานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม ที่มีอายุแตกต่างกัน ๓ ระดับได้แก่ ๓๑ - ๔๐ ปี, ๔๑ ปีขึ้นไป, และ ๒๐ - ๓๐ ปี (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๔๑, ๔.๒๓, และ ๔.๑๔ ตามลำดับ) โดยใช้วิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการนำหลักกติกขูปริทานิยธรรม ๗ มาใช้ในการปกครองสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ ๐.๐๑ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ในด้านที่ ๔ ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง ด้านที่ ๕ การไม่ลู่อำนาจัดตนหาคือความอยากที่เกิดขึ้น และด้านที่ ๖ การยินดีในเสนาสนะป่า

และแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ ๐.๐๕ ในด้านที่ ๓ การไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ลัมล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติ และด้านที่ ๗ ภิกษุยังตั้งสติไว้ภายในว่า “ทำอย่างไรเพื่อนสพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลงามที่ยังไม่มาฟังมา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก”

ส่วนด้านที่ ๑ การหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ และด้านที่ ๒ การพร้อมเพรียงกันประชุมพร้อมเพรียงกันเลิกประชุมและพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ ไม่แตกต่างกัน

ดังนั้น จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ โดยภาพรวมและด้าน โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Different: LSD) ดังตารางที่ ๔.๑๑ - ๔.๑๖

ตารางที่ ๔.๑๑ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) ของการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขูปริทานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามระดับอายุ

(n = ๒๐๑)

ระดับอายุ	$\bar{X}$	ระดับอายุ		
		๒๐ - ๓๐ ปี	๓๑ - ๔๐	๔๑ ปีขึ้นไป
		๔.๑๓๗	๔.๔๐๑	๔.๒๓๔
๒๐ - ๓๐ ปี	๔.๑๓๗	-	- .๒๗๐*	- .๐๙๗
๓๑ - ๔๐	๔.๔๐๑	-	-	.๑๗๓
๔๑ ปีขึ้นไป	๔.๒๓๔	-	-	-

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า กลุ่มตัวอย่างในระดับอายุ ๓๑ – ๔๐ ปี มีค่าเฉลี่ยการประเมินระดับการนำหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ มาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี มากกว่ากลุ่มตัวอย่างในระดับอายุ ๒๐ – ๓๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญที่ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๑๒ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) ของการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติ จำแนกตามระดับอายุ

(n = ๒๐๑)

ระดับอายุ	$\bar{X}$	ระดับอายุ		
		๒๐ – ๓๐ ปี	๓๑ – ๔๐	๔๑ ปีขึ้นไป
		๔.๑๖๐	๔.๓๖๑	๔.๑๔๗
๒๐ – ๓๐ ปี	๔.๑๖๐	-	- .๒๐๑	.๐๑๒
๓๑ – ๔๐	๔.๓๖๑	-	-	.๒๑๓
๔๑ ปีขึ้นไป	๔.๑๔๗	-	-	-

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติ จำแนกตามระดับอายุ เมื่อทำการเปรียบเทียบตารางรายคู่แล้ว กลับไม่พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เหมือนกับการใช้วิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว อาจจะเป็นไปได้ว่า พระสงฆ์นั้นมีระเบียบวินัยที่ต้องปฏิบัติชัดเจนอยู่แล้ว จึงทำให้อายุไม่ใช่ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้พระสงฆ์มีความคิดเห็นในด้านนี้แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๓ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) ของการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง จำแนกตามระดับอายุ

(n = ๒๐๑)

ระดับอายุ	$\bar{X}$	ระดับอายุ		
		๒๐ – ๓๐ ปี	๓๑ – ๔๐	๔๑ ปีขึ้นไป
		๔.๔๔๔	๔.๗๑๙	๔.๖๔๗
๒๐ – ๓๐ ปี	๔.๔๔๔	-	-.๒๗๕*	-.๒๐๔
๓๑ – ๔๐	๔.๗๑๙	-	-	.๐๗๑
๔๑ ปีขึ้นไป	๔.๖๔๗	-	-	-

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับอายุ ๓๑ – ๔๐ ปี มีความเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง มากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีระดับอายุ ๒๐ – ๓๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๑๔ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) ของการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการไม่ลู่อำนาจต้นหาคือความอยากที่เกิดขึ้น จำแนกตามระดับอายุ

(n = ๒๐๑)

ระดับอายุ	$\bar{X}$	ระดับอายุ		
		๒๐ – ๓๐ ปี	๓๑ – ๔๐	๔๑ ปีขึ้นไป
		๔.๒๒๔	๔.๕๘๔	๔.๔๓๖
๒๐ – ๓๐ ปี	๔.๒๒๔	-	-.๓๖๐*	-.๒๑๒
๓๑ – ๔๐	๔.๕๘๔	-	-	.๑๔๘
๔๑ ปีขึ้นไป	๔.๔๓๖	-	-	-

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับอายุ ๓๑ – ๔๐ ปี มีความเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขอปรีหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการไม่ลู่อำนาจัดัฒหาคือความอยากที่เกิดขึ้น มากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีระดับอายุ ๒๐ – ๓๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๑๕ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) ของการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขอปรีหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการยินดีในเสนาสนะปา จำแนกตามระดับอายุ

(n = ๒๐๑)

ระดับอายุ	$\bar{X}$	ระดับอายุ		
		๒๐ – ๓๐ ปี	๓๑ – ๔๐	๔๑ ปีขึ้นไป
		๔.๖๕๑	๔.๐๑๔	๓.๘๔๐
๒๐ – ๓๐ ปี	๔.๖๕๑	-	-๓.๖๔*	-๑.๘๘๙
๓๑ – ๔๐	๔.๐๑๔	-	-	๑.๑๗๕
๔๑ ปีขึ้นไป	๓.๘๔๐	-	-	-

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับอายุ ๓๑ – ๔๐ ปี มีความเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขอปรีหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการยินดีในเสนาสนะปา มากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีระดับอายุ ๒๐ – ๓๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๑๖ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) ของการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านภิกษุยังตั้งสติไว้ภายในว่า “ทำอย่างไรเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลงาม ที่ยังไม่มาฟังมา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก” จำแนกตามระดับอายุ

(n = ๒๐๑)

ระดับอายุ	$\bar{X}$	ระดับอายุ		
		๒๐ – ๓๐ ปี	๓๑ – ๔๐	๔๑ ปีขึ้นไป
		๔.๒๘๙	๔.๕๔๓	๔.๓๐๘
๒๐ – ๓๐ ปี	๔.๒๘๙	-	-๒.๕๕*	-๐.๑๑๙
๓๑ – ๔๐	๔.๕๔๓	-	-	.๒๓๖
๔๑ ปีขึ้นไป	๔.๓๐๘	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับอายุ ๓๑ – ๔๐ ปี มีความเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านภิกษุยังตั้งสติไว้ภายในว่า “ทำอย่างไรเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลงาม ที่ยังไม่มาฟังมา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก” มากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีระดับอายุ ๒๐ – ๓๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๒ พระสงฆ์ที่มีพรรษาด่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกฏอุปัฏฐาก ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๗ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกฏอุปัฏฐาก ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามพรรษา

(n = ๒๐๑)

หลักกฏอุปัหานิยธรรม ๗		พรรษา								F	Sig.
		ต่ำกว่า ๕ พรรษา (๘๔ รูป)		๕ – ๑๕ พรรษา (๔๘ รูป)		๑๖ – ๒๐ พรรษา (๕๖ รูป)		๒๑ พรรษาขึ้นไป (๑๓ รูป)			
		$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑)	การหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์	๓.๘๑๓	.๘๒๑	๓.๘๙๑	.๘๓๕	๓.๘๐๘	.๕๘๐	๓.๘๔๖	.๖๘๙	.๑๓๕	.๙๓๙
๒)	การพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ	๔.๕๒๔	.๖๗๑	๔.๕๔๗	.๕๘๙	๔.๗๑๔	.๔๕๘	๔.๗๓๑	.๓๑๔	๑.๕๕๖	.๒๐๑
๓)	การไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติ	๔.๓๐๗	.๖๕๓	๔.๒๕๐	.๕๓๓	๔.๒๑๔	.๔๓๕	๔.๒๑๒	.๕๖๗	.๓๔๘	.๗๙๑
๔)	ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง	๔.๕๓๙	.๕๖๔	๔.๖๒๐	.๔๘๖	๔.๗๓๗	.๓๒๘	๔.๗๓๑	.๓๗๔	๒.๑๓๗	.๐๙๗
๕)	การไม่ลุอำนาจัดตนหา คือความอยากที่เกิดขึ้น	๔.๓๔๘	.๖๐๙	๔.๔๒๒	.๕๙๗	๔.๖๒๑	.๔๐๔	๔.๕๐๐	.๕๗๗	๒.๗๘๗*	.๐๔๒
๖)	การยินดีในเสนาสนะป่า	๓.๘๓๖	.๗๕๓	๓.๘๙๑	.๘๐๕	๓.๙๔๖	.๕๒๒	๓.๗๖๙	.๖๖๕	.๓๘๒	.๗๖๖
๗)	ภิกษุยังตั้งสติไว้ภายในว่า “ทำอย่างไร เพื่อนสพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลงาม ที่ยังไม่มาฟังมา ท่านที่มาแล้วฟังอยู่อย่างผาสุก”	๔.๓๙๓	.๗๑๕	๔.๓๗๐	.๖๓๔	๔.๕๐๐	.๔๙๘	๔.๕๐๐	.๕๓๐	.๕๒๑	.๖๖๘
รวม		๔.๒๕๑	.๕๒๘	๔.๒๘๔	.๕๐๑	๔.๓๖๓	.๒๙๓	๔.๓๒๗	.๓๕๙	.๖๙๗	.๕๕๕

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๗ เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ ตามหลักกติกุขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยพระสงฆ์ที่มีพรรษาแตกต่างกัน ๔ ระดับ ได้แก่ ๑๖ - ๒๐ พรรษา, ๒๑ พรรษาขึ้นไป, ๕ - ๑๕ พรรษา, และไม่เกิน ๕ พรรษา (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๖๓, ๔.๓๒๗, ๔.๒๘๔ และ ๔.๒๕๑ ตามลำดับ) โดยใช้วิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีพรรษาแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ในด้านที่ ๕ การไม่ลู่อำนาจัดค้นหา คือความอยากที่เกิดขึ้น ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน

ดังนั้น จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ โดยภาพรวมและด้าน โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Different: LSD) ดังตารางที่ ๔.๑๘

ตารางที่ ๔.๑๘ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) ของการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการไม่ลู่อำนาจัดค้นหาคือความอยากที่เกิดขึ้น จำแนกตามระดับพรรษา

(n = ๒๐๑)

ระดับพรรษา	$\bar{X}$	ระดับพรรษา			
		ไม่ถึง ๕ พรรษา	๕ - ๑๕ พรรษา	๑๖ - ๒๐ พรรษา	๒๑ พรรษาขึ้นไป
		๔.๓๔๘	๔.๔๒๒	๔.๖๒๑	๔.๕๐๐
ไม่ถึง ๕ พรรษา	๔.๓๔๘	-	-.๐๗๔	-.๒๗๒*	-.๑๕๒
๕ - ๑๕ พรรษา	๔.๔๒๒	-	-	-.๑๙๙	-.๐๗๘
๑๖ - ๒๐ พรรษา	๔.๖๒๑	-	-	-	.๑๒๑
๒๑ พรรษาขึ้นไป	๔.๕๐๐	-	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตาราง ๔.๑๘ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับพรรษา ๑๖ - ๒๐ พรรษา มีความเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการไม่ลู่อำนาจัดค้นหาคือความอยากที่เกิดขึ้น มากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีระดับพรรษา ไม่ถึง ๕ พรรษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๓ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขุปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๙ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขุปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

(n = ๒๐๑)

หลักกติกขุปริหานิยธรรม ๗		การศึกษาสามัญ				t	Sig.
		ต่ำกว่า ปริญญาตรี (๑๕๖ รูป)		ปริญญาตรี ขึ้นไป (๔๕ รูป)			
$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.				
๑)	การหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์	๓.๗๙๗	.๗๑๙	๓.๙๕๖	.๙๖๓	-๑.๒๕๒	.๒๑๒
๒)	ด้านวิริยะการพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกัน ทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ	๔.๕๗๒	.๖๐๐	๔.๖๗๘	.๕๑๘	-๑.๐๗๒	.๒๙๕
๓)	การไม่บัญญัติสิ่งที่ พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติ	๔.๑๖๔	.๕๔๖	๔.๖๐๐	.๔๙๐	-๔.๘๓๑**	.๐๐๐
๔)	ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดรเป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็น ถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง	๔.๖๐๑	.๕๐๙	๔.๗๑๑	.๓๖๙	-๑.๓๕๑	.๑๗๘
๕)	การไม่ล่ออำนาจค้นหา คือความอยากที่เกิดขึ้น	๔.๔๓๙	.๕๕๒	๔.๔๙๔	.๔๙๐	-.๕๕๑	.๕๖๒
๖)	การยินดีในเสนาสนะป่า	๓.๘๓๓	.๖๙๖	๔.๐๒๒	.๗๐๙	-๑.๕๙๘	.๑๑๒
๗)	ภิกษุยังตั้งสติไว้ภายใน ว่า “ทำอย่างไร เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลงามที่ยังไม่มาฟัง มา ท่านมาแล้วฟังอยู่อย่างผาสุก”	๔.๔๒๖	.๖๔๔	๔.๔๑๗	.๕๗๗	.๐๙๐	.๙๒๘
รวม		๔.๒๖๒	.๔๗๓	๔.๔๑๑	.๓๗๖	-๑.๙๔๙	.๐๕๓

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๙ เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแตกต่างกัน ๒ ระดับ ได้แก่ ต่ำกว่าปริญญาตรี กับ ตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๖ และ ๔.๔๑ ตามลำดับ) พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาตั้งแต่ระดับปริญญาตรีขึ้นไป มีความคิดเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ในระดับที่มากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี อย่างมีนัยสำคัญที่ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกฏอปรินายกรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๐ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกฏอปรินายกรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางธรรม

(n = ๒๐๑)

หลักกฏข้อปรีหานิยธรรม ๗		การศึกษาทางธรรม								F	Sig.
		ไม่มีวุฒิ (๓๑ รูป)		นักธรรมชั้นตรี (๓๓ รูป)		นักธรรมชั้นโท (๒๐ รูป)		นักธรรมชั้นเอก (๑๑๗ รูป)			
		$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑)	การหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์	๓.๗๖๖	.๘๑๖	๓.๗๕๘	.๗๓๖	๓.๗๕๐	.๙๙๐	๓.๘๘๕	.๖๙๘	.๔๕๓	.๗๑๕
๒)	การพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกัน ทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ	๔.๖๗๗	.๕๕๑	๔.๔๗๐	.๖๒๔	๔.๔๒๕	.๙๑๔	๔.๖๓๙	.๕๐๓	๑.๕๑๔	.๒๑๒
๓)	การไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ลบล้างสิ่งที่พระองค์ ทรงบัญญัติไว้ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรง บัญญัติ	๔.๔๖๐	.๔๘๓	๔.๒๒๐	.๕๗๒	๔.๒๐๐	.๘๙๔	๔.๒๓๑	.๕๐๒	๑.๕๔๙	.๒๐๓
๔)	ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือ ภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง	๔.๖๕๓	.๓๖๙	๔.๕๔๖	.๕๐๖	๔.๓๘๘	.๘๔๕	๔.๖๘๒	.๔๐๖	๒.๕๔๐	.๐๕๘
๕)	การไม่ลุอำนาจค้นหาคือความอยากที่เกิดขึ้น	๔.๕๐๐	.๔๑๓	๔.๓๕๖	.๖๔๑	๔.๒๑๓	.๗๘๓	๔.๕๐๖	.๕๒๐	๒.๐๐๔	.๑๑๕
๖)	การยินดีในเสนาสนะป่า	๓.๘๗๑	.๖๘๐	๓.๘๑๘	.๗๒๔	๓.๙๒๕	.๘๔๓	๓.๘๘๕	.๖๘๓	.๑๑๒	.๙๕๓
๗)	ภิกษุยังตั้งสติไว้ภายในว่า “ทำอะไรเพื่อสหพหุจารีทั้งหลายผู้มีศีล งามที่ยังไม่มาพึงมา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก”	๔.๗๓๔	.๔๙๑	๔.๒๗๓	.๖๒๐	๔.๒๒๕	.๙๓๕	๔.๔๑๙	.๕๗๔	๓.๙๙๗	.๐๐๙
รวม		๔.๓๘๐	.๓๓๑	๔.๒๐๖	.๔๖๕	๔.๑๖๑	.๗๘๔	๔.๓๒๑	.๔๐๓	๑.๔๙๖	.๒๑๗

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตาราง ๔.๒๐ เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตามวุฒิการศึกษาทางธรรมที่แตกต่างกัน ๔ ระดับ ได้แก่ ไม่มีวุฒิ, นักธรรมเอก, นักธรรมตรี, และนักธรรมโท (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๘๐, ๔.๓๒๑, ๔.๒๐๖ และ ๔.๑๖๑ ตามลำดับ) โดยใช้วิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมแตกต่างกัน มีการประเมินระดับการนำหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ มาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ได้ตั้งเอาไว้

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ในด้านที่ ๗ ภิกษุยังตั้งสติไว้ภายในว่า “ทำอย่างไร เพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลงาม ที่ยังไม่มาฟังมา ท่านที่มาแล้วฟังอยู่อย่างผาสุก”

ดังนั้น จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ โดยภาพรวมและด้าน โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Different: LSD) ดังตารางที่ ๔.๒๑

ตารางที่ ๔.๒๑ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) ของการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาบริหารนิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านภิกษุยังตั้งสติไว้ภายในว่า “ทำอย่างไร เพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลงาม ที่ยังไม่มาฟังมา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก” จำแนกตามการศึกษาทางธรรม

(n = ๒๐๑)

การศึกษาทาง ธรรม	$\bar{X}$	การศึกษาทางธรรม			
		ไม่มีวุฒิ	นักธรรมชั้น ตรี	นักธรรมชั้น โท	นักธรรมชั้น เอก
		๔.๗๓๔	๔.๒๗๓	๔.๒๒๕	๔.๔๑๙
ไม่มีวุฒิ	๔.๗๓๔	-	.๔๖๑*	.๕๐๙*	.๓๑๕
นักธรรมชั้นตรี	๔.๒๗๓	-	-	.๐๔๘	-.๑๔๖
นักธรรมชั้นโท	๔.๒๒๕	-	-	-	.๑๙๔
นักธรรมชั้นเอก	๔.๔๑๙	-	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตาราง ๔.๒๑ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาระดับนักธรรมชั้นตรี และนักธรรมชั้นโท มีความเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาบริหารนิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านภิกษุยังตั้งสติไว้ภายในว่า “ทำอย่างไร เพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลงาม ที่ยังไม่มาฟังมา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก” มากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีวุฒิการศึกษาทางธรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๕ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาทางบาลีต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกฏของปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๒ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกฏของปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางบาลี

(n = ๒๐๑)

หลักกฏของปริหานิยธรรม ๗		การศึกษาด้านบาลี				t	Sig.
		ไม่มีวุฒิ (๑๘๗ รูป)		มีวุฒิ (๑๔ รูป)			
		$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑)	การหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์	๓.๘๓๐	.๗๔๔	๓.๘๕๗	.๘๘๖	-๐.๑๒๙	.๘๙๘
๒)	การพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ	๔.๕๙๔	.๕๘๘	๔.๖๒๕	.๕๓๕	-๐.๑๙๔	.๘๔๖
๓)	การไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติ	๔.๒๔๑	.๕๖๗	๔.๕๓๖	.๔๓๗	-๑.๙๐๔	.๐๕๘
๔)	ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง	๔.๖๒๔	.๔๙๐	๔.๖๔๓	.๓๘๙	-๐.๑๓๘	.๘๙๐
๕)	การไม่ลุอำนาจตัดหน้าคือความอยากที่เกิดขึ้น	๔.๔๖๔	.๕๖๐	๔.๒๘๖	.๕๗๙	๑.๑๔๖	.๒๕๓
๖)	การยินดีในเสนาสนะป่า	๓.๘๖๔	.๖๙๖	๔.๐๓๖	.๗๘๔	-๐.๘๘๕	.๓๗๗
๗)	ภิกษุยังตั้งสติไว้ภายใน ว่า “ทำอย่างไรเพื่อนสพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลงาม ที่ยังไม่มาฟัง มา ท่านที่มาแล้วฟังอยู่อย่างผาสุก”	๔.๔๓๓	.๖๓๑	๔.๓๐๔	.๕๙๘	.๗๔๔	.๔๕๘
รวม		๔.๒๙๓	.๔๕๕	๔.๓๒๗	.๔๘๙	-๐.๒๖๖	.๗๙๐

จากตาราง ๔.๒๒ เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปทานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตามวุฒิการศึกษาทางบาลีที่แตกต่างกัน ๒ ระดับ ได้แก่ มีวุฒิการศึกษาทางบาลี และไม่มีวุฒิการศึกษาทางบาลี (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๒๗ และ ๔.๒๙๓) โดยใช้วิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาทางบาลีแตกต่างกัน มีการประเมินระดับการนำหลักภิกขุอุปทานิยธรรม ๗ มาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ได้ตั้งไว้

๔.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะ ในการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการปกครองคณะสงฆ์ ตามหลักกติกขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ที่ได้จากคำถามปลายเปิด (Open-Ended) ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลโดยเขียนเป็นความเรียงประกอบตารางตามรายด้าน ดังนี้

๔.๔.๑ ด้านการหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๓

ตารางที่ ๔.๒๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. การประชุมเดือนละครั้งน้อยเกินไป ทำให้ติดตามข่าวสารทางคณะสงฆ์ไม่ทัน	๑. ควรจัดให้มีการประชุมอย่างน้อยเดือนละ ๒ ครั้ง
๒. มีการประชุมร่วมกับส่วนราชการหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นน้อยเกินไป	๒. ควรกำหนดให้ชัดไปเลยว่า ให้มีการประชุมร่วมกันอย่างน้อยเดือนละครั้ง
๓. พระสังฆาธิการในพื้นที่ห่างไกล เดินทางมาร่วมประชุมลำบาก	๓. ให้ทดลองจัดการประชุมทางโทรศัพท์

๔.๔.๒ ด้านการพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๔

ตารางที่ ๔.๒๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. ความตรงต่อเวลา	๑. เจ้าคณะปกครองต้องเข้มงวดจริงจัง
๒. การนัดประชุมทุกวันที่ ๕ ของเดือน ซึ่งเป็นช่วงต้นเดือน พระสังฆาธิการมักจะติดภารกิจ	๒. ให้ปรับเวลาเป็นทุกวันที่ ๒๐ หรือ ทุกวันที่ ๒๕ ของเดือนแทน
๓. สถานที่ประชุมไกลเกินไปสำหรับบางตำบล ซึ่งอยู่ในพื้นที่ห่างไกล ทำให้มาประชุมได้ไม่ตรงตามเวลาที่กำหนด	๓. ควรจัดให้มีการประชุมสัญจร โดยทุกตำบลผลัดเปลี่ยนกันเป็นเจ้าภาพ

๔.๔.๓ ด้านการไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ลบล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติ

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขุปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ลบล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๕

ตารางที่ ๔.๒๕ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขุปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ลบล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติ

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. วัดหลายแห่งยังไม่มีระเบียบปฏิบัติของวัด	๑. ให้เจ้าคณะปกครองกวตขันให้มีให้ครบ
๒. บางวัดกำหนดระเบียบปลีกย่อยมากเกินไป	๒. ให้ตั้งระเบียบโดยอิงพระธรรมวินัยเป็นหลัก
๓. การบริหารงานคณะสงฆ์บางครั้งเหมือนกับ ล้อนอกกรอบของพระธรรมวินัย	๓. ต้องระมัดระวังถือพระธรรมวินัยเป็นหลัก ให้ปรึกษาเจ้าคณะปกครองก่อนทุกครั้ง

๔.๔.๔ ด้านภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักสิกขาปฏิบัติ ธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๖

ตารางที่ ๔.๒๖ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักสิกขาปฏิบัติ ธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. เจ้าอาวาสที่อายุกาลพรรษามากกว่าเจ้าคณะปกครอง มักจะไม่ค่อยปฏิบัติตามคำสั่ง	๑. ให้เจ้าคณะปกครองใช้วิธีขอความร่วมมือ แทนการสั่งการ
๒. พระภิกษุใหม่ไม่รู้จักเจ้าคณะปกครอง ทำให้ดูเหมือนไม่ให้ความเคารพนับถือ จะเกรงใจเฉพาะเจ้าอาวาสของตนเท่านั้น	๒. ควรจัดให้มีกิจกรรมอบรมหรือสัมมนาแก่พระภิกษุใหม่อย่างน้อยเดือนละครั้ง เพื่อให้พระภิกษุใหม่ได้พบปะเจ้าคณะปกครองและเพื่อนสหธรรมิกต่างวัดมากขึ้น
๓. พระเถระที่สามารถอบรมสั่งสอนพระภิกษุสามเณร ให้ปฏิบัติถูกต้องตามพระธรรมวินัยอย่างแท้จริงยังมีน้อยเกินไป	๓. ให้ขอความร่วมมือจากเจ้าคณะปกครองระดับสูง จัดการอบรมเพิ่มความรู้ให้แก่พระสังฆาธิการ โดยเน้นในเรื่องพระธรรมวินัย

๔.๔.๕ ด้านการไม่ลู่อ่านาจัดค้นหาคือความอยากที่เกิดขึ้น

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขุปรินิย
 ธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการไม่ลู่อ่านาจัดค้นหาคือความ
 อยากที่เกิดขึ้น รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๗

ตารางที่ ๔.๒๗ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขุปรินิ
 หานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการไม่ลู่อ่านาจัดค้นหา
 คือความอยากที่เกิดขึ้น

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. เวลาขอตำแหน่งหรือสมณศักดิ์ มักจะมีผู้ เหมาะสมมากกว่าตำแหน่งที่มีอยู่ หรือมีผู้ที่ ผลงานไม่ถึงแต่คิดว่าตนเองเหมาะสม	๑. ควรมีการประเมินผลการบริหารงานของ พระสังฆาธิการ โดยให้คณะสงฆ์นอกพื้นที่ เป็นผู้ดำเนินการประเมินอย่างเป็นกลาง
๒. เจ้าอาวาสบางวัดเอาแต่ใจตนเอง ใครขัดใจ ไม่ได้	๒. ก่อนแต่งตั้งเจ้าอาวาสควรจะมีการทดสอบ วุฒิภาวะทางอารมณ์ด้วย
๓. ยังมีพระภิกษุสามเณรออกเรียไรโดยไม่มี หนังสืออนุญาตจากเจ้าคณะปกครองเหนือตน	๓. เจ้าอาวาสควรดูแลสอดส่องพระภิกษุ สามเณรภายในวัดของตนอย่างทั่วถึงกว่านี้

๔.๔.๖ ด้านการยืมดีในเสนาสนะป่า

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาขุปรีหานิย
 ธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการยืมดีในเสนาสนะป่า
 รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๘

ตารางที่ ๔.๒๘ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาขุปรี
 หานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการยืมดีในเสนาสนะ
 ป่า

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. หลายวัดตัดต้นไม้ใหญ่ทิ้ง เพื่อสร้างอาคารใหม่ ทำให้อากาศร้อนมาก	๑. ควรส่งเสริมให้ปลูกต้นไม้เพิ่มเติมหรือทดแทนของเดิมที่ถูกตัดไป
๒. การขอเจ้าอาวาสเพื่อไปอยู่ปริวาสหรือไปชุดงค์ มักจะไม่ค่อยได้รับการอนุญาต	๒. ขอให้เจ้าคณะปกครองวางระเบียบเพื่อสนับสนุนการอยู่ปริวาสหรือการออกชุดงค์
๓. การขอพันธุ์ไม้จากหน่วยงานป่าไม้ ต้องทำหนังสือขอทุกครั้ง ทำให้ยุ่งยากเสียเวลามาก เพราะเจ้าอาวาสทำหนังสือราชการไม่เป็น	๓. ให้ทางสำนักงานเจ้าคณะอำเภอรวบรวมจำนวนและชนิดของพันธุ์ไม้ที่ต้องการ แล้วทำหนังสือขอรวมกันไปเลยทีเดียว

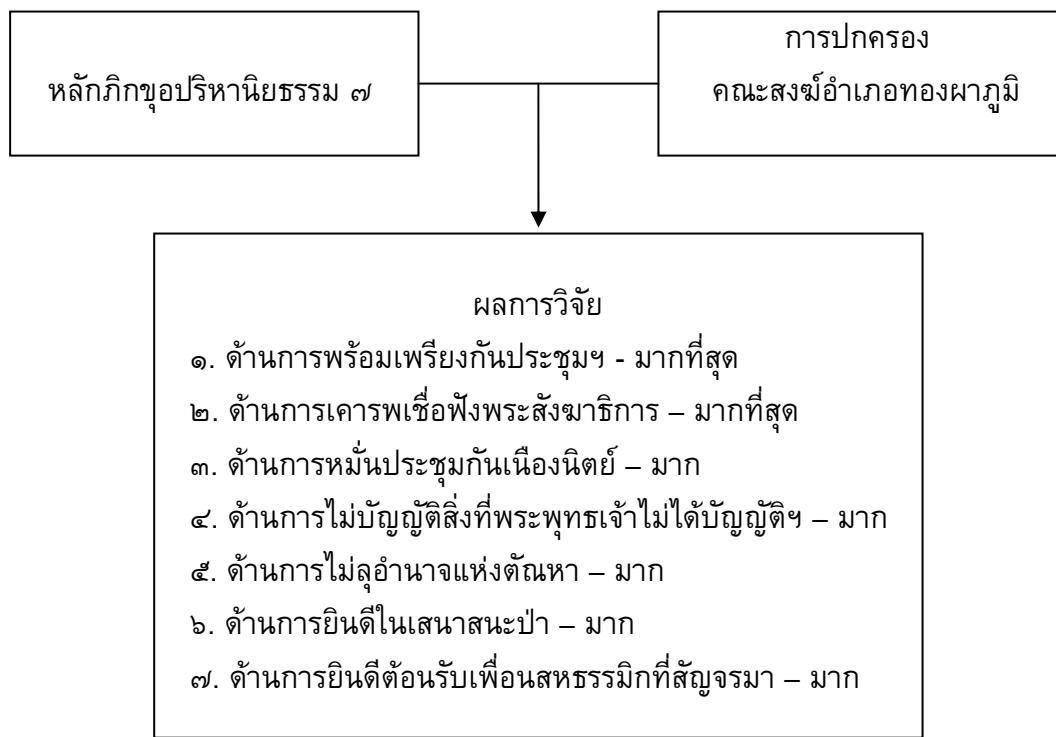
๔.๔.๗ ด้านภิกษุยังตั้งสติไว้ภายในว่า “ทำอย่างไรเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลงาม ที่ยังไม่มาพึงมา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก”

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักสิกขาปฏิบัติ ธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านภิกษุยังตั้งสติไว้ภายในว่า “ทำอย่างไรเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลงาม ที่ยังไม่มาพึงมา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก” รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๙

ตารางที่ ๔.๒๙ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการปกครองคณะสงฆ์ ตามหลักสิกขาปฏิบัติ ธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านภิกษุยังตั้งสติไว้ภายในว่า “ทำอย่างไรเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลงาม ที่ยังไม่มาพึงมา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก”

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. พระอาคันตุกะจำนวนมากยังเป็นพระภิกษุใหม่ มักจะทำผิดพลาดระเบียบวินัยเสมอ	๑. ให้เจ้าอาวาสตรวจหนังสือสุทธิหรือหนังสือรับรองทุกครั้ง ก่อนที่จะตัดสินใจรับเข้าพัก
๒. พระอาคันตุกะบางรูปไม่ปฏิบัติตามระเบียบวัด เมื่อตักเตือนก็แสดงความไม่พอใจ	๒. ให้แจ้งกฎระเบียบของวัดก่อนทุกครั้ง ถ้าปฏิบัติตามไม่ได้ก็ไม่รับเข้าพัก
๓. พระภิกษุรุ่นใหม่มักมีความรู้เรื่องของคอมพิวเตอร์ แต่เจ้าอาวาสห้ามไม่ให้ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ทั้งที่มีประโยชน์มาก	๓. ส่งเสริมให้เจ้าอาวาสเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้ในการบริหารจัดการวัด โดยนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการพัฒนาวัดให้มากขึ้น

๔.๕ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย

แผนภาพที่ ๕.๑ แสดงการสรุปองค์ความรู้จากการวิจัย

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาบริหารนิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาบริหารนิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ๒) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาบริหารนิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาบริหารนิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาแบบเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ พระสงฆ์ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ทั้งหมด ๔๑๑ รูป เลือกสุ่มตัวอย่างมาจำนวน ๒๐๑ รูป โดยใช้การสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) จำแนกตามตำบล และทำการเก็บข้อมูลความคิดเห็นด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลตั้งแต่วันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๔ ถึง วันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๔ รวมระยะเวลา ๑ เดือน

เมื่อได้แบบสอบถามกลับคืนมาแล้ว ได้ทำการตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ และใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยประมวลผลและวิเคราะห์หาค่าสถิติต่าง ๆ คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อบรรยายข้อมูลคุณลักษณะส่วนบุคคลหรือตัวแปรต้น ค่า F-test (One-way ANOVA) ทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป และค่า t-test เพื่อทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยสองกลุ่ม ทำให้สามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และเสนอแนะ ได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

พระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยส่วนใหญ่มีอายุ ๓๑ - ๔๐ ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๗ ในด้านพรรษา กลุ่มตัวอย่างที่พรรษาน้อยกว่า ๕ พรรษามีจำนวนสูงสุด คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๘ ในด้านวุฒิการศึกษาสามัญ กลุ่มตัวอย่างมีวุฒิต่ำกว่าปริญญาตรีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๗๗.๖ ในด้านวุฒิการศึกษาทางธรรม กลุ่มตัวอย่างมีวุฒินักธรรมเอกมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๒ ด้านวุฒิการศึกษาทางบาลี ส่วนใหญ่แล้วจะไม่มีวุฒิจนถึงร้อยละ ๙๓.๐

๕.๑.๒ ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุ อธิปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

ความคิดเห็นของพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่าง ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุ
อธิปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ในภาพรวมแล้วอยู่ใน
ระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๓๐$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นเกี่ยวกับ
การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอธิปหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัด
กาญจนบุรี อยู่ในระดับมากที่สุดอยู่ ๒ ด้าน คือ ด้านที่ ๔ ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆมนตรี
เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง ($\bar{X} =$
 ๔.๖๓) และด้านที่ ๒ การพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียง
กันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ ($\bar{X} = ๔.๖๐$) ส่วนอีก ๕ ด้านที่เหลือนั้น พระสงฆ์มีความคิดเห็นอยู่ใน
ระดับมาก

เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละด้านในหัวข้อย่อยแล้วพบว่า ด้านที่ ๑ การหมั่นประชุม
กันเนื่องนิตย์ โดยภาพรวมของการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๓$) เมื่อพิจารณาราย
ละเอียดในแต่ละข้อพบว่า ข้อที่ ๔ ท่านได้จัดการประชุมเพื่อจัดทำโครงการหรือการร่างนโยบาย
อันก่อให้เกิดความมั่นคงทางคณะสงฆ์นั้น พระสงฆ์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนข้อ
อื่น ๆ อยู่ในระดับมาก

ด้านที่ ๒ การพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียง
กันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวมของ
การปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๖๐$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า กลุ่ม
ตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ

ด้านที่ ๓ การไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธรเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรง
บัญญัติไว้ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติ โดยภาพรวมของ
การปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๒๖$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า กลุ่ม
ตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ

ด้านที่ ๔ ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆมนตรี เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือ
ภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง โดยภาพรวมของการปฏิบัติอยู่ใน
ระดับมาก คือ ข้อที่ ๔ การนำหลักคำสอน วิธีการ และแนวทางการปฏิบัติอันเป็นประโยชน์ของ
พระเถระเหล่านั้นไปเผยแผ่ ส่วนข้อที่เหลืออื่น ๆ อยู่ในระดับมากที่สุด

ด้านที่ ๕ การไม่ลุอำนาจตัณหาคือความอยากที่เกิดขึ้น โดยภาพรวมของการปฏิบัติ
อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๔๕$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า พระสงฆ์กลุ่ม
ตัวอย่างมีการประเมินตัวเองในข้อที่ว่า ท่านทำหน้าที่โดยไม่มุ่งหวังถึงลาภสักการะ และในข้อ
ที่ว่า ท่านทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ส่วนรวม ไม่ใช่เพื่อตนเอง ทั้งสองข้ออยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} =$

๔.๖๒) และ ($\bar{X}=๔.๖๔$) ส่วนอีกสองข้อคือ ท่านควบคุมจิตใจมิให้ลุแก่อำนาจโทสะ เมื่อมีเข้ามาให้ขุนเคืองใจ และท่านมีสติสัมปชัญญะกำกับในการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๒๔$) และ ($\bar{X}=๔.๓๐$)

ด้านที่ ๖ การยินดีในเสนาสนะป่า โดยภาพรวมของการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๘๘$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ด้านที่ ๗ ภิกษุยังตั้งสติไว้ภายในว่า “ทำอย่างไร เพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลงาม ที่ยังไม่มาพึงมา ท่านที่มาแล้ว พึงอยู่อย่างผาสุก” โดยภาพรวมของการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}= ๔.๔๒$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

๕.๑.๓ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุขุอปรีหานิยธรรม ๗ ของพระสงฆ์ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการปกครองคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรีตามหลักภิกขุขุอปรีหานิยธรรม ๗ ของพระสงฆ์ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล สามารถตอบสนองสมมติฐานที่ตั้งไว้ดังรายละเอียดในตารางที่ ๕.๑

ตารางที่ ๕.๑ สรุปผลการทดสอบสมมติฐานของการวิจัย

ตัวแปรอิสระ	ผลการทดสอบ	
	ยอมรับสมมติฐาน	ปฏิเสธสมมติฐาน
ปัจจัยส่วนบุคคล		
- อายุ	✓	
- พรรษา		✓
- วุฒิการศึกษาสามัญ	✓	
- วุฒิการศึกษาทางธรรม	✓	
- วุฒิการศึกษาทางบาลี		✓

๑. ปัจจัยด้านอายุ

เมื่อเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการปกครองคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของพระสงฆ์ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามอายุของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ (Sig. = .๐๐๑) จึงยอมรับสมมติฐานของการวิจัย

๒. ปัจจัยด้านอายุพรรษา

เมื่อเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการปกครองคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของพระสงฆ์ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามพรรษาของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าไม่แตกต่างกัน (Sig. = .๕๕๕) จึงปฏิเสธสมมติฐานของการวิจัย

๓. ปัจจัยด้านการศึกษาระดับมัธยม

เมื่อเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการปกครองคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของพระสงฆ์ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามการศึกษาระดับมัธยมของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ (Sig. = .๐๓๐) จึงยอมรับสมมติฐานของการวิจัย

๔. ปัจจัยด้านวุฒิการศึกษาทางธรรม

เมื่อเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการปกครองคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของพระสงฆ์ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามการศึกษาทางธรรมของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ระดับความคิดเห็น มีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษาทางธรรมอย่างมีนัยสำคัญ (Sig. = .๐๑๔) จึงยอมรับสมมติฐานของการวิจัย

๕. ปัจจัยด้านวุฒิการศึกษาทางบาลี

เมื่อเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการปกครองคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ตามหลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ของพระสงฆ์ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามการศึกษาทางบาลีของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าไม่แตกต่างกัน (Sig. = .๗๕๙) จึงปฏิเสธสมมติฐานของการวิจัย

๕.๒ การอภิปรายผลการวิจัย

๕.๒.๑ การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาขุปรีหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์ อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยรวม

จากการผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี มีความคิดเห็นว่าการปกครองคณะสงฆ์ในพื้นที่ของตน เป็นไปตามหลักกติกาขุปรีหานิยธรรม ๗ อยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกเป็นข้อย่อย ๗ ข้อ ยังมี ๒ ข้อที่อยู่ในระดับมากที่สุด คือ ข้อ ๒) การพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์พึงทำ โดยคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ให้ความสำคัญในการประชุมแต่ละครั้ง โดยพร้อมที่จะสละเวลาของตนเพื่อเข้าร่วมประชุม และร่วมกิจกรรมของคณะสงฆ์เป็นอย่างดี และข้อ ๔) การให้ความเคารพเชื่อฟังภิกษุผู้เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก คณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี เคารพในภิกษุผู้มากพรรษากว่าตามพระธรรมวินัย ให้ความสำคัญยำเกรงในพระสังฆาธิการชั้นผู้ใหญ่ และพร้อมที่จะดำเนินการตามคำสั่งเจ้าคณะผู้ปกครองเหนือตนขึ้นไปเสมอเมื่อได้รับคำสั่ง ทั้งยังนำหลักคำสอน วิธีการ และแนวทางปฏิบัติอันเป็นประโยชน์ของพระเถระผู้ใหญ่ไปเผยแพร่ด้วย

อีก ๕ ข้อที่คณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี มีความคิดเห็นว่าการปกครองเป็นไปตามหลักกติกาขุปรีหานิยธรรม ๗ อยู่ในระดับมาก คือ ๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ คณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี มีการประชุมพระภิกษุสามเณรภายในพื้นที่ปกครองอย่างน้อยเดือนละครั้ง เพื่อประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ซึ่งได้รับมอบหมายภายในเขตปกครองบ้าง เพื่อจัดทำโครงการหรือร่างนโยบายอันก่อให้เกิดความมั่นคงทางคณะสงฆ์บ้าง ทั้งยังมีการร่วมประชุมระหว่างคณะสงฆ์กับชุมชนอยู่เนือง ๆ เพื่อการร่วมมืออันดีระหว่างวัดกับชุมชน

ข้อ ๓) การไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติ คณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ออกกฎระเบียบโดยคำนึงถึงความถูกต้องเหมาะสมตามพุทธบัญญัติ และปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ทั้งยังถือพระวินัยเป็นบรรทัดฐานในการบริหารงาน โดยรวมถึงการลงโทษภิกษุสามเณรได้ปกครองโดยสมควรตามพระพุทธบัญญัติด้วย

ข้อ ๕) การไม่ลุอำนาจัดตนหา คือความอยากที่เกิดขึ้น คณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ได้ยึดถือปฏิบัติอยู่แล้วในฐานะพระสงฆ์แห่งพระพุทธศาสนา ผู้บวชเข้ามาเพื่อหาหนทางดับกิเลส จึงมุ่งกระทำการใด ๆ โดยคำนึงถึงประโยชน์แห่งส่วนรวม มิได้มุ่งหวังประโยชน์ส่วนตัวหรือกระทำด้วยโลภะ ทั้งยังดำเนินการต่าง ๆ ด้วยสติสัมปชัญญะ มิให้อำนาจโทสะมามีผลได้

๖) การยืมดีในเสนาสนะป่า คณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี มีการส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าไม้ และยังชักจูงให้ประชาชนได้ตระหนักถึงการรักษาธรรมชาติ ทั้งยังส่งเสริมให้มีการฟื้นฟูธรรมชาติภายในวัด โดยการร่วมมือกันระหว่างคณะสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกา และส่งเสริมให้มีการปฏิบัติ ถือนิเวศน์หรือโคนไม้เป็นจุดตั้งวัดตามโอกาสอันสมควรด้วย

๗) การที่ภิกษุตั้งสติไว้ภายในว่า “ทำอย่างไร เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลงามที่ยังไม่มาฟังมา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก” คณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ทำการปรับปรุงทัศนียภาพของวัดให้เป็นสัปปายะ เพื่อต่อการปฏิบัติธรรม ให้การต้อนรับและปฏิบัติต่อพระภิกษุผู้จรมาด้วยดีเสมอ และยังมีระเบียบในการลงโทษต่อพระภิกษุผู้ทุศีล มิให้ปลอมปนมารบกวน สร้างความเสื่อมเสียแก่พระภิกษุอื่น ๆ ได้

๕.๒.๒ ระดับการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการปกครองคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ตามหลักสิกขาปฏิบัติของพระสงฆ์ ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามตัวแปรอิสระ

๑. พระสงฆ์ที่มีอายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักสิกขาปฏิบัติของพระสงฆ์ ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรีแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูปลัดรัชชตบดินทร์ กนฺตญาณมุนี^๑ เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ต่อกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เฉพาะกรณีศึกษาพระสงฆ์เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร” ซึ่งผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุแตกต่างกัน มีความเห็นต่อการร่วมต่อกิจกรรมพระพุทธศาสนาต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๕

การที่พระสงฆ์ในช่วงอายุ ๓๑ – ๔๐ ปี เห็นว่า การปกครองของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี มีความสอดคล้องกับหลักสิกขาปฏิบัติของพระสงฆ์ ๗ มากกว่าพระสงฆ์ในช่วงอายุ ๒๐ – ๓๐ ปี อธิบายได้ว่า ช่วงที่เก็บข้อมูลนั้นยังไม่ออกพรรษา มีพระนวกะที่บวชตามประเพณีเมื่ออายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ เป็นจำนวนมากกว่าช่วงเวลาปกติ พระสงฆ์เหล่านี้ยังใหม่ต่อกฎระเบียบและการปกครองของวัด จึงมีผลต่อการประเมินความคิดเห็นด้วย

๒. พระสงฆ์ที่มีอายุพรรษาแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักสิกขาปฏิบัติของพระสงฆ์ ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรีไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธ

^๑พระครูปลัดรัชชตบดินทร์ กนฺตญาณมุนี, “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ต่อกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เฉพาะกรณีศึกษาพระสงฆ์เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม), (บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๙) หน้า ๗๑.

สมมติฐานที่ตั้งไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาอุทัย พลเทโว^๒ เรื่อง “ภาวะผู้นำกับการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส: ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสที่มีพรรษาแตกต่างกันตามทัศนะของพระภิกษุ ไวยาวัจกร และอุบาสกอุบาสิกา โดยภาพรวมและรายด้าน พบว่าไม่มีความแตกต่างกัน

๓. พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักสิกขุปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของพระมหาชวลิต ชาตเมธี^๓ เรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์: ศึกษาเฉพาะกรณีพระสงฆ์ในจังหวัดภูเก็ต” ที่พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญ แตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในจังหวัดภูเก็ตโดยรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

แต่ทั้งนี้ ยังไม่สามารถสรุปได้ว่า วุฒิการศึกษาสามัญมีผลต่อความคิดเห็นในกรณีนี้ อย่างแท้จริงหรือไม่ เนื่องจากพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษามากกว่าปริญญาตรีถึงร้อยละ ๔๘.๙ กระจุกตัวอยู่แต่ในพื้นที่ปกครองตำบลท่าขนุนเขต ๒ ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าในตำบลท่าขนุนเขต ๒ มีการปกครองตามหลักสิกขุปริหานิยธรรม ๗ มากกว่าพื้นที่อื่นจริง หรือว่าทั้งวุฒิการศึกษาสามัญและพื้นที่ปกครองเป็นปัจจัยร่วมที่มีผลต่อความคิดเห็นก็ได้

๔. พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักสิกขุปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ถึงร้อยละ ๕๘.๒ มีวุฒินักธรรมเอก การศึกษานักธรรม เป็นการศึกษาระบบวินัยในภาษาไทย ที่ช่วยให้ภิกษุผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา สามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึง อันเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป เมื่อพระภิกษุที่มีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยเป็นอย่างดี จึงมีความคิดเห็นแตกต่างจากพระภิกษุที่ไม่มี

^๒ พระมหาอุทัย พลเทโว, “ภาวะผู้นำกับการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส: ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (บริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๙) หน้า ๗๓.

^๓ พระมหาชวลิต ชาตเมธี, บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต, ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์) (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒, หน้า ๑๐๒.

วุฒิอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาอานนท์ อานนโท^๔ เรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักภิกขุพรหานิยธรรม ๗” ที่พบว่า พระสงฆ์ที่มีการศึกษาทางธรรมแตกต่างกัน มีระดับการนำหลักภิกขุพรหานิยธรรม ๗ มาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดชุมพร แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๖. พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาทางบาลีแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักภิกขุพรหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระณัฐพล จิตธิมโม^๕ เรื่อง “การบริหารงานวัดโดยประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร” ที่พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาบาลีแตกต่างกันมีความคิดเห็น เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานวัดโดยรวมต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

แต่ในการวิจัยนี้ กลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิทางเปรียญธรรมมีน้อยเพียงร้อยละ ๗ จึงอาจจะยังไม่เพียงพอต่อการวัดความแตกต่างทางความคิดเห็น ควรที่จะมีการทำวิจัยเพิ่มเติมในโอกาสต่อไป

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่องการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุพรหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุพรหานิยธรรม ๗ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. มหาเถรสมาคมควรมีการกำหนดหลักภิกขุพรหานิยธรรม ๗ ให้เป็นพันธกิจ และเป็นรูปแบบในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อให้เกิดเป็นรูปธรรมและนำไปปฏิบัติได้จริง

๒. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรเสนอให้มีการกำหนดรูปแบบเพื่อยกระดับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ทันต่อสถานการณ์และสอดคล้องกับการบริหารงานของรัฐ อันจะทำให้คณะสงฆ์มีความก้าวหน้าและทันต่อเหตุการณ์มากขึ้น

^๔ พระมหาอานนท์ อานนโท, การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักภิกขุพรหานิยธรรม ๗, ปรินญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์) (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒, หน้า ๗๘.

^๕ พระมหาณัฐพล จิตธิมโม, “การบริหารงานวัดโดยประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”, ปรินญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์) (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒, หน้า ๗๓ - ๗๕.

๓. เจ้าคณะปกครองระดับสูง เช่น เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค ควรกำหนดให้มีการตรวจสอบ ประเมินผล วัดมาตรฐานการบริหารงานของพระสังฆาธิการโดยการนำหลักภิกขุอุปริหานิยธรรม ๗ ไปประยุกต์ใช้เพื่อเป็นระเบียบแบบแผนที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

ดังที่กล่าวมาแล้ว ว่าหลักภิกขุอุปริหานิยธรรม ๗ เป็นธรรมอันยังมีให้เกิดความเสื่อม ดังนั้น การจะธำรงพระพุทธศาสนาให้ครบ ๕,๐๐๐ ปีตามพระพุทธพยากรณ์ จึงควรนำหลักการนี้มาใช้ในการปกครองสงฆ์ให้ได้มากที่สุดทั้งคุณภาพและปริมาณ

๑. ในด้านการหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์นั้น ควรเพิ่มระยะเวลาในการประชุมเป็นอย่างน้อยเดือนละ ๒ ครั้ง เพื่อให้พระสงฆ์สามารถติดตามข่าวคราวจากทางการคณะสงฆ์อย่างทันเหตุการณ์ จะได้มีทัศนวิสัยที่กว้างไกล สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พุทธธรรมได้

๒. ในด้านการพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำนั้น ควรจัดให้มีการประชุมสังฆจรเพื่อที่จะได้หมั่นเวียนกันประชุมในเขตปกครองของแต่ละตำบล หรืออาจจะทดลองจัดการประชุมทางโทรศัพท์ดูบ้างก็ได้

๓. ในด้านการไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติขึ้น ไม่ถอนสิ่งที่พระองค์บัญญัติไว้แล้ว สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบทตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ ข้อนี้เป็นสิ่งสำคัญที่สุดเนื่องจากเป็นสิ่งที่บ่งถึงความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นการกำหนดกฎเกณฑ์กติกาใด ๆ ขึ้นมาใช้ในเขตปกครองก็ดี หรือในแต่ละวัดก็ดี ให้อิงพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ

๔. ในด้านการภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง ในข้อนี้เป็นจารีตของพระพุทธศาสนาที่ถือปฏิบัติมาากันเป็นเวลาช้านาน และมีอยู่ในพระธรรมวินัยอยู่แล้ว ฉะนั้นควรส่งเสริมให้ประพฤติปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระพุทธศาสนา

๕. ด้านการไม่ลู่อำนาจัดตนหาคือความอยากที่เกิดขึ้นนั้น ควรให้มีการประเมินผลงานของพระสังฆาธิการ โดยคณะสงฆ์จากนอกพื้นที่ เพื่อตัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการแต่งตั้งหรือเลื่อนสมณศักดิ์ หรือให้เจ้าคณะปกครองเตรียมการล่วงหน้าให้พระสังฆาธิการแต่ละรูปสร้างผลงาน เพื่อการรับพระราชทานตั้งหรือเลื่อนสมณศักดิ์ตามลำดับอาวุโสก็ได้

๖. ด้านการยินดีในเสนาสนะป่า ควรที่จะให้มีการประสานงานร่วมกันกับภาครัฐและเอกชนให้มีการส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าและธรรมชาติ และให้ความรู้แก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติ อันจะทำให้เกิดผลดีแก่การปฏิบัติธรรมและเป็นการอนุเคราะห์ต่อการดำรงชีวิตของประชาชนทั่วไป

๗. ด้านภิกษุยังตั้งสติไว้ภายใน ว่า “ทำอย่างไร เพื่อนสพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลงามที่ยังไม่มาพึงมา ท่านที่มาแล้ว พึงอยู่อย่างผาสุก” ควรที่จะดำเนินการปฏิรูปภิกษุให้ภายในวัดของตนให้น่าอยู่อาศัยเพื่อปฏิบัติธรรม และมีฝ่ายปฎิคมต้อนรับพระอาคันตุกะผู้สัจจมาโดยเฉพาะ โดยให้เน้นเรื่องของการปฏิบัติตามระเบียบวินัยเป็นหลัก

จากผลการวิจัยการปกครองคณะสงฆ์ในพื้นที่ศึกษา มีความสอดคล้องกับหลักภิกษุอุปทานิยธรรม ๗ มาก แต่ที่น่าสนใจคือ ระดับการศึกษา ทั้งการศึกษาสามัญและการศึกษาทางธรรม น่าจะมีผลต่อความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักภิกษุอุปทานิยธรรม ๗ ไปในทางที่มากขึ้น ดังนั้น การจะส่งเสริมให้มีการนำหลักภิกษุอุปทานิยธรรม ๗ มาใช้ให้ได้มากขึ้นทั้งคุณภาพและปริมาณดังที่กล่าวมา จึงน่าจะกระทำโดยผ่านการศึกษา โดยอาจมีการร่างเป็นหลักสูตรการปกครองสำหรับสงฆ์ โดยยึดหลักภิกษุอุปทานิยธรรม ๗ เป็นแนวทางในการสร้างหลักสูตร หรือจัดให้มีภาคปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งอาจกำหนดการวัดผลการดำเนินงานที่สอดคล้องตามหลักภิกษุอุปทานิยธรรม ๗ ด้วย รวมถึงสนับสนุนให้พระภิกษุสงฆ์ได้รับการศึกษาด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านนันทกรรม ให้ได้มากและทั่วถึงขึ้น มาตรการต่าง ๆ เหล่านี้ น่าจะช่วยส่งเสริมให้มีการนำหลักภิกษุอุปทานิยธรรม ๗ ไปใช้ในการปกครองที่มากขึ้นอย่างเห็นผลเป็นรูปธรรมได้

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรจะเปลี่ยนสถานที่ในการดำเนินการวิจัยไปยังพื้นที่เขตการปกครองอื่น ๆ บ้าง

๒. ควรเลือกเวลาเก็บข้อมูลที่ไม่ตรงกับช่วงเข้าพรรษา เพื่อที่จะได้มีข้อเปรียบเทียบที่ชัดเจนว่า สถานภาพส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างในบางด้าน เช่น อายุและพรรษา ทำให้มีความคิดเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์แตกต่างกันอย่างแท้จริงหรือไม่ อย่างไร

๓. ต้องระมัดระวังในเรื่องของการใช้ภาษาด้วย เพราะในการวิจัยครั้งนี้พบว่า พระสงฆ์ในเขตปกครองบางตำบลซึ่งเป็นชาวไทยภูเขาและต่างด้าว อ่านภาษาไทยไม่ออก ฟังภาษาไทยไม่ค่อยเข้าใจ จึงทำให้เก็บข้อมูลได้ไม่สะดวก

๔. ปัจจัยเรื่องการศึกษาทั้งสามัญและทางธรรม ล้วนมีผลต่อความคิดเห็นของพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่าง อย่างมีนัยสำคัญ แต่การศึกษาทางบาลีมีกลุ่มตัวอย่างจำนวนน้อยเกินไป หากต้องการวัดผลของปัจจัยด้านการศึกษาทางบาลีที่มีผลต่อความคิดเห็นของพระสงฆ์ อาจต้องกำหนดกลุ่มตัวอย่างใหม่ หรือเปลี่ยนประชากรใหม่ เช่นทำการวิจัยในโรงเรียนบาลีก็ได้

๕. ควรที่จะเปลี่ยนหลักธรรมที่ใช้ในการวิจัย เพื่อเป็นการส่งเสริมการนำหลักธรรมอื่น ๆ ไปประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ด้วย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

การศาสนา, กรม. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระศาสนา.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. การปกครองคณะสงฆ์ไทย;

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในรอบศตวรรษ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, สำนักงาน. กฎมหาเถรสมาคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕.

เลขาธิการคณะรัฐมนตรี ,สำนัก. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๗๙ ตอนที่ ๑๑๕ ก ฉบับพิเศษ
๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราช
กิจจานุเบกษา, ๒๕๒๓.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. วินัยมุข เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๓๐.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗.

พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินฺโน). ธรรมญาณนิพนธ์: ๑๐๐ ปีพระพุทธวรญาณ. พิมพ์
ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่
๑๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ). **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พระเทพดิลก (ระแบบ จิตฺตฺวาณฺโณ). **ธรรมปริทรรศน์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต). **การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๔.
- พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), ดร.ระวี ภาวิไล. **พุทธบริษัท กับ พระธรรมวินัย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒.
- พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒.
- พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล). **การบริหารวัด**. พิมพ์ครั้งที่ ๗ . นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.
- พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์สุรวัดน์, ๒๕๔๓.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **ตำนานปกครองคณะสงฆ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๕.
- ไชย ณ พล. **การปกครองของพระพุทธเจ้าระบอบธรรมาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๓๗.
- นนท์ ธรรมสถิตย์. **พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เอดิสัน, ๒๕๓๓.
- สง่า หล่อสำราญ. **ตำนานพระพุทธสาวก**. กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๔๑.
- สมบุญ ณ สุขสำราญ. **พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงการเมืองและสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.
- สุนทร ณ รังษี. **สถาบันทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ รัฐศาสตร์แนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๐.
- สุวริย์ ศิริโกภาภิรมย์. **การวิจัยทางการศึกษา**. ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖.

แสง อุดมศรี. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

(๒) งานวิจัย

พระมหาภุชญา ฐานโกโร. ทศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** (คณะพัฒนาสังคม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์). ๒๕๔๐.

พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม. “บทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). ๒๕๓๗.

พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย). “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). ๒๕๔๔.

พระมหาบุญมี อธิปัญโญ. บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี : พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน). **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.** (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย). ๒๕๔๔.

พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี. ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาคม. **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). ๒๕๔๓.

พระมหาสัญญา ปญฺญาวิจิตโต. การศึกษารูปแบบและแนวทางในการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.) ๒๕๔๓.

พระมหาอานนท์ อานนฺโท. บริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.) ๒๕๕๒.

พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญฺโญ. “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์.** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). ๒๕๕๑.

พระปลัดเกียรติศักดิ์ ตนฺติธโร. “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดกระบี่”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์). ๒๕๓๘.

พระกิตติศักดิ์ โสธรโร. “บทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). ๒๕๓๙.

พระชนดล นาคสุวรรณโณ. “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). ๒๕๕๑.

กฤษฎา มมตะขบ. “ทัศนคติของพระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ต่อโครงสร้างอำนาจการปกครองวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕”. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่). ๒๕๔๓.

ธัญพร พงษ์โสภณ. บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น (ศึกษากรณี พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสจังหวัดกาญจนบุรี). วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิตมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน). (คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์). ๒๕๓๙.

ธานินทร์ สุทธิบุญชร. “ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน : ศึกษาเฉพาะกรณี ฝ่ายการพนักงาน บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)”. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสาขารัฐศาสตร์. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง). ๒๕๔๓.

นวรรตน์ สุวรรณผ่อง. “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ไทยกับงานสังคมสงเคราะห์จิตเวช : ศึกษากรณีวัดที่มีสำนักสมถวิปัสสนากรรมฐานเขตกรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต. (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์). ๒๕๒๔.

พฤกษา พุทธิรักษ์. “การบริหารจัดการสหกรณ์การเกษตรตามหลักสังคหวัตถุ ๔ : กรณีศึกษาสหกรณ์การเกษตรในเขตจังหวัดนครนายก”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). ๒๕๕๑.

พัชรินทร์ นาคบุญ. “การบริหารจัดการติดตามภาระหนี้ของธนาคารตามหลักพุทธธรรม”. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). ๒๕๕๑.

พินิจ ลาภานานนท์. “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท. โครงการหนังสือเล่มสถาบันวิจัยสังคม” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย). ๒๕๒๙.

อรดี สุทศศรี. “ประสิทธิภาพการทำงานของคณะกรรมการการสามัญประจำสภาผู้แทนราษฎร”.

ค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. (สาขาวิชานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม). ๒๕๕๗.

มานิตา สุขสำราญ. “การศึกษาพฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว”. **วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). ๒๕๕๘.

ราชันย์ ธงชัย. “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการในการลงบัญชีทหารกองเกินตามแนวสัณทิว ๔ ของหน่วยงานสวัสดิ์อำเภอเมือง จังหวัดระยอง”. **วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). ๒๕๕๑.

วิชัย ทศพรทรงชัย. “ปัจจัยที่มีผลต่อการเพิ่มผลการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ ศึกษาเฉพาะสาขาวิชาชีพวินิจัย ฝ่ายรังสีวิทยา โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย”. **ภาคินิพนธ์บัณฑิตศึกษาโครงการบัณฑิตศึกษาพัฒนาทรัพยากรมนุษย์.** (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์). ๒๕๕๙.

(๓) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์

กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๕๒

ประกาศสำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครองกระทรวงมหาดไทย เมื่อ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๐.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโณ). **เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา.** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๐). หน้า ๓ – ๕.

สถิติวัดจากสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดกาญจนบุรี พ.ศ. ๒๕๕๔.

สถิติจากบันทึกข้อมูลการอบรมพระนวกะ คณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๓.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **รายงานการเสวนา เรื่องบทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย,** ๒๕๕๓.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **สาระสำคัญของภารกิจแต่ละด้าน.** ม.ป.ป. (เอกสารอัดสำเนา).

๒. ภาษาอังกฤษ :

(I). Books

Luther Gulick and Lyndall Urwick. **Papers on the Science of Administration.**

New York : Institute of Public Administration, 1937.

Price, Alan, **Human Resource Management,** In a Business Context, 2 edition.

London : Thomson Learning, 2004.

(II) Journal

Cronbach, Lee J. **Essentials of psychological testing.** 4th ed. (New York : Harper & Row, 1971): 67

ภาคผนวก

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดไร่ขิง

โทร., โทรสาร ๐๓๔-๓๒๖-๙๑๒

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๕)/๐๑๐

วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขออนุมัติตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.ยุทธนา ปราณีต

ด้วย พระครูธรรมธรเล็ก สุทธิมปณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๗๓๔๐๔๘๔๘ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกายุทธนิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ดร.ยุทธนา ปราณีต

(ดร.ยุทธนา ปราณีต)
๑๗.๖.๕๔

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดไร่ขิง

โทร., โทรสาร ๐๓๔-๓๒๖-๙๑๒

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๕)/๐๑๐

วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขออนุมัติตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัชชนันท์ อิศรเดช

ด้วย พระครูธรรมธรเล็ก สุธมมปณฺโญ รักษาสถาบันนิสิต ๕๒๗๓๔๐๕๔๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาขุปรีหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ดร.รัชชนันท์ อิศรเดช
13/7/54

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดไร่ขิง

โทร., โทรสาร ๐๓๔-๓๒๖-๙๑๒

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๕)/๐๑๐

วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขออนุมัติตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประสิทธิ์ ทองอุ่น

ด้วย พระครูธรรมธรเล็ก สุธมมปญโญ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๗๓๔๐๔๘๔๘ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขุปรินิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดไร่ขิง

โทร., โทรสาร ๐๓๔-๓๒๖-๙๑๒

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๕)/๐๑๐

วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขออนุมัติตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

นมัสการ พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ผศ.

ด้วย พระครูธรรมธรเล็ก สุธรรมปญโญ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๗๓๔๐๔๘๔๘ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุ์อุปทานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดไร่ขิง

โทร., โทรสาร ๐๓๔-๓๒๖-๙๑๒

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๕)/๐๑๐

วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ วันชัย สุขตาม

ด้วย พระครูธรรมธรเล็ก สุรุมพลโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๗๓๔๐๔๘๔๘ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุ์บริหารนิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

อาจารย์
5 มิ.ย. ๕๔

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๕)/๐๑๓

หน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ณ วัดไร่ขิง (พระอารามหลวง) ตำบลไร่ขิง
อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

๓๐ สิงหาคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม
การบ่มัสการ พระราชวิสุทธิเมธี ผู้อำนวยการห้องเรียน มจร วัดไชยชุมพลชนะสงคราม
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูธรรมธรเล็ก ฉายา สุธมฺมปญฺโญ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๗๓๔๐๔๘๔๘
นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปกครองของคณะสงฆ์อำเภอทองผา
ภูมิตามหลักกติกายุทธปริหานิยธรรม ๗” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระภิกษุสงฆ์ภายในสังกัดของ
พระคุณท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการ
เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถามในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์
ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน

นายอานนท์ นรมาตร โทร. ๐๘๙-๒๒๙-๔๑๙๔

บท. ๖

แบบคำร้องทั่วไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เรียน ผู้อำนวยการโครงการหลักสูตร พฐ.ม. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ข้าพเจ้า นาย อนุชา นาคาศัยนามสกุล นาคาศัย
 รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๓๓๕๐๕๕๕ชั้นปีที่ ๓สาขาวิชา บริหารธุรกิจ
 ที่อยู่ วัดท่าซุง ๒๓๕ หมู่ ๑แขวง/ตำบล ท่าซุงเขต/อำเภอ อุทัยธานี
 จังหวัด อุทัยธานีรหัสไปรษณีย์ ๖๑๑๕๐โทร ๐๕๙-๕๑๕-๒๕๓๒

มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ตรวจเครื่องมือวิจัย จากผู้เชี่ยวชาญดังต่อไปนี้

๑. ชื่อ นายสมชาย วัฒนศิริ นส. นามสกุล วัฒนศิริ ตำแหน่ง อาจารย์ประจำวิชา
สังกัด โรงเรียนวัดป่าสัก หมู่ ๖ ตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

๒. ชื่อ ผศ. ดร. ชัยชนะ นามสกุล อินทร์ ตำแหน่ง อาจารย์ประจำภาควิชา
 สังกัด คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
 จังหวัด ชลบุรี
 โทรศัพท์ ๐๙๐-๐๐๐๐๐๐๐๐
 อีเมล chaynace@bpu.ac.th

๓. ชื่อ ดร. มยุรฉัตร นามสกุล พานิช ตำแหน่ง อาจารย์ประจำภาควิชา
สังกัดคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม โรงเรียนราชประชานุเคราะห์

๔. ชื่อ นางสาวณัฏฐา นามสกุล สุระกานต์ ตำแหน่ง นางสาวณัฏฐา สุระกานต์
สังกัด คณะผู้บริหารโรงเรียนเทศบาลวัดสุทัศน์

๕. ชื่อ นาย ป. ใจดี นามสกุล ใจดี ตำแหน่ง นายช่าง
สังกัด กองช่างวิศวกรรม กองช่าง กองช่าง กองช่าง กองช่าง

จึงเรียน/นําสถาพรมาเพื่อโปรดพิจารณา

ลงชื่อ.....ผู้ยื่นคำร้อง
(~~นางสาวกัญญากร รัก~~ ปชช.ปจ.บ.)

ความเห็นประธานกรรมการ/กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

11/15/2014 12:15:00 PM 12/15/2014 12:15:00 PM

ลงชื่อ.....
(นางสาวพาริชาติ อินทนิล)

ความเห็นผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรฯ.

ลงชื่อ.....

(ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม)

...../...../.....

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๕)/๐๓๐

หน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ณ วัดไร่ขิง (พระอารามหลวง) ตำบลไร่ขิง
อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม

๑๔ กันยายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขออนุญาตขอทราบข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูวรกาญจนโชติ รองเจ้าคณะอำเภอดอนจาน
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูธรรมธรเล็ก ฉายา สุขุมมปัญญา รหัสนิติ ๕๒๗๓๔๐๔๔๔๘
นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาสถา
ปทานิพนธ์ ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอดอนจาน จังหวัดกาฬสินธุ์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระสงฆ์ในเขตปกครองของ
พระคุณท่าน จึงขออนุญาตจากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการ
เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถามในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์
ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุญาติให้พระครูธรรมธรเล็ก
สุขุมมปัญญา อภิเนนทร
ใบอนุญาติ

พระครูวรกาญจนโชติ
(พระครูวรกาญจนโชติ)

ผู้ประสานงาน

นายอานนท์ นรมาตร์ โทร. ๐๘๙-๒๒๙-๔๑๙๔

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บท.๖

แบบคำร้องทั่วไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์/การจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เรียน/นมัสการ ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์/การจัดการเชิงพุทธ

ข้าพเจ้า พระครูสมุห์... นามสกุล ...

รหัสประจำตัวนิสิต ... ชั้นปีที่ ... สาขาวิชา ...

ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง

การปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองพิเศษ...

The Sangha's government of Thongphaphum district,
Kanchanaburi province: According to the principle of
Bhikkhu Aparihaniya Dhamma VII

- มีความประสงค์ ☐ ขอตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์
☒ ขอตรวจบทคัดย่อภาษาไทย
☒ ขอตรวจบทคัดย่อภาษาอังกฤษ

จึงเรียน/นมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณา

ลงชื่อ ... ผู้ยื่นคำร้อง
(...)

ความเห็นของประธานที่ปรึกษา

...

ลงชื่อ ...
(...)

...

ความเห็นของกรรมการที่ปรึกษา

...

ลงชื่อ ...
(...)
...

ความเห็นของกรรมการที่ปรึกษา

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง การศึกษา...

สิ่งชื่อ

only when

0. म. वि. सं. म. वि. सं.
म. वि. सं. म. वि. सं.

คำสั่งของผู้อำนวยการหลักสูตรฯ

[illegible]

लग्न

Sam Jones

(ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม)

69 89 24

บท.๖

แบบคำร้องทั่วไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์/การจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เรียน/นมัสการ ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์/การจัดการเชิงพุทธ

ข้าพเจ้า...นาย สมชาย ใจดี นามสกุล ใจดี...

รหัสประจำตัวนิสิต ๒๒๐๑๐๑๐๑๐๑ ชั้นปีที่ ๒ สาขาวิชา การจัดการเชิงพุทธ

ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง

การปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองพิเศษ

The Sangha's governmene of Thongphaphum district,
Kanchanaburi province: According to the principle of
Bhikkhu Aparihaniya Dhamma VII

มีความประสงค์ ☒ ขอตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์

☐ ขอตรวจบทคัดย่อภาษาไทย

☐ ขอตรวจบทคัดย่อภาษาอังกฤษ

จึงเรียน/นมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณา

ลงชื่อ นาย สมชาย ใจดี ผู้ยื่นคำร้อง

(นาย สมชาย ใจดี (สมชาย ใจดี))

ความเห็นของประธานที่ปรึกษา

นาย สมชาย ใจดี

ลงชื่อ

นาย สมชาย ใจดี

(นาย สมชาย ใจดี (สมชาย ใจดี))

๒๑.๑๑.๕๕

ความเห็นของกรรมการที่ปรึกษา

นาย สมชาย ใจดี

ลงชื่อ

นาย ส.ใจดี

(พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ)

๒๑.๑๑.๕๕

ความเห็นของกรรมการที่ปรึกษา

ลงชื่อ.....

(นาย. นิตยา นพวง
วิจิตรานันท์)

คำสั่งของผู้อำนวยการหลักสูตรฯ
ชว.ชว.นท. รุณมาตย์ นภว

ตั้งชื่อ Sum Jitner
(ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม)
29 / 08 / 26

บท. ๘

แบบคำร้องเกี่ยวกับวิทยานิพนธ์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชื่อ นาย. อนุชิต อนุชิต นามสกุล อนุชิต

เลขประจำตัวนิสิต ๕๒๓๔๕๖๗๘๙ โทรศัพท์/Email : ๐๘๙ - ๘๘๘ - ๒๕๗๒

☒ นิสิตภาคปกติ ☐ นิสิตภาคพิเศษ

☒ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา การปกครอง ชั้นปีที่ ๒

ชื่อหัวข้อวิทยานิพนธ์ (ภาษาไทย) การปกครองของสงฆ์ในเขตปกครองพิเศษ
เขตปกครองสงฆ์อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี

(ภาษาอังกฤษ) The Sangha's government of Thongphaphum district,
Kanchanaburi province: According to the principle of
Bhikkhu Aparikaniya Dhamma VII

เจริญพร/เรียน ผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ข้าพเจ้าได้แนบโครงการวิทยานิพนธ์ตามหัวข้อที่ปรากฏข้างต้น จำนวน.....ชุด เพื่อ

☐ ขออนุมัติสอบหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธ์ ☐ ขออนุมัติหัวข้อและโครงร่างวิทยานิพนธ์

☐ ขอเปลี่ยนแปลงหัวข้อและ/หรือโครงการวิทยานิพนธ์ส่วนที่เป็นสาระสำคัญหลัก

เหตุผลในการขอเปลี่ยน.....

จึงเจริญพร/เรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

(ลงชื่อ).....ผู้ยื่นคำร้อง

(.....)

...../...../.....

ความเห็นของประธาน/กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์.....

(.....)

...../...../.....

คำสั่งของผู้ผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ.....

(.....)

เจริญพร/เรียน ผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ข้าพเจ้ามีความประสงค์ขอเปลี่ยนแปลง

- ☐ ชื่อหัวข้อวิทยานิพนธ์ ☐ โครงร่างวิทยานิพนธ์/วิทยานิพนธ์ส่วนที่มีใช้สาระสำคัญหลัก
- ☐ ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์/อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ☐ อื่น ๆ (ระบุ)

จากเดิม.....

เปลี่ยนเป็น.....

เหตุผลในการขอเปลี่ยน.....

ข้าพเจ้าขอ ☒ สอบป้องกันวิทยานิพนธ์ ☐ สอบสารนิพนธ์ที่ได้เรียบเรียงเสร็จแล้ว

๑. ลงทะเบียนวิทยานิพนธ์แล้วเมื่อ.....ภาคการศึกษาที่.....ปีการศึกษา.....

๒. ให้เจ้าหน้าที่โครงการฯ ตรวจสอบแบบวิทยานิพนธ์แล้ว เมื่อวันที่...../...../.....

๓. ส่งวิทยานิพนธ์ที่เรียบเรียงเสร็จแล้วแก่โครงการฯ จำนวน.....ฉบับ

จึงเจริญพร/เรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุมัติ

(ลงชื่อ).....ผู้ยื่นคำร้อง

(.....)

ความเห็นของคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
นางสาว หิรัญธิดา หิรัญธิดา
ศศ.บ. ๒๕๖๕
(๑๙/๑๒/๒๕๖๕)

๒๓/๑๐/๕๗
ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

(.....พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์...ภิกขุปัญโญ).....)

• กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ •

[illegible]

กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

คำสั่งของผู้บัญชาการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ..... นรธ นท จอ กอ สอว

74264 2.9 22

Dear John
(changed name)
29/8/26

บท. ๑๑.๓

ใบตรวจแก้บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (Abstract) วิทยานิพนธ์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เรียน ผู้อำนวยการโครงการหลักสูตร พธ.ม. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ด้วยนิติตชื่อ พระครูสมุห์สุเมธ ญาณวิมล นามสกุล เพ็ชรเงิน
เลขประจำตัวนิติต ๕๒๓๓๕๐๔๔๔๔ สาขาวิชา การปกครองระบอบพุทธคเรียนที่
ปีการศึกษา..... หมายเลขโทรศัพท์ ๐๘๙ - ๔๑๕ - ๒๕๓๒

ชื่อหัวข้อ/วิทยานิพนธ์ภาษาไทย/สารนิพนธ์ การปกครองระบอบธรรมะสงฆ์ตามหลัก
สิกขามปหารนิยามมณ ระบอบธรรมะสงฆ์ตามหลัก สังฆมณฑล
การปกครอง

ภาษาอังกฤษ

The Sangha's government of Thongphaphum district,
Kanchanaburi province; According to the principle of
Bhikkhu Apavihaniya Dhamma VII

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

๑. ดร. สุเมธ ญาณวิมล ประธานกรรมการ
๒. พระครูสมุห์สุเมธ ญาณวิมล กรรมการ
๓. ดร. พิชัย วัชรวิทย์ กรรมการ

ได้เสนอบทคัดย่อ (Abstract) ให้ตรวจแก้ เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๔

ผลการตรวจแก้ ☒ แก้ไขเรียบร้อยแล้ว ☐ ยังไม่ได้แก้ไข

ลงชื่อ

(ดร. พิชัย วัชรวิทย์)

ผู้ตรวจแก้บทคัดย่อ (Abstract) วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์

๒๐ / ๑๒ / ๕๔

หมายเหตุ : ได้แนบสำเนาของบทคัดย่อ (Abstract) ฉบับที่แก้ไขสมบูรณ์มาด้วยแล้ว

ใบแสดงผลการตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชื่อ พระครูพรหมเมธี นามสกุล สุพรรณภูมิ นามสกุล สุพรรณภูมิ
เลขประจำตัวนิสิต ๕๒๓๓๕๐๘๘๘๘ สาขาวิชา การจัดการเชิงพุทธ

ชื่อหัวข้อ ☒ วิทยานิพนธ์ ☐ สารนิพนธ์ (ภาษาไทย)

การปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองพิเศษ
อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี

(ภาษาอังกฤษ) The Sangha's government of Thongphaphum district,
Kanchanaburi province; According to the principle of Bhikkhu
Aparihaniya Dhamma VII

นมัสการ/เรียน ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์/การจัดการเชิงพุทธ

☒ วิทยานิพนธ์ ☐ สารนิพนธ์ฉบับนี้

ได้รับการอนุมัติให้ตรวจรูปแบบ

ได้ดำเนินการตรวจรูปแบบเสร็จสมบูรณ์

นิสิตได้แก้ไขรูปแบบถูกต้องแล้วและส่งเล่มสมบูรณ์

จึงนมัสการ/เรียนมาเพื่อทราบ

เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๕
เมื่อวันที่ ๓๐ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๕
เมื่อวันที่ ๕ เดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๕

(ลงชื่อ) พระครูพรหมเมธี ผู้ตรวจรูปแบบ
๕ / ม.ค. / ๕๕

คำสั่งของผู้บริหารหลักสูตรฯ มีมติเห็นชอบ

(ลงชื่อ) พระครูพรหมเมธี
(๕๒/๕๒/๕๒/๕๒)
๕๒/๕๒/๕๒

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง

การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาขุปรีหานิยธรรม ๗
ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

คำชี้แจง แบบสอบถามมีทั้งหมด ๒ ตอน

ตอนที่ ๑ เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์
ตามหลักกติกาขุปรีหานิยธรรม ๗)

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลัก
กติกาขุปรีหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

ส่วนที่ ๑ เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

โปรดกรอกแบบสอบถามและใส่เครื่องหมาย ✓ ลงใน () ที่ตรงกับความเป็นจริง
ของท่านมากที่สุดเพียงข้อเดียว

๑. อายุ () ต่ำกว่า ๒๐ ปี () อายุ ๒๐ – ๓๐ ปี
() ๓๑ – ๔๐ ปี () อายุ ๔๑ ปีขึ้นไป
๒. พรรษา () ต่ำกว่า ๕ พรรษา () ๕ – ๑๕ พรรษา
() ๑๖ – ๒๐ พรรษา () ๒๑ พรรษาขึ้นไป
๓. วุฒิทางการศึกษาสามัญ () ต่ำกว่าปริญญาตรี () ตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป
๔. วุฒิการศึกษาทางธรรม () นักธรรมชั้นตรี () นักธรรมชั้นโท
() นักธรรมชั้นเอก () อื่นๆ.....
๕. วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม () ประโยค ๑ – ๒ () เปรียญธรรม ๓ – ๔
() เปรียญธรรม ๕ – ๖ () เปรียญธรรม ๗ – ๘
() ไม่มีวุฒิ

ส่วนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาขุปรีหานิยธรรม ๗
คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกาขุปรีหานิยธรรม ๗ ว่าอยู่ในระดับใด ที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง โดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้

- ๕ หมายถึง มีการนำหลักกติกาขุปรีหานิยธรรม ๗ มาใช้อยู่ในระดับมากที่สุด
๔ หมายถึง มีการนำหลักกติกาขุปรีหานิยธรรม ๗ มาใช้อยู่ในระดับมาก
๓ หมายถึง มีการนำหลักกติกาขุปรีหานิยธรรม ๗ มาใช้อยู่ในระดับปานกลาง
๒ หมายถึง มีการนำหลักกติกาขุปรีหานิยธรรม ๗ มาใช้อยู่ในระดับน้อย
๑ หมายถึง มีการนำหลักกติกาขุปรีหานิยธรรม ๗ มาใช้อยู่ในระดับน้อยที่สุด

ข้อที่	การปกครองคณะสงฆ์ ตามหลักกติกาขุปรีหานิยธรรม ๗	ระดับการนำมาใช้				
		๕	๔	๓	๒	๑
๑.	การหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์					
	๑.๑ ท่านได้ดำเนินการประชุมพระภิกษุสามเณรภายในพื้นที่ปกครองเป็นประจำ					
	๑.๒ ท่านได้ดำเนินการประชุมระหว่างคณะสงฆ์กับชุมชนอยู่เนืองๆ					
	๑.๓ ท่านได้จัดการประชุมประเมินผลเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายภายในเขตปกครอง					
	๑.๔ ท่านได้จัดการประชุมเพื่อจัดทำโครงการหรือการร่างนโยบายอันก่อให้เกิดความมั่นคงทางคณะสงฆ์					
๒.	การพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ					
	๒.๑ ท่านได้ให้ความสำคัญในการประชุมในแต่ละครั้ง					
	๒.๒ ท่านได้เข้าร่วมการประชุมตามเวลาที่กำหนด					
	๒.๓ เมื่อมีกิจกรรมทางคณะสงฆ์ท่านมีความยินดีเข้าร่วมกิจกรรมอยู่เสมอ					
	๒.๔ ท่านพร้อมจะอุทิศเวลาของตนเพื่อกิจกรรมของคณะสงฆ์					

ข้อที่	การปกครองคณะสงฆ์ ตามหลักกติกุขุปรินาณธรรม ๗	ระดับการนำมาใช้				
		๕	๔	๓	๒	๑
๓.	การไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติ					
	๓.๑ วัดของท่านได้ออกกฎระเบียบแก่ผู้ได้ปกครองโดยคำนึงถึงความถูกต้องและเหมาะสมตามพระพุทธบัญญัติ					
	๓.๒ วัดของท่านได้ลงโทษพระภิกษุสามเณรได้ปกครองโดยสมควรตามพระพุทธบัญญัติ					
	๓.๓ ท่านถือพระวินัยไว้เป็นบรรทัดฐานในการบริหารงาน					
	๓.๔ ท่านถือปฏิบัติในกฎระเบียบที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด					
๔.	ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดรเป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง					
	๔.๑ ท่านให้ความยำเกรงต่อพระสังฆาธิการชั้นผู้ใหญ่เสมอ					
	๔.๒ ท่านดำเนินการตามคำสั่งเจ้าคณะผู้ปกครองเหนือตนขึ้นไปเสมอเมื่อได้รับคำสั่ง					
	๔.๓ ท่านแสดงความเคารพต่อพระภิกษุผู้มากพรรษากว่าตามพระธรรมวินัย					
	๔.๔ ท่านนำหลักคำสอน วิธีการและแนวทางการปฏิบัติอันเป็นประโยชน์ของพระเถระเหล่านั้นไปเผยแผ่					
๕.	การไม่ลู่อำนาจค้นหาคือความอยากที่เกิดขึ้น					
	๕.๑ ท่านทำหน้าที่โดยไม่มุ่งหวังถึงลาภสักการะ					
	๕.๒ ท่านทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ส่วนรวมไม่ใช่เพื่อตนเอง					
	๕.๓ ท่านควบคุมจิตใจมิให้ลุแก่อำนาจโทสะ เมื่อมีเข้ามาให้ชุ่นเคืองใจ					
	๕.๔ ท่านใช้สติสัมปชัญญะกำกับในการปฏิบัติงาน					

ข้อที่	การปกครองคณะสงฆ์ ตามหลักกติกขูปริหานิยธรรม ๗	ระดับการนำมาใช้				
		๕	๔	๓	๒	๑
๖.	การยิทธิในเสนาสนะป่า					
	๖.๑ วัดของท่านส่งเสริมให้มีการปฏิบัติถือการอยู่ป่าหรืออยู่โคนไม้เป็นรูปคฤหัสถ์ตามโอกาสอันควร					
	๖.๒ วัดของท่านส่งเสริมให้มีการฟื้นฟูธรรมชาติภายในวัด					
	๖.๓ วัดของท่านรณรงค์ให้อุบาสกอุบาสิกาช่วยกันดูแลรักษาป่าไม้					
	๖.๔ วัดของท่านได้จัดคณะภิกษุสามเณรช่วยถ่ายทอดความรู้ในการจาริกธรรมโดยไม่เบียดเบียนธรรมชาติ					
๗.	ภิกษุยังตั้งสติไว้ภายในว่า “ทำอย่างไร เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลงามที่ยังไม่มาฟังมา ท่านที่มาแล้ว ฟังอยู่อย่างผาสุก					
	๗.๑ วัดของท่านให้การต้อนรับภิกษุผู้จรมาด้วยดีเสมอ					
	๗.๒ วัดของท่านปฏิบัติต่อภิกษุผู้จรมาตามพระธรรมวินัย					
	๗.๓ วัดของท่านมีระเบียบในการลงโทษต่อภิกษุผู้ทุศีล					
	๗.๔ วัดของท่านได้ทำการปรับปรุงทัศนให้เป็นสัปปายะเอื้อต่อการปฏิบัติธรรมของพระภิกษุผู้จรมา					

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขูปริหานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

ปัญหา.....

.....

.....

.....

.....

อุปสรรค.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....
.....
.....
.....

ขอขอบพระคุณท่านผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่านครับ

พระครูวิลาศกาญจนธรรม (เล็ก สุขุมปญโญ)
นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	:	พระครูวิลาศกาญจนธรรม (เล็ก สุทธิมปญโญ, เพชรชั้นสกุล)
เกิด	:	วันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๐๒
สถานที่เกิด	:	๑๔๗ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลสระพัฒนา อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๘๐
การศึกษา	:	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนมัธยมฐานบินกำแพงแสน นักธรรมชั้นเอก คณะจังหวัดอุทัยธานี ประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) เกียรตินิยมอันดับ ๑
อุปสมบท	:	วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๒๙ วัดจันทาราม (ท่าซุง) ตำบลน้ำซึม อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี ๖๑๐๐๐
สังกัด	:	วัดท่าขนุน ๒๓๕ หมู่ที่ ๑ ตำบลท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ๗๑๑๘๐
หน้าที่	:	เจ้าอาวาสวัดท่าขนุน ประธานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลท่าขนุน เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกาญจนบุรีแห่งที่ ๒๓ ประธานโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลท่าขนุน
ที่อยู่ปัจจุบัน	:	วัดท่าขนุน ๒๓๕ หมู่ที่ ๑ ตำบลท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ๗๑๑๘๐